

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2024
11

VÁRAD

2024/11.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2024. november • XXIII. évfolyam 11. (236.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (főmunkatárs)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

ÁPRILY LAJOS <i>Ének a Küküllőhöz</i>	3	DOMONKOS LÁSZLÓ <i>Érmelléki capricciók</i>	45
BERTHA ZOLTÁN <i>Jelentés a völgyből</i>	5	MEZEY ANDRÁS <i>Egy élet a piktúra és a fotográfia jegyében</i>	54
LÁSZLÓ GYÖRGY <i>Versek</i>	17	LENCAR PÉTER <i>Szenvedélyes lázálom Új-Mexikóban</i>	77
KOVÁCS-SZÉLES ANDREA <i>Vasremény</i>	21	KOCSIS CSABA <i>A fekete bojtár emlékezete</i>	79
OLÁH ANDRÁS <i>Versek</i>	25	SZOMBATI-GILLE TAMÁS <i>Falra fújt generáció</i>	81
SZENTPÁLI GAVALLÉR ZSUZSA <i>Sárga törölköző; Az üres szék; Engedélyezve; Vivaldi tavasza</i>	29	BÁN LÁSZLÓ <i>Utazás a Vasfüggöny árnyékában</i>	90
BALÁZS F. ATTILA <i>Versek</i>	35	BARABÁS ZSUZSA <i>Bölcs gondolat (keresztrejtvény)</i>	94
TÓTH ÁGNES <i>Kutyabőr</i>	39	<i>Lapszámunk szerzői</i>	96
VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF <i>Versek</i>	42	-----	
ZOLTAY LÍVIA <i>Kis esti zene</i>	43	MEZEY LAJOS (1820–1880) festőművész és fotográfus egyes munkái illusztrálják e számot, a borítokon egy-egy zsánerképével.	

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Áprily Lajos (1887–1967)

Ének a Küküllőhöz

Újra hallgatlak, gyönyörű Küküllő,
gyermekéveim suhogó zenéje.
Meg ne lásd árnyékom, a bús kísérot:
ötvenöt évem.

Láss heves lázban lobogó gyerekeknek,
telhetetlen kedvű kalandozónak,
mint mikor zsenyégen remegett a habban
kisfiú-képem.

Szűz mezőid hús magasába hangod
hívta lábam s vad zuhogók csodái,
ingolát¹ lestem s hab alá merülő
vízirigókat.

Hányszor elcsalt gondba merült anyámtól
sok sűgöd s lengéd csodaszép lakója:
pettyezett pizstráng, halaid remekje,
víz leopárdja.

Tenger áriját túlsuhogó morajjal
városokból vissza, vizem, te hívtál,
zsibbadó lelkembe te záporoztad:
fuss Budapesttől.

Múltba bámul s könnyre fakad barátom,
illanó volt, mint a hab, ifjúságunk,
s részegítő, mint gyökeres martodnak
angalitája.²

¹ Kárpát-medencei bennszülött halfaj

² az orvosi angyalgyökér, angelika (*Angelica archangelica*)
népies elnevezése

*Engem ígéz, mint fiatal szerelmem,
lúktető sok kebled emelkedése,
s úgy súgom, hogy billegető se hallja:
Drága Küküllőm...
Halkul itt a háború szörnyű gondja.
Víziváram véd a beteg világtól,
két erős karral fogod átölelve
jó kicsi kunyhóm.*

*Aki megbántott, idejőjön, áldom,
s békeszóval várom az érkezését,
Krisztus int a murvaszagú mezőkről
s szőke, szelíd nyáj.*

*Isten is jobban szeret itt. A hangja
dobban olykor egyet a mély vizekben.
Azt dobbantja, szebb nekem itt az élet
s szebb a halál is.*

A Vezúv kitörése

Bertha Zoltán

Jelentés a völgyből

Áprily Lajos-értékelések körül

Brassó, Parajd és Udvarhely, Kolozsvár és Nagyenyed, Duna-kanyar Visegráddal és Szentgyörgypusztával: lélegző szent tájak annak számára, aki különleges természetáhitattal érezte egybe a Kárpát-haza igézetes teljességét. Aki verselégiaiban szívbemarkoló mélységsugallatokkal zendítette meg az erdélyi bércek, vizek, fák és fenyvesek muzsikáját, s a legendás Apáczai hű feleségének a nevét is zeneként dalolta a tavaszi Házsongárdi temetőben. Aki érzelmesen halk szavú lírikusként is vezéregyéniségévé vált a transzilván literatúrának, mert buzdított a Trianon utáni „produktív fájdalom” termékenységre, a rabságba vetett szarvas hördüléséből is orgonazúgást: a szenvedést átnemesítő szépségvágyat hallva ki, s mert „Golgota-fellegek tövében” élve is hirdette a teremtő megmaradás parancsát – ódát zengve *A Fejedelemhez*, a példázatos akaratú Bethlen Gáborhoz, templom és iskola örök reménységét táplálva, merthogy „a szellem elrendeltetése: élet, / feltámadás és örök diadal!” A titokzatos, mitikus, „morajos szikla-ország” Erdélyt elhagyva is hegyek és völgyek közül üzent a fény tisztító hatalmát, prédikálta a magyar sorstörténelem fölé emelkedő igazság örökkévalóságát, s minden katasztrófákat felülhaladó végső esélyként és menedékként az isteni bizodalommal vigasztalt: „S mikor völgyünkre tört az

áradat / s már hegy se volt, mely mentő csúccsal intsen, / egyetlenegy kőszikla megmaradt, / egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten.”

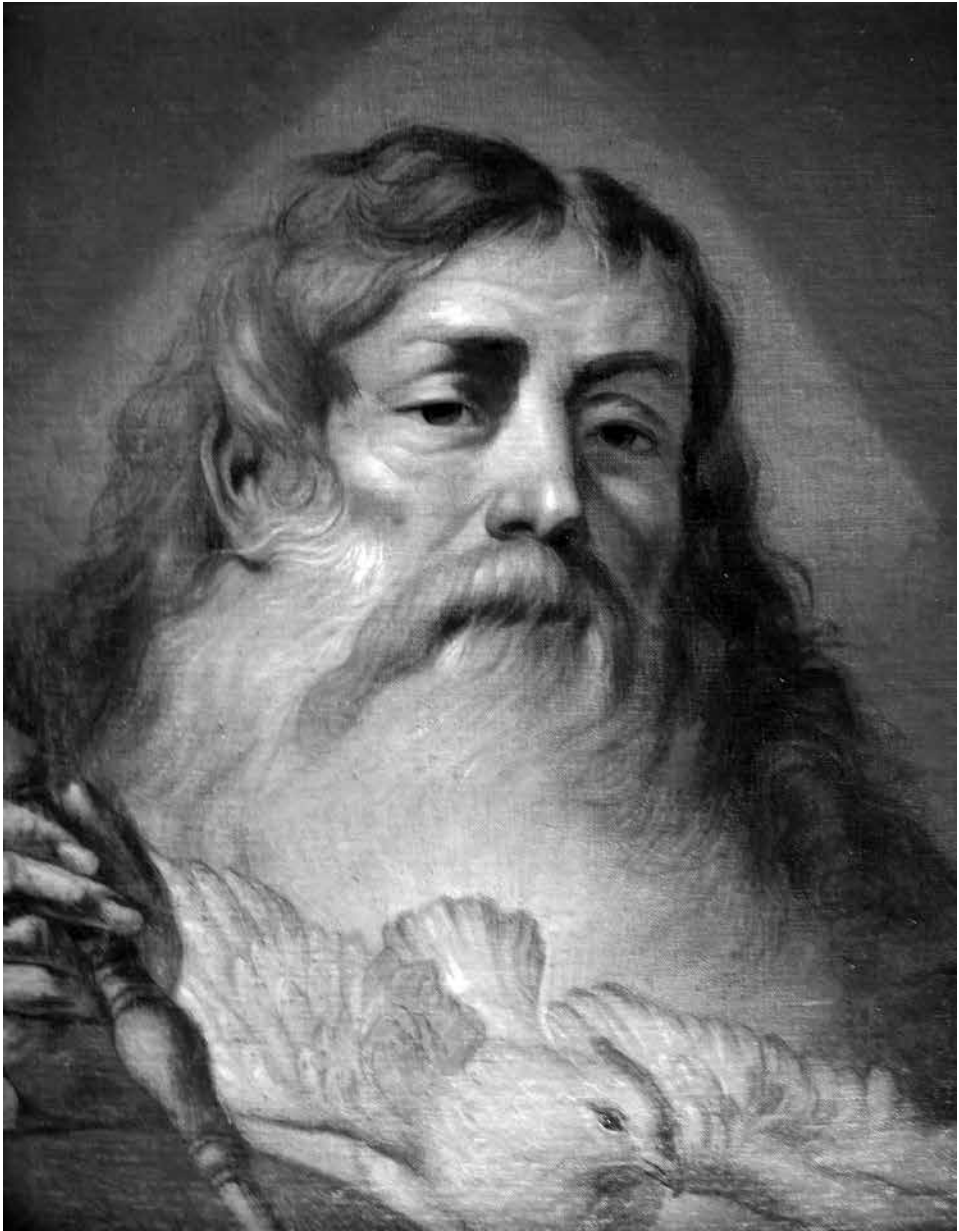
Az 1887 novemberében született és 1967 augusztusában elhunyt klasszikus remekíró, az élmény-, a természet-, a vallomáslíra, a táj-, a hangulat- és sorsköltészet mestere, Áprily Lajos is autentikus irodalmi kultúránk fenntartója és felejtethetlen ébresztője. Nemzeti identitás nem volt és nem lesz, mert nem is lehet nélküle – mint ahogy többi szellemóriásunk nélkül sem. Emberség és magyarság az erkölcsi és művészi minőség értékszférájában egyesült az ő életművében is. Ahogyan Németh László írta róla: „Tiszta hangra törekvő lírikus, aki nyugodt és biztos épületet akar a versnek ebben a föld-rengésében, s a régi formák falai mögé menekszik vissza (...) Versei: elégiák, életérezése: a melankólia. Töretlen tükrű tó kifelé, de tiszta vizén át fölismerhető a melankólia tápláló forrásai (...) A kifejezés áhítatát, a természet tiszta sugallatát s ahogy ő mondja: az ember dallamát őrizte meg nekünk. Egyike azoknak a művészeknek, akik nem utat törve, de tiszta és komoly szívüket felmutatva válnak új idők követévé.” Már 1927-ben így adott mértékadó, összegző érvényű és máig alapvető jelentőségű értékelő jellemzést Áprily Lajosról tehát Németh László (*Két nemzedék*,

Bp., 1970. 190–195.) – s ennek nyomán termékeny szempontok bontakozhattak ki az Áprily-szakirodalomban is e kiemelkedő (Reményik Sándorral és Tompa Lászlóval együtt a nagy erdélyi, „helikoni triászhoz” tartozó) erdélyi költő líratörténeti helyének megállapítására vonatkozóan. Mert ez a századvégi biedermeieres-neoszentimentális hanghordozásból és a parnasszista jellegű modorból a Nyugat-líra impreszszionisztikus-szecessziós inspirációit magába szíva kinövő költészettípus úgy tudta az utóromantikus, majd későszimbolista jellegzetességeket szervesen összeötvözni, hogy az „anakronisztikus” „megkésettség” vagy az „epigonszerű” „kismesterség” bizonyos esetleges benyomását keltő sajátosságait mindegyre egyfajta új klasszikus vagy klassziczizáló poétikai tendenciák modern tárgyiasságával, s a tradicionális artisztikum örök időszerűségével ellensúlyozhatta vagy folyvást erőteljesen hatálytalaníthatta. Olyan izgalmas hatástörténeti bizonytalanságot okozva mindezzel, amelynek megfejtéskísérlete részint megemelő népszerűség és lefokozó elfelejtettség végletei – természetesen a kritikai recepcióban is tükröződő koordinátái – között kénytelen viszonyulni e lírai életmű szerepéhez. Részint pedig annak a romantizálható fájdalmas érzelmességet zárt vagy lekerekítő formarendbe fegyelmező, egyszerre visszafogottan, halkszavúan szelíd és vibrálóan feszült elégikus tónushullámmal artikuláló, élmény és alakzatkultusz különös mértékarányát kialakító költészeti vonulatnak az újraértelmezésére is ösztökélhet, amely a magyar irodalomban – mondjuk – Berzsenyitől Tóth Árpádon, majd Radnóti át Csoóri Sándorig ível.

A klasszikusnak tekinthető szépségértékeihez ragaszkodó Áprily-líráról szólva több átfogó monográfia is hangsúlyozza a míves harmóniateremtés igényét és megvalósulásmódjait. „Áprily Lajos emberi harmónia után sóvárog, s művészi tudatossággal védekezik az összhangot megbontó belső erők ellen is” (Győri János: *Áprily Lajos*, Bp., 1967); Vita Zsigmond szerint „az »ember dallama« nemcsak a megbékülést, a harmóniát, hanem az építés, a jövő, az élet hitét is jelenti” (Vita Zsigmond: *Áprily Lajos*, Bukarest, 1972); „A carpe diem elvével szemlélte az életet, a természetet, amíg lehetett, a minden szépet megörökítő humanista művész életszemléletével” (Csép Ibolya: *Áprily Lajos*, Bp., 1987); „A jóságvágy lírája Áprily költészete, mely a törekeny jósnak s a jó törekenységének panaszát és méltóságát éneklí” (Fráter Zoltán: *Áprily Lajos*, Bp., 1992). Az életrajzi, korhistóriai, filológiai gazdagságukkal eligazító, illetve az egyes műveket vagy műcsoportokat szövegközelből vizsgáló és motívumtörténeti vagy világirodalmi kontextusukban feltáró – és szerteágazó irodalomtörténeti és esztétikai adalékok rengetegét felhalmozó – monográfiák (valamint *A kor falára – Áprily Lajos emlékezete* című reprezentatív emlékkönyv /szerk. Pomogáts Béla, Bp., 2002/, illetve Pomogáts Béla *Apa és fiú – Áprily Lajos és Jékely Zoltán erdélyi versei* /Bp., 2002/, Yoo Jin-Il – Yi Jin-Min *Áprily Lajos költészete – A halál motívumai* /Bp., 2005/ című munkája) mellett hasonló, és nagyjából közmegegyezésszerű lényegfelismeréseikkel ragadják meg e költői mű karakterjegyeit azok a mérvadó tanulmányok is, amelyek szerzői Molter Károlytól, Kuncz Aladártól, Jancsó Eleméértől

Czine Mihályon és Pomogáts Bélán át Cs. Gyimesi Évág és Láng Gusztávig mind elmélyülten boncolgatják a lét-élmény és értéktudat ütközéseiből fakadó disszonanciákat is konzonáns hatásformákká csiszoló-transzformáló esztétizis folyamatait és mibenlétét. Természet és lélek, táj és bensőség, személyes-vallomások sorsérzés és közösségi-erkölcsi sorslátás egymást átítató és kiegyensúlyozó ihletforrásait, amelyek által a modernitás felzaklató léttapasztalatai premodern vagy prolongált klasszikus modern – sőt pontosabban talán: modern klasszicista – világgépi-szemléleti és kifejezésalakzatokká esztétizálódnak át. Nem eltakarva vagy megkerülve a személyiség- és nemzetszaggató történelmi sorstragikumot, hanem az időtlenítés és eszményállítást etikai-széptani műveleteivel valamiképpen mintegy mögé vagy fölé kerülve a huszadik századi emberi egzisztencia kataklizmatikus krízisélményeinek. A „nyelvmusika modulációiban” kifinomuló Áprily-vers Kuncz Aladár szerint igazi modernséget jelez, mert a modernség nem „tüntetésszerű külsőségekben”, hanem a műformálás különleges árnyalataiban nyilvánul meg; „Áprily igit-ig végig modern költő. Modern költő annak ellenére, hogy kedveli az időmértékes sorokat, s annak ellenére, hogy versei tiszták, nyugodtak, témái egyszerűek és kompozíciói hibátlanul zártak” (*Tanulmányok, kritikák*, Bukarest, 1973. 208–215.). Érdekes, hogy utóbb Lászlóffy Aladár is ilyesféleképpen méltatja Áprily „modernségét”: „Mert ez volt Áprily: (...) A formát ismerő hegedűvirtuóz olyan poeta doctusok korában, mikor még illett versszerű verset írni; és *mindennek* ellenére, Erdély

egyik legmodernebb költője ő, akiben az igazi, antikban gyökerező világirodalmiság rezonál végül” (*Áprily Lajos*, in: *Erdélyi panteon 3*. Szerk. Jánosházy György, Marosvásárhely, 2001. 63-66.). S Molter Károly szerint is „egyre-másra muzsikálja elének a legbonyolultabban hangszerelt erőteljes egyszerűségeket” (*A keleti állomáson*, Marosvásárhely, 2001. 27–30.). Létgond és stilizáló artisztikum, mélabú és feloldozó hangulatvarázs örökösen egymásba rezgő minőségeiről Czine Mihály így ír: „A természet örökkévalóságába való kapaszkodás egyszerre életigenlés és halállal való barátkozás nála (...) a természet a határtalanság, a szabadság érzését adja, s a szemérmes, zárkózott költőnek alkalmat arra, hogy magányosságát, melankóliáját és felvillanó életörömét a tájba transzponálja, s állandósulni látszó válságait a szép harmóniája alá rejtse (...) Innen tájképeinek a kísérteties, mitikus sugárzása (...) Az elmúlás árnyéka majd mindig rávetül, a táj valóságos elemei is látomássá irrealizálódnak. A sejtelmesség belengi az egész képet, a harmonikus nyugalmat árasztó élő természet látványa fölött ott borong az elmúlás (...) Színeket, hangulatokat és ritmusokat bőséggel hozott a havasokból Áprily Lajos, fájdalmait és tépelődéseit is fel-feloldotta a természeti világ végtelen hullámlásában, de nyugtalanságától, a befogottság és a másra vágyás érzésétől meg nem szabadulhatott” (*Nép és irodalom I-II*. Bp., 1981. II. 119–122.). „Világfájdalom – derű; lelki vívódásokkal teli nyugtalanság – kiegyensúlyozottság” – sorolja a kettőségek alapvonásait, az érzelmi és világgépi ellentétpárokat Sóni Pál is (*Írói arcélek*, Bukarest, 1981. 5–21.), Láng Gusztáv pedig éppen a sokrétű

A Mindenható

szubjektum–objektum, látvány–jelkép viszonymódok, feszültségfajták halmozódásait taglalva problematizálja az egész Áprily-költészet szituálás- és megítéléslehetőségeit: „az ötvösremekre emlékeztető versformálás és a formálásnak ellenálló valóságelemek ellentmondása, a diszharmonikus elemekből épített versharmonia” olyan különös – bár döntően tradicionálisan esztéticista – képlet, amely nem oldható meg „időszerű tartalom + időszerűtlen forma” hamisan leegyszerűsítő, sematikus fogalmaival. Szerinte Áprily költészete – amelynek egyes darabjai szubjektív világerzékelés és tárgyiasító törvényfelmutatás illeszkedésével-szövetkezésével inkább „világhangulatot”, mintsem „hangulatvilágot” fejeznek ki – nem (vagy nemcsak) „utolsó hullámgyűrűje” egy áramlatnak, „hanem majdnem annyira a háború utáni európai líra fejlődésútjának kezdeteihez is kapcsolható. Az intellektualizmusra készítő elidegenedés, az élményszerű témák racionális kezelése, a valóság szemléleti elemeinek realitásként – értelmezésre váró realitásként – való elfogadása, a formában a konstruktivitás igénye – ezek a legfontosabb jegyek, amelyek a szimbolizmus verseszményéből kinőve, de új minőséget létrehozva jellemzik Áprily költészetét is” (*Kivándorló irodalom*, Kolozsvár, 1998. 74–88.). S bár rendkívül lucidus ideológiatörténeti és -kritikai, illetőleg értékelméleti elemzésében a szenvedést, a fájdalmat átértékelve megneemesítő-megszentelő létesztétikumról – mint a méltatlan helyzet problematikusan-bíráhatóan paradox átminősítésének-átlényegítésének transzilvánista törekvéséről-kísérletéről – Áprily kapcsán is hangsúlyosan értekezik

Cs. Gyimesi Éva (*Gyöngy és homok*, Bukarest, 1992), másrészt a „platonista” jellegű értékeszmény-képzésnek, idea- és ideálfelfogásnak, a „keresztényi humánus” érvényesítésének az önvédelmi értékörzés örök igazságát példázó tragikus ethoszt, tagadhatatlan teremtő katarziszt szintén előtérbe állítja (*Kritikai mozaik*, Kolozsvár, 1999. 33–42.).

S hogy erőszakosan társadalomboldogító eszmék bukása után is mennyire aktuális lehet a bensőségértékeknek (lelki, szellemi, erkölcsi, vallási, kulturális értékdimenzióknak) mind az önelvű, autonóm művészeti megnyilatkozásereje – a formakultúra öntörvényűségének üzenetkisugárzása –, mind a magatartásmorál követendő modelljeit meghatározó-befolyásoló jelentősége, azt egy olyan (1998-ban, Budapesten megjelent) esszékötet – az Ablonczy Lászlóé – is igazolhatja, amely már címében is hajszálpontosan Áprily Lajos 1965-ös verseskönyvét idézi: *Jelentés a völgyből*; s amely irodalom- és művelődéstörténeti eszmefuttatásai – „szellemutakon” járó tűnődő „barangolásai” – során Áprily Lajosnak, kortársainak, eszmei elődeinek és örökösének a messzefénylő emlékét és szellemiségét élesztgeti.

Az *irisórai szarvas* („a ködbe hördült, mint az orgona”), a Kós Károlynak ajánlott *Tetőn* („s titokzatos szót mondtam akkor: Erdély...”), az *Opitz Mártonhoz* („Mi itt keresztre rendeltetve állunk. / Minket a hűség Krisztus-szege tart. / Égő reménység: árva »húnjaid«-ból / jövőt nevelni, embert és magyart”), az Apáczaira és hitvesére emlékező *Tavasza a Házsongárdi temetőben* („dörgő fenséggel búgott le rája / a kálvinista templom orgonája”),

a Kuncz Aladárnak dedikált *Vallomás* („De túl romon, ha perce jön csodáknak, / a mély megkondul, mintha vallana, / s a bolt alól harangtisztn kicsendül / s magasra száll az ember dallama!”), *A láthatatlan írás* („Az erdőn túl, / valaha így neveztek”) megrendítő és felemelő Erdély-himnusz és mind a többi költeményremek alapján is állíthatja róla, „a líra remetéjéről” Pomogáts Béla (*A marosvécsi várban – Az Erdélyi Helikon íróiról*, Bp., 2012. 53–60.; ld. még uő: *Magyar irodalom Erdélyben I. 1918–1944*, Csíkszereda, 2008. 167–172.), hogy a „komorság és a melankólia mellett mennyi szépség-szomj sóvárgott és mennyi életszeretet lüktetett verseiben!” Hogy „mint a költőtárs Bartalis János vagy a tanítvány Dsida Jenő, Áprily is a természet bukolikus nyugalmaiban keresett és talált vigasztalást és örömet. Életérzése minden végzet-motívum és magánytudat ellenére ezért nem lett végzetesen tragikus”; s hogy ő „a természet és a humánus erkölcsi értékét és költői erejét képviselte, egy sajátos életforma, magatartás és műhely humanisztikus rendjéről, morális biztonságáról hozott hírt és tett tanúságot”. És a „humánus eszmények iránt érzett felelősséget érezhetjük Áprily kivételes műgondjában, formáinak harmonikus szépségében és nyelvének tisztaságában is”; s a poeta doctus verseinek ezen a fokán a műgond „már nem mesterség csupán, inkább lelkület és magatartás, emberi minőség és erkölcsiség. Az összhang, a tökéletes forma igénye mögött egy költő mély embersége, lelki nemessége áll fedezetnek, magyarázatnak egyaránt.” S ahogy Reményik Sándornál Erdély mint Atlantisz „harangoz, harangoz a mélyben”, Áprily is a megzendülő mély-

ből hallja ki a legtisztább sorsüzeneteket. „Áprily a táj és a történelem egymást kiegészítő szerves egységéről beszélt Marosszentimrén írott *Nyár* című versében” is – összegzi Pomogáts Béla (*Erdélyi gondolat – Erdélyi irodalom*, Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2012. 108–109.), s hogy az ebben a versben kikristályosított „hőskölteményt” írták tovább azok a művei is, amelyek „az erdélyi magyar múlt emlékeit idézve fejezték ki költőjük történelmi és művészi tudatát”. És egyenesen ezzel a kiemelt verssel nyitja „*Transsylvania hősköltemény*” – *Az erdélyi irodalomról* (Bp., 2001) című tanulmánykötetét is Pomogáts Béla (mint ahogy *Erdélyi tetőn* /Csíkszereda, 2004/ című könyvét szintén egy másik nevezetes Áprily-verssel, a *Tetőnnel*). Maga a szonett, a *Nyár* így szól: „Mi már a tengert nem látjuk soha. / Nekünk a tenger látomás marad, / melyre olasz-kék menny ont sugarat, / elérhetetlen part, hullám-csoda. // Itt nem fogadnak bókos pálmafák, / pártázatos, fehér kastély helyett / mogorva templom vár a víz felett, / falusi fűz, falusi árvaság. // De ez a nagy folyó, látod, tied, / sugaras Lidód; zúgó tengered, / s ez a hömpölygő dallam, lásd, enyém – // És este kinyitom az ablakom / és a históriáit hallgatom: / egyetlen transsylvania hősköltemény.” De nemcsak Áprily írta és bővítette tovább ezt az 1921-re datált – és az idők során hatásosan nagy Erdély-szimbólummá vált – Marosszentimre-élményt és motívumot, hanem mások is. Maga a fia, Jékely Zoltán is, aki 1936-ban már a templomi gyülekezet sorvadásán búsong („Fejünkre por hull, régi vakolat, / így énekeljük a drága Siont /.../ Tízen vagyunk: ez a gyülekezet, / a tizenegye-

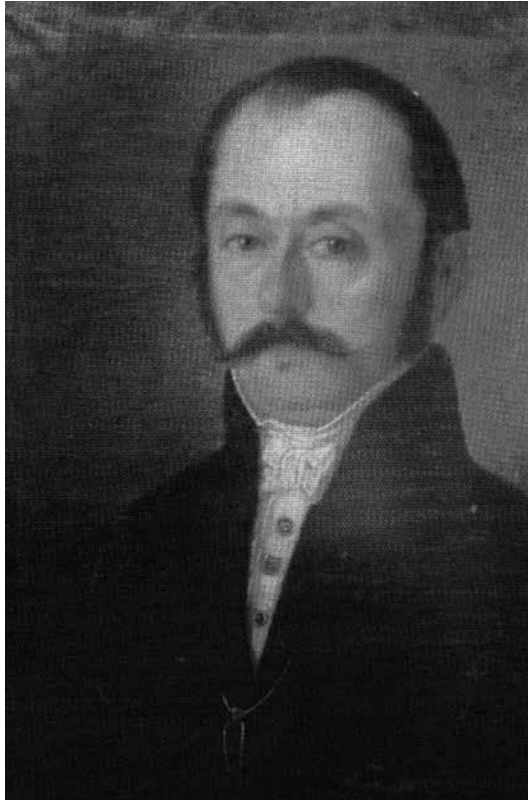
dik maga a pap, / de énekelünk mi százak helyett /.../ tizenkettedikünk maga az Úr. / Így énekelünk mi, pár megmaradt / – azt bünteti, akit szeret az Úr –, / s velünk dalolnak a padló alatt, / kiket kiirtott az idő gazul” – *A marosszentimrei templomban*). És Kányádi Sándor a nyolcvanas években már „paptalan”-nak érzelmi a templomot, ahol „haldoklik szenci molnár” (*Egy csokor orgona mellé*), s Ferenczes István meg 2002-ben (Sütő Andrásához szólva) borong a pusztuláson, amikor már „legnagyobb hiányzó maga az Úr”, s „nem énekel az sem, mi megmaradt. / Hát kit szeretsz itt és kit büntetsz, Uram?” (*Marosszentimrei templom*).

*

Az Áprily-szakirodalmat gazdagítva mindezek után és mellett merész és koncepciózus vállalkozásként írta meg Áprily-monográfiáját (*Világalkotó elemek Áprily Lajos költészetében*, Kolozsvár, Kriterion, 2003) a nyíregyházi költő, kritikus, irodalomtörténész, főiskolai tanár: Antal Attila – elismerésre méltó újdonságokkal szolgálva. Mert melyik irányban lehet még finomítani az eddigi szakirodalomban kialakult Áprily-képet? A szerző remekül ráértett arra (s Hans Robert Jaussra és másokra való hivatkozásokkal is megerősítve célkitűzése helyességét), hogy egyrészt éppenséggel a fogadtatástörténet fő vonalainak a meghúzása, a megkerülhetetlen és jellegadó vélemények, kritikai értelmezések és megállapítások összegyűjtése – áttekintése és összegezése – vált érdekesítően szükségessé, izgalmasan hasznossá. Antal Attila úgy végzi el a számbavétel korrekt és pontos munkáját, hogy a változó korok változó nézőpontjainak hiteles felidé-

zése mellett és azok segítségével máris sokszínű portrét fest a költőről. Főként az ismétlődő-visszatérő idő- és érték-szembeesítő motívumok jelentéstartalmait és jelentésmódosulásait boncolgatja a monográfus, a szimbolikus és archetipikus képzettség felépülésében lejátszódó emocionális és szemantikai mozgásfolyamatok természetét.

Mindez annyiban nem előzmény nélküli, hogy például *Az Áprily-költészet motívumai* című munkájában Széles Klára (*Hálás utókor?*, Miskolc, 2000. 35–47.) vagy *Motivikus tér- és időviszonyok Áprily Lajos lírájában* című tanulmányában Máthé József (*Írás és értelem*, Bp., 2000. 76–104.) hasonló módszerekkel és eredményekkel közelíti meg a sajátos Áprily-motívumcsoportok szövegtereit és jelentésvilágát. S az elemzésekből kitűnik, hogy a hallatlan zenei és pittoreszk telítettséggel bíró, s így eredendő és elemi lírai szuggesztivitást hordozó természet- és tájfestő, időérzékeltető, enyhén vagy erőteljesen mitikus felgazdagodó szenzibilis képzetelemek egyfajta egész varázslatos költői univerzumot teremtő motívumláncolatokká bővülnek. Amely motívumegyüttesek egymást ellenpontosító vagy feloldó asszociatív értéksugallatok motivációi szerint – remény és reménytelenség, vágy és lemondás, lét és elmúlás személyes vagy közösségi élménytömbjeihez, lélekállapotaihoz, érzelmetrétegeihez igazodva – szövődnek össze. Az 1976-ban Erdélyben, Kolozsvárott kiadott Áprily-versválogatáshoz, az *Őszi muzsikához* írt összefoglaló mélységű bevezető tanulmányában ugyancsak Máthé József így vázolja a szétágazó élménytávlatok emberi világát: „A »melankólia és muzikalitás« nála me-

Bakats Sándor,
Nagyvárad
főorvosa

Fiatalkori
önarckép

nekülést és védekezést is jelent egyszerűsmind; menekülést kora embertelenségei, illúzióromboló visszasságai elől, védekezést a humánusot, szépséget, jószágot veszélyeztető erőkkal szemben; az ifjúsággal örökre elveszítettnek hitt harmónia igényét, keresését, amelyet egyrészt a szabad természetben és a kultúra világában, másrészt a versek erős formafegyelmében és a szöveg belső muzikalitásának fokozásában vél újra elérhetőnek. Ez a harmóniára való törekvés és a vele járó hiábavalóság nyugtalanító érzése közötti ellentmondás adja tulajdonképpen a húszas években írt verseinek gondolati és érzelmi feszültségét. Az Áprily-művek parnasszista jellegű, zárt fegyelme, »gránit-kriptabolt«-ja tehát valójában belső zaklatottságot takar.” A motívus jel- és jelentésstruktúrák szövedékét felfejtő későbbi tanulmányában pedig az egyes motívumszerkezetek (Rákos Péter Ady-interpretációjának kategóriáival szólva) statikáját és időrendi dinamikáját megfigyelve nyomtatékosítja az olyan jelentésátfordulások, hangulati és atmoszferikus változások szerepét, mint amilyenek például a „völgy”-metafora átértelmeződése során zajlanak le. Mert a korábban negatív értékvonatkozásokat és konnotációkat jelölő „völgy” szóképek később éppen a megbúvó humanitás életérzésére, féltve óvott bensőségértkeire való utalásokkal, asszociációkkal töltődik fel. Antal Attila pedig azután nyomon kíséri továbbá, ahogyan a századfordulás „spleen”, szenvedéstudat, kissé affektált magányérzet (például a korai Kosztolányiéval további kutatásra érdemes módon rokonságban álló szenvelgő modor) az induló Áprilynál a húszas években – a súlyos és tragikus

történelmi léttapasztalatok hatására is – az egyéni és kollektív sorskifejezés modellteremtő perspektíváiban formálódik át, ahogyan konvencionális képzettára autentikussá elevenedik és mélyértelművé táguul, s antik-görögös és keresztény-biblikus (világ)irodalmi és mitologikus, európai és magyar történelmi, művelődéstörténeti és erkölcsfilozófiai gondolatsíkokkal építkezve az erdélyiség, a transzilvanizmus olyan főműveit hozza létre, mint a már emlegetett örökbecsű poémák.

Miután a költő 1929-ben Erdélyből Magyarországra repatriált, új korszakát főként a nosztalgikus-látomásos szülőföld-idézések, visszarévedő hűségvallomások jellemezték, egyszersmind a költői személyiség kiteljesedő válságának tünetei telítették. A szorongásos otthontalanság, a deprimáló otthonvesztés, az emésztő honvágy, a magányérzet, a betegségtudat, a halálfélelem felhalmozódó negativitásképzeteit olykor egyre kevésbé képesek már ekkor ellensúlyozni a természet, a történelem, a közösségiség, a népi, nemzeti hagyománykincs, a világkultúra megtartó-önerősítő értékszférái; s az elhatalmasodó depresszió képi kivetülései pedig – később is időről-időre, például a második világháborús megrázkódtatások nyomán – bizonyos szemléleti horizontszűkülésről tanúskodnak. A gond, a bű, a nyugtalanlás, az üldözöttség-kifosztottság érzése, a menekülésvágy, az oltalomkeresés alapvető lélekimpulzusa, pszichikai beállítódása nyomán gyakorta elégszik meg a lírai én a visszahúzódás, a meghittség, a privát intimitás kis köreihez való ragaszkodás elemi igényeivel; van olyan periódus, amikor a versekben nem tapasztalható, hogy „a többes szám első

személy a baráti körön vagy a családon túlra mutatna, s a jelképek, megjelentet szimbolikus alakok is többnyire az egyén és világ, s nem a közösség és világ kapcsolati problémáinak köszönhetik létrejöttüket” (fogalmazza Antal Attila). A panaszköltemények rengetegében szenvedés és életigenlés, remény és csüggedés, érték és értékhiány bináris összefüggései között az ellentétes irányokban széttartó folytonos lelki hullámmozgások zajlanak, ahogy például a második világháborús világéges idején a szülőföldön, a gyermekkor színhelyén, Parajdon töltött esztendő (a *Forrásvizek*-ciklus, benne az *Ének a Küküllőhöz* vagy *A régi házban* tanúsága szerint) némileg a megnyugtató bizakodást és megbékélést táplálja (hogy azután újra a rezignációt, a letargikus kétségbeesést fokozó megpróbáltatások következzenek), vagy ahogyan az öregkor lírájában érdekesen-izgalmasan megszorodnak az életvágyat, az életkedvet sugárzó úgynevezett „tavasz-versek”. Impresszív aprólékoságukban bontakoznak elénk Antal Attila érzékeny interpretációi révén a meditáció, a reflexív-kontemplatív öntanúsítás távlatait kiterjesztő avagy zsugorító (szegényedés és gyarapodás bonyolult összjátékában kavargó) lírai folyamatok, a „tető”, a „hegy”, a „csúcs”, a „magasság”, a „fény”, a „szeretet”, az „élet”, a „béke”, a „fenn”, a „tavasz”, a „nyár”, a „hajnal”, a „reggel”, a „virág”, a „fa”, a „csend”, a „kékség”, illetve a „völgy”, a „síkság”, a „mélység”, a „sötétség”, a „homály”, a „gyűlölet”, a „halál”, a „háború”, a „lenn”, az „ősz”, a „tél”, az „éjszaka”, a „köd”, a „rom”, a „fekete”, a „vérszín” és a többi toposzainak, fogalmainak bipolárisan hálózatos ellentétviszonylatai, logikai és emocionális

képletei: élményanyagok, érzéstípusok és motívumrendszerek esztétikai egybefüggései. S az olyan értelmi-hangulati jelentéseltolódások – a változatlan értékpozíciókat „alkalmi jelentésváltásokkal” fenntartó jelenségek –, mint amilyen a Máthé József is elemezte „fenn”-ség vagy „völgy”-metafora változásaiban észlelhető, s amelyről azt írja Antal Attila (részint Csép Ibolya nyomán), hogy a metamorfózis már a harmincas évekbeli *Új középkorban* elkezdődik, ahol a menekülés a „vakító”, „szikkasztó” „fenti” fény elől a hit- és értékelbújtató „aknamélybe”, a „katakombába” történik (talán az adys „mag hó alatt” mintájára is?), s hogy „a »sötétség« a megszokott negatív jelentése mellett sokszor tűnik fel ellenkező előjellel is. Lehet »rejtő« és »ölelő« (*Sötétben*). Társulhat ugyanilyen értelemmel a »lent« képzetéhez: »Jó lesz a föld alatt, / nyíl ki, néma, komor vár, katakombá» (*Lelkem felel*). Lehet a világéges befejeződésének jele: »legyen békeség és legyen sötét« (*Legyen már vége!*). Végül segítheti felidézni a messze szakadt rokont: »Sokszor látom, ha csend jön és sötét« (*Taganrog*). Az archetipikus képzet eredeti jelentésének ezeket az átcsapásait az ellentétes értelemben – vagy legalábbis ezeknek az átcsapásoknak egy részét –, úgy véljük, a háborús viszonyok hívták életre”. S így jutunk az ötvenes-hatvanas évekhez, amikor az időskor költészetében, „őszikéiben”, a *Jelentés a völgyből* darabjaiban nemcsak felcserélődnek a korábbi konnotációk, hanem szinte el is illannak; a „völgy” kifejezés konkretizálódik és „a lakóhelyet jelöli”.

Az erdélyi magyar líra fő hagyományvonulatára általában jellemző

ez a fajta „potenciális szimbolizmus” – amelynek fogalmát (azóta is használatos kategóriáját, esztétikai „terminus technicusát”) Kányádi Sándor vezette be 1967-es bécsi előadásában (Kányádi Sándor: *Líránkról, Bécsben – Szubjektív gondolatok a romániai magyar költészetéről*, in: *Korunk Évkönyv 1981 – Két évtizedes hagyományainkból*, szerk. Ritoók János és mások, Kolozsvár, 1981. 149–152.), s amelyet a szimbolizmus „egy bizonyos többszörösen átlényegült formájaként” és kollektív életerzések sokértelmű lehetséges kifejeződéseként értelmez – ugyanis utalásos szabadságlehetőségeivel nagymértékben kitágítja a sorsjelkép-alakítás mozgásterét. A stilizálás minőségében rejlő potenciális szimbolika hatástényezőinek jelentőségét Áprilyra vonatkoztatva Czine Mihály így emelte ki: „Áprily zendíti meg a magasból a völgybe szóló, »messzire visszhangzó, tiszta humánus üzenetét hordozó daltamot«, ő teremti meg, az elsők között, azt a »potenciális szimbolizmus«-t – Kányádi Sándoré a szó –, amely az erdélyi lírában máig is él; amely a természeti képbe beleviszi a szimbólum mélyértelműségét” (*Áprily – Erdélyben*, in: uő: *Németh László eklézsiájában*, Bp., 1997. 190–193.). Áprilynál „a »sors« kifejezés és változatai sajátos képzetbázissal rendelkeznek, s ennek gyökerei a költő görögös műveltségében, a görög tragédiák iránti mély ér-

deklődésében lelhetők fel”, így „Áprily felfogása szorosabban kapcsolódik a görög tragédiák sorsképzetéhez, mint kortársaié”; „nem a »jellembe írott sors« euripidészi felfogásáról van szó esetében, hanem Szophoklész drámáinak (elsősorban az *Antigonénak* és az *Oidipusz királynak*) a sorsértelmezéséről”; s „a görögös végzethitre utaló jegyek jól megfértek Áprily költészetében a protestáns vallásosságról tanúskodó szövegelemekkel, az antik kultúrkör szimbólumai a kereszténnyel” – fejtegeti Antal Attila, Tavasz Sándor véleményéhez is kapcsolódva: „a művekben a táj elemei úgy vesznek magukra többletjelentést, hogy egyben megőrzik természeti arculatukat is”. Valóban, a külvilág keltette atmoszférikus benyomás, hangulat és az azzal átitatott, átszínezett (végső soron realista indíttatású) ábrázolás elsődlegessége, illetve a külső tárgyra-tárgyiasságokra kivetített szubjektív érzület, az előzetes érzéstartalom – a döntően impresszionisztikus, illetve az alapvetően látomásos-szimbolisztikus képalkotás irányeltérései – között a jellegzetes Áprily-vers sajátos komplexitását éri el konkrétság és absztrakció vonzasköreinek.

Meggyőződhattünk tehát, és ma is biztosak lehetünk abban, hogy Áprily Lajos erdélyi és egyetemesen magyar lírája minden régebbi és újabb értékelése szerint: költészetünk halhatatlan fejezetei közé tartozik.

Mezey Lajos felesége

Draveccky Erzsébet,
felesége nagynénje

László György

Örökös táncot járva

*Az én barna anyámnak
az én szőke anyámnak
az én kopasz anyámnak
mindenre
kiterjedt a figyelme:
arra is, hogy megszüljön
s agyagfölből hűsüljön,
vigyázva, hogy ne legyen
hú társam a szerelem.
Fák tetején kószáló
szemem titkokra látó.*

*Az én szőke anyámnak
hírek hírelük hírét,
szemeinek zöld színét
táncoltatják korcs-szelek
irvadó füvek felett
éjén sötét határnak.*

*Az én kopasz anyámnak
utolér a figyelme:
születéskor rikatott
magam felé fordított,
s felíratja ki mint vét,
magyar semmi jövőjét.*

Élesztgető

*Bálványt vetett ki a Duna,
méregfogából dől a düh,
jön a színlelők alkonya
s hámlik a lelkekről a rüh.
Palástos, maszkos nemzedék,
nem érti saját szavát,*

*villog a sötétől az ég,
s csattog holt füleken át.*

*Ki lesz, aki még lábon áll,
és átúszik a szárazon,
hősiség zátonyainál,
s önnönmagával lesz rokon?*

*Meglátja: bálványt küld a mély,
s valódi arc lesz látható,
mert az Igazság elvetél,
ahol az Igaz áruló.*

*Szembesítő a pillanat:
lépre csalt, szennyes a jövő,
zsigerelt lobbant akarát,
s az újra megteremthető.
Ős-bálvány lázad fel: a tét,
föld és ég lesz a tükör-ár,
pánik éli ki végzetét,
s a mánus visszafele jár.*

*Bálványt vetett ki a Duna,
hernyóság gödröt ás: övét,
a magyar Duna-Messiás
rázza Konc-népek közönyét!*

Másnak lát a jövő

*Másnak lát az a jövőbeli,
mint szeretnők, hogy lásson,
elképed, sorsunk kineveti
és jön, hogy falra másszon.*

*Hülyék voltak ezek: kiálltak
nemzetükért, szól legyintve,
túrtek, s a sült mannára vártak
s nem tették kezük a kilincstre.*

*Marták egymást, bajokba lökték,
szeretetről lecsbelt a szájuk,
a csukott ajtók lekörözték
őket, lomélményt ontva rájuk.*

*Nem volt szándékukban zsenge,
rítottak, ahol kacagni kellett,
balekesdin sárban fetrengve
sunnyítottak önmaguk mellett.*

*Nem éltek, csak lötyögtek pangva,
nem érdemelnek babért, pálmát,
kutya pisil arra hantra,
hol húzzák a csicskások álmát.*

*Kiálltak? Hitettek hitet,
birkaparádé volt a tettük,
nyalogatták a sebeiket,
pezsgőzve óbégatták vesztük.*

Siettető

*Meztelenül az ősz
fátylait hullató,
táncba csalogató
tündérlány, ne időzz!*

*Szélprimás muzsikál,
nagy táncterem az ősz,
minden kedvedbe jár,
tündérlány, ne időzz!*

*Ékességed hív, hajt,
hitesként int szemem,
megvetve a ricsajt
sűrűt táncolj velem.*

*Hizelgéses távon
igézz, légy szemverős,
kacsintásod várom,
tündérlány, ne időzz!*

*Játsszál a kedvemmel,
meztelenít az ősz,
míg fátylad fellebben,
tündérlány, ne időzz!*

*Önfeledtség forgat,
ritmust fütyöl a szél,
hírünkről dúdolgat,
hol az ég földhöz ér.*

Alpesi táj tehenekkel

Kovács-Széles Andrea

Vasremény

Szürkül a sárga futórózsa a paplan-huzaton. Valamikor ágybelit kellene, cseréljek – gondolja Simon, míg megigazítja az anyja feje alatt a párnát.

– Megyek, Mámika. A reggelid az éjjeliszekrényen van. Terike kilencre jön. Ő majd megmosdat, megfésül.

Az asszony bólint, s a tekintete jó ideig ott marad a becsukott ajtó csendjében. Még hallja az ablak alatt elzörögő kisszekér döcöneit a fia léptei mögött, aztán teljes hangtalansággal szigetelődik körbe a szoba.

A reggelnek sírhatnékja van. Simon felveszi a láthatósági mellényt, és arra gondol, nem számít az eső, csak vas nélküli ne legyen a napja. Lehúzódik az út szélére, s az elsuhanó autók reflektorainak fényében látja az esőcseppek irányát.

Simon negyvenöt éves, nem nősült meg soha, hét éve lebénult anyját gondolzza, a Mámikát, akit fájó szívvel hagy magára minden áldott reggel.

Arcába eső ver széllel vegyítve, de Simon rá se hederít, lelkes láztól hevítve, izgatottan hagyja maga mögött az útszéli kilométerköveket.

Mert ma ünnep van.

Léleksimogató, egyedi „csak mi ketten tudjuk” nap ez. „Itt vagy nekem” ünnep. Hét évvel ezelőtt, március 4-én kilépett az orvos a kórház folyosójára, odament Simonhoz és csak annyit mondott neki: „Túlélte.” És Simon úgy emlékszik mindenre, mintha ma hajnalban történt volna. Kirohant a kór-

házból és vett egy cserepes lila jácintot. Aztán loholt vele vissza Mámikához...

Szacad az eső. Elnyúlt tócsákba zökken a kisszekér, és Simon megy boldogan, mert szilárd meggyőződése, hogy isten állt meg aznap a kórház folyosóján. S arra gondol, hogy akik valaha hallották már orvos szájából ezt az áldott szót, hogy „túlélte”, azoknak a hála úgy tapad a mindennapjaikhoz, mint vasabroncshoz a mágnes törmelék.

Azóta minden év március 4-én lila jácintot visz Mámikának. Nem baj, ha nem tud lábra állni, kinyújtani érte a karját, ha a félrehúzódt száj nem szól, ha torz az a mosoly, az „itt maradtál velem” lényegét Simon minden nap hálával hordozza.

Zörög a szekér mögötte.

Autózajokba vegyülő vakkantásra figyel. Hátranéz. Ázott szőrű kutya battyog a szekere mellett.

– Hát te? – hajol le hozzá, s hallgat egy darabot, mintha a választ várná. – Jól van, velem jöhetsz, ha már így ki vagy ebrudalva ebbe a lucskos világba. A Csavargó névhez mit szólsz?... Jól van, akkor ezt is megbeszéltük. Maradj mindig a szekér mögött, ott bajod nem eshet. A nevem Simon... Ócskavasat szedek, abból fizetem ki Terikét, a gondozónót, aki a Mámikára vigyáz... Hét éve fekszik. Sztrókja volt... Örülni fog neked, meglásd. Induljunk! Jó lenne, ha megállna már... Ilyen esőben nem lesz könnyű vasazni.

A megpattanó rügyeken áttetsző gyöngyként remegnek az esőcseppek. Megtépázott üres gólyafészkek alatt veretek csivitelnek. A faluhoz közeledve idegen kutyák ugatnak fel.

Az első házból egy asszony szalad ki a szekér zörgésére. Kezében rozsdás patkót szorongat. Maréna minden hétfő reggel kiszalad a férfi elé az útra, s mindig odaad neki egy patkót.

– Sok vasat találj a héten, Simon! – nyújtja oda a patkót, s már rohan is befelé, a köszönőszavakat meg se várva.

– Látod Csavargó, ennek a nőnek ez az ünnep. Ezek a hétfő reggelek. Ennek a Marénának évek óta nem fogy el a patkója. Érted te ezt? Csakhogy tudd, azért tettem a patkóját a zsebembe, mert több ez, mint egy közönséges patkó. Van ebben szív is, szó is, meg temérdek remény... Az én utam mégis egészen más. Ahogy a reményem is... Vasremény. Mert ma is kell lennie valahol annyi ócskavasnak, hogy megvehessem Mámikának a lila jácintot, a hat zsömlét és a húsz deka párizsit, s hogy félre is tudjak tenni némi pénzt a gondozónőnek is... Tudod te, milyen gazdag az az ember, aki elé kirohan egy nő szakadó esőben?...

A kutya felbámul Simonra, aztán az orrával meglöki a szekeret.

– Jól van, megyünk már... Ott szakadnak már lassan a fellegek.

Dél felé megáll az eső, s a kikandikáló nap megnézi magát egy lestrapált mosógép még fényes dobjában. Tele a kisszekér. Simon a megelégedés és a hála közös gyékényén stagnál. Számára felfoghatatlan dolog ez is, hogy ő nem kér, nem gajdolja végig az utcát, mégis valahogy a szekere zörgésére jönnek az emberek, s hozzák a kis vacakságaikat.

Csavargó áll az enyhe tavaszi fényben, s lassan száradni kezd ázott bundája. Türelmesen nézi, ahogy Simon leköti a mosógépet, a kályhacsövet, a drótgubancot. És egyre csak mosolyog kacatjai fölött.

A hazaút mintha rövidebb lenne. Félúton megállnak szusszanni, s közösen eszik meg azt a néhány darab kekszet, amit a zsebében talál a sok apró vascsavar között. A sovány ebéd után nagy adag simogatás dukál. És Csavargó falja Simon szeretetét.

– Tudod te, milyen boldog lehet egy ember egy köteg ócska ágyrugótól? ... Süt a nap, gyere, Csavargó, adjuk le a vasakat, aztán vegyük meg a virágot meg a vacsorát!

Vén délutánba érkeznek haza. Mámika ül az ágyban, fehér haja csontos vállára hullik.

– Megjöttünk, Mámika. Ez itt Csavargó. Társammá lett a zuhogó esőben. Veszélyes hely neki ez a világ. Most sikerült hazaérkeznie...

Simon meleg, gyámkodó tekintettel néz a sarokban heverő kutyára. Aztán megfésüli Mámikát, s egy befőttes gumival összefogja a haját. Tüzet rak és teát főz hársfavirágból. A kis asztalkát egészen közel húzza az ágyhoz, apró falatokat vág a zsömléből, majd a párizsi-ból. Aztán kanalanként teszi a Mámika szájába az illatozó hársteát. A vacsora hosszú. Törődés-mozdulatsorok ismétlődése. Csavargó vacsorája kurta. Gyors örömmelések pillanatai.

Evés után Simon leteszi a virágcserepet az üres asztalka közepére. Az anyja tekintete odarebben.

– Igen. Ma van az a nap, Mámika... A „jó, hogy vagy nekem” ünnep. Az élünk-ünnep. Hoztam neked virágot... Látod, lila jácint... ha elnyílik, majd

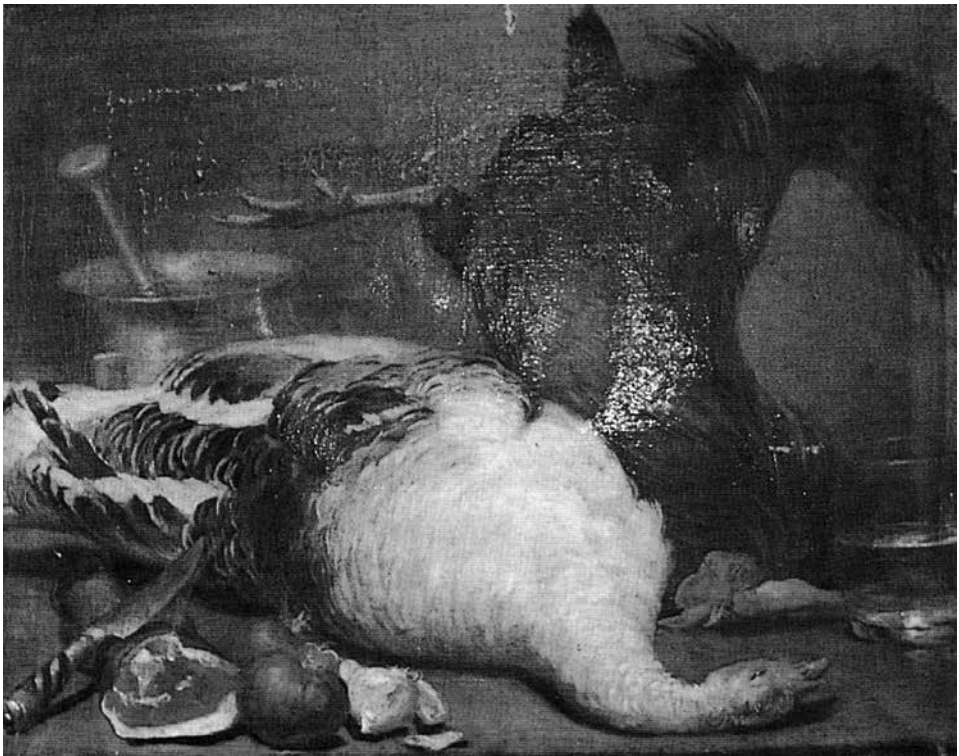
kiültetem a többi hat mellé. Sok vasat gyűjtöttem ma... Meglepődöm az embereken olykor... Úgy adják oda nekem az ócskavasaikat, mintha régi ismerősök lennének... Ugye milyen jó illata van? Tudom, ha tehetnéd, most azt mondanád: „nagyon szép ez a jácint fiam”, meg azt, hogy „jó gyerek vagy te Simon”...

Mámika arcán könnycsepp bakat. A férfi letörli, és átöleli az anyját. Összeroskad a kályhában a parázs, és Mámika csendesen elalszik. Simon leterdél Csavargó mellé, és megsimogatja újdonsült cimboráját.

– Tudod, te milyen boldog ember az, aki még átölelheti az édesanyját?... Pár nap még, s újabb ünnep jön el. Az

„isten hozott itthon, gólyák” ünnepe. Remélem, lesz az asztalunkra egy fél friss kenyér és halkonzerv... Remélem, rám találnak az ünnepek... Remélem, akad majd mindennapra egy kisszekérinyi ócskavas...

Odakint hold-lámpással megjön az este. Valahol egy asszony fürge léptekkel jár házról házra. Délutántól koráestig. Csak addig ül le, míg elmond egy történetet egy Simon nevű férfiről és az anyjáról, Mámikáról. Aztán szalad is tovább. Űzi a szíve. Bizakodik, hogy egy hétfő reggel majd odalép hozzá Simon és átöleli őt. Remél... S reménye erős, mint kezében az a rozsdás patkó... Soha el nem fogyó... Vasremény.

Csendélet vágott szárnyasokkal

Mater Dolorosa, oltárkép, nagyváradí premontrei templom

Oláh András

egymásnak háttal

*egyszer minden árnyék egybeolvad
eltűnnek az alakzatok a kontúrok
a fegyelmezett vonalak
s eltűnök én is –
emlékeidben
csak kisatírozott folt marad
ami nem idomul az élet tereihez
megfoghatatlan és utolérhetetlen
összegyűrni kidobni sem lehet –
vakságként fogod fel
ám lehunyt pilláid
mögött néha életre kel
áthintázik az idegrostokon
van is nincs is
mégis kizárólag a tied*

múltidőben

víz alá nyomott az ősz

*könnyeid átszivárognak a réseken
megkésett mondatok ölelnek*

*bedarál a kétség
beteg számoszlopok vagyunk
– gyógyíthatatlanok*

*a kert megtelt múlt idővel
hiába a terepismeret
idegenül néznek vissza a tárgyak*

*a korrodáció erős
a karbantartás fölösleges*

*nem maradt semmi
a múlt fényt kapott
– hiányt gyászol a kivérzett
emlékezet*

a villamos

*a főépület lépcsőjén
kaptatok amikor utolér a lány
akinek tekintetét olvasni
próbáltam a villamoson
de ő csak az utcai
zsongást bámulta dacosan
„ezt ott felejtetted”
kezembe nyomja
a kopott dossziét
s már fordul is
siet vissza a megálló felé
utána lépek szeretném megköszönni
egy kávéra invitálom
rázza a fejét mosolyog
„majd máskor most rohannom kell”
– de nincs máskor
csak ez a meztelen pillanat
amit újra öltöztetni már nem lehet*

bűneink

*a fájdalom hozzászokik a szívhez
kitartunk akár a falragaszok
hogy aztán odalakatoljuk magunkat a hídhöz
és ott maradjunk egymásba rozsdállva
míg a törvényszerűségek végül
lehetőséggé bonyolódnak
s önmagunk túlélőiként kitaláljuk
egymást újra és a féltékeny álmok záporában
lesz kivel megosztani legszebb bűneinket*

Déolász kolostor kertje

Szent Ferenc, oltárkép, nagyvárad Barátok temploma

Szentpáli Gavallér Zsuzsa

Sárga törölköző

Kényelmesen hátradőlt a fotelben és elégedetten kinyújtotta elgémberedett lábait. A cserépkályhában lassan kihunyó parázs átadta a dombvidéki nyaraló nappalija feletti uralmat a sötétségnek. Az idős férfi behunyta a szemét, és már majdnem elaludt, amikor egy szokatlan, alig hallható nesz felriasztotta. Mintha kaparászást hallott volna. Felnézett. A terasz felőli üvegajtó mögött megjelent egy árny, egyre nagyobb lett. Aztán fémes csikorgással kinyílt az ajtó. Nándorfy Kiss Jenő csodálatraméltó bátorságot tanúsítva, határozott mozdulattal felkapcsolta a fotel melletti állólámpát. A lámpa fényében egy sötét ruhás, fiatal férfi állt, és lassan bezárta maga mögött az ajtót.

– Maga mit keres itt?
– Ezt inkább én kérdezhetném!
– Magának nem lenne szabad itt lennie.
– Már miért ne lehetnék itt?
– Mert már beállt a téli időszak.
– Na, de kérem, ez az én házam.
– Az lehet, de ilyenkor nem szokott itt lenni.

Eszébe jutott a délutáni veszekedés, és egy kissé elszégyellte magát. Valami kis aprósággal indult, már nem is tudta, mi volt az. A felesége sírva szaladt ki a szobából, ő meg beült a kocsiba, és idejött. Az ismeretlen férfi vádlóan nézett rá, közben egyre nagyobb tócsává gyűlt össze a ruhájáról lecsorgó víz a padlón.

– Ősz végén mindig lezárja a házat, és karácsonyig erre se néz.

– Összevesztem a feleségemmel.
– Na és? Attól még nem kell csak úgy lelépni. Gondolom, el se köszönt tőle.
– Dehogyan köszöntem!
– Szegény asszony, biztosan nagyon aggódik magáért.
– Aggódjon csak.

Csak egy kis nyugalomra és csendre vágyott. Két hónapja már, hogy nyugdíjas lett, de egy pillanatnyi pihenése sem volt. Tegyük rendbe a garázst, selejtezzük ki a kamrát, a nappalit is ki kellene már festetni, a kerítést mikor javítod meg. Ez ment egész nap! Dühösen felállt a fotelből.

– Hozna nekem egy törölközőt a fürdőszobából? Tudja, azt a sárgát, az a kedvencem.

Nekem is az, ugye milyen puha, akarta megjegyezni, de egy kicsit megrogyott a lába, és megkapaszkodott az állólámpában.

– Ki maga egyáltalán, és hogy jött be ide?

– Igaz, mi nem ismerjük egymást, azaz a professzor úr nem emlékszik rám. Egy félévet jártam a szemináriumaira, lineáris algebrára.

– Nem emlékszem.
– Nem voltam az a szorgalmas diák.
– Akkor nem csodálom.

– Egyszer mesélte, hogy van itt egy háza, és meg akartam látogatni. Talán két éve lehetett. Este volt már. Nem volt itt, és mivel nem tudtam hova menni, eltöltöttem a házban egy pár szép napot.

– Betört a nyaralómba?
– Nem vittem el semmit, ha erre gondol.

– De hát ez magánlaksértés!
– Ki is takarítottam, észre se lehetett venni, hogy itt voltam.

Ez igaz, most, hogy belegondol, tavaly decemberben az átlagosnál jóval kevesebb döglött légy hevert az ablakok alatt.

– A könyveket is maga porolta le?
– Hosszúak itt az esték egyedül, majdnem végigolvastam a könyvtá-

rát. Russel életrajza különösen érdekes volt. Az analitikus filozófia központi problémája...

– Várjon, hozom a törölközőt.

Megsajnálta ezt a szegény gyereket, micsoda dolog az, hogy nincs hová mennie. Valahol még lennie kell egy üveg, jó erős kisüstinek is, kap egy pohárral, meg ne fázzon.

Vagy mégse? Nem. Lehet, hogy jobb lesz, ha mégiscsak hazamegy. Mária azóta már biztosan csupa aggodalom, hogy hova tűnhetett.

Az üres szék

Bár inkább a hagyományos művészi kifejezési formák híve vagyok, gondoltam, ha már a mi városunkat választotta, ezt nem hagyhatom ki. Az épület előtt hosszú sor fogadott. Úgy harmincan álltak ott, turisták kisebb hátizsákkal, néhány fiatal egyetemista, egy férfi kopottabb öltönyben, egy gimnazista csoport az osztályfőnökkel, egy idősebb nő feltűnően sok ékszerrel, egy házaspár két gyerekkel. A várakozók nyugodtan álldogáltak, de a levegő vibrált körülöttem. Odamentem én is, és beálltam egy hosszú hajú, fiatal lány mögé. A jegyemet már egy éve megvettem, nem volt olcsó. Lassan haladtunk előre, két óra után végre bejutottam a terembe.

A performance-művésznő mereven ült a széken. Vörös ruhája ragyogott az üres teremben. Sápadt arcán megfeszült a bőr. Néha pislogott, de mindig előre nézett, derekát egyenesen tartotta, fekete haja befedte a hátát. Előtte egy üres szék, ide ülhetek le a

látogatók. Csak a sorban állók lélegzetvétele, apró susogások, krákolgás, szipogás törte meg a némaságot. Tilos volt megszólítani, csak nézni lehetett.

Nehezen értelmezhető egy ilyen bemutatató. Mire jó ez? Miért csinálja ezt ez a nő? Mutogatja magát vagy inkább bennünket akar vizsgálni, vizsgáztatni? És mégis, hogy viselkedjen az ember? Nézzünk a szemébe, vagy elvárja, hogy áhítattal meghajtsuk előtte a fejünket? Ez a harmadik nap volt, már háromszor nyolc órát töltött el így. A művész maga a művészeti tárgy. A sajtó megőrült érte, micsoda ötlet, mekkora önuralom és művészi erő. Egyelőre messziről, de most én is láthattam. Csendesen ült egy széken, ennyi.

Mögöttem egy házaspár várakozott. Nagy rajongói voltak. Beszélgetni kezdtünk, minden lelkesedésüket, ismeretüket meg akarták osztani velem. Örültem, amikor beértünk a terembe, ahol végre csendben kellett lennünk.

Elöttem a fiatal lány türelmetlenül toporgott, keze néha furcsán megremegett. Hosszú, fekete haja kócosan lógott a szemébe. Amikor beértünk a terembe, egy összehajtott, kissé gyűrött papírlapot húzott ki a zsebéből, okmányformája volt.

A sor haladt tovább, a lány előtt álló férfi járulhatott a művésznő elé. Az idősebb úr kigombolta a zakóját, ahogy óvatosan leereszkedett a székre. Keresztbe tette a lábát, hátradólt és ránézett a művésznőre. A nő továbbra is mozdulatlanul ült. Két idegen, egymást vizsgálgatták. A férfi a kezét a szája elé emelte, halkán köhintett, megsimogatta a szakállát, majd hirtelen felállt, és kiment a teremből.

A lány került sorra. Fáradtan roskadt le a székre. A szék lába megcsikordult a kőpadlón. A lány felnézett, két kezével hátrasimította tincseit, és halkán, bűgő

hangon azt suttogta, anya, anya, anya. A nő szeme hatalmasra nyílt, egyik szemöldöke enyhén megrezzent. A lány folytatta, hangja közben erősödött, te vagy az anyám, itt a bizonyíték, látod, megtaláltalak. Széthajtogatta a papírlapot és odatartotta a vörös ruhás elé. Miért, mond, miért nem kellettem neked, kiabálta végül a nő arcába. Többet nem tudott mondani. A két teremőr mellélépett, egy könnyed, de erőteljes mozdulattal megemelték és kicipeltek.

A művésznő mindezt továbbra is rezzenéstelen arccal követte. Nem mozdult meg, nem rohant ki, nem kérdezett, nem válaszolt. A szemét csak én láthattam közről, ahogy leültem elé. Az első pillanatok riadt pislogását szokatlan csillogás váltotta fel, aztán visszatért a diadalmas merev tekintet.

Igen, a művészet győzedelmeskedett.

Engedélyezve

A délutáni nap besüt az ablakomon, és világos foltot vet a bélyegzőtartóra. Nagyon sok bélyegzőm van. Van, aki pecsétnek mondja, de hivatalosan bélyegzőnek kell nevezni. Némelyik kerek vagy ovális, de van téglalap alakú is. Mindegyiken van felirat, alul pedig a gumis részen áll a szöveg, tükörírással.

Átlapozom és gondosan elolvasom a lefűzött iratokat. Gyakran még az ujjammal is követem a sorokat, hogy el ne tévedjek a szövegben. Napok óta nem krémeztem be a kezemet, ezért halkan serceg a bőröm a papíron, ahogy végighúzom rajta. A kolléga-

nőm, Lili azt mondta, hogy úgy néz ki, mintha az ujjammal olvasnék, de ez butaság. Ezt persze másnak nem lenne szabad észrevennie. Mindig vigyázok, hogy csak akkor csináljam, ha a szemben lévő asztalnál éppen nem ül senki. Egyszer Lili meglátta, és azóta állandóan ezzel bosszant. Pedig én csak szeretem a bőrömön érezni a dolgokat. Nagyon ritkán még az ujjbegyemet is megnyalom, hogy könnyebben tudjak lapozni, de erről már majdnem leszoktam. Mindent alaposan átnézek, hogy ki ne maradjon valami. A fontos adatokat begépelem az elektronikus

aktába. Hamar megtanultam bánni a programmal, ez nem jelentett gondot. A legutolsó irat mellett mindig ott van a főnök kézjegye és rövid utasítása. Girbegurba betűkkel szokott írni. Egy ideig eltartott, míg minden szavát ki tudtam bogarászni.

Lassú, alapos mozdulatokkal lesimítom az oldalt, és megkeresem a megfelelő bélyegzőt. Nem szükséges, hogy megnézzem, melyiken mi áll, hiszen mindet jól ismerem. Mégis szeretem egyenként leemelni a kis fa vagy műanyag fogókat a tartóról. Időnként taláalomra kézbe veszek egyet, és egy üres lapon kipróbálom, hogy működik-e még, látszik-e minden betű és jel. Van olyan is, amelyiken a dátumot lehet beállítani. Egyszer visszatekertem arra a napra, amikor elkezdtem itt dolgozni, 12 hónapja, 35 napja van már. Emlékszem, milyen boldog és egyben zavart is voltam. Hetekig tartott, mire kiismertem magam az akták, utasítások, szabályok tömegében, és nem lehetett kifogás, hogy még csak kezdő vagyok, az életben is. Ez lett az első munkahelyem; barátom, autóm, saját konyhám nem volt még. Eleinte, de később is, a főnök sokat kiabált, különösen, ha rossz bélyegzőt használtam. Egyébként sem kedves ember, ha

dühös, elvörösödik a feje, homlokán apró gyöngyökben gyűlik össze az izzadság. Már nem zavar, az se, ha durva szavakat vág a fejemhez, különféle állatokhoz hasonlít, vagy ha becsapja az ajtót, amikor döngő léptekkel kimegy az irodából. Viszont a papírt nagyon sajnálom. Ha egyszer rajta van a tinta, már soha nem lehet kitörölni onnan. Sok ilyen dolog van az életben, ezért nagyon fontos, hogy milyen nyomot hagy az ember maga után. Ezt jól megtanultam.

Most erre a hosszúkas, fa bélyegzőre lesz szükség. ENGEDÉLYEZVE, ez áll rajta. Szeretem, ha ezt használhatom. A nyele gömbölyű, könnyedén simul a tenyerembe, és sohase mázolja el a zöld tintát a fehér papíron. Megesik, hogy azt a műanyag négyszögletest kell levennem a tartóról. Rettentően unalmas, csak megnyomom, és már vöröslenek is a betűk az aktán: ELUTASÍTVÁ. Egyszer annyira megundorodtam tőle, hogy csak azért is a másikat használtam. És nem érdekelt, hogy mennyit gyöngyözik majd ettől a főnök vörös homloka, mert közben elképzelttem, hogy aki megkapja, örömeiben táncot jár a konyhában a feleségével, és a gyerekei ujjongva ugrálnak körülötte. Azt hiszem, egyre többet fogom használni.

Vivaldi tavasza

Nem bátortalanította el a lift ajtajára hanyagul odatapasztott nem-működik-tábla, Juli az első két emelet számos lépcsőjét az öröm és a várakozás lendületéből tette meg. Egy idő után azonban egyre súlyosabbnak érezte a vállán a mélyvörös keménytokba helyezett hangszert. Kétszer is meg kellett állnia, mire felért a csellójával a hatodik emeletre. A másik három lány hűségesen ballagott mögötte, sőt még addig is türelmesen vártak az ajtó előtt, amíg a nyakában lógó selyemsállal letörölte izzadt homlokát. Nekik azért könnyű volt egy-egy hegedűvel meg a brácsával az oldalukon, de hát ez az egész Juli ötlete volt. Az ő tanára.

A rövid csengetésre egy idősebb nő, a tanár anyja szinte azonnal ajtót nyitott, és széles mosollyal tessékelte be őket. Mivel az aprócska előszobában alig fértek el, csak egymás után vették le és akasztották fel a könnyű, vékony kabátokat a fogastra, majd szinte libasorban beléptek a nappaliba. Bent Julinak azonnal feltűnt az ébenfekete zongora mellett a drága, márkás cselló. Szinte látta maga előtt, ahogy Verovszki tanár úr itthon is a térde közé veszi, hosszú, férfihoz talán nem illő törekeny ujjáival lefogja a húrokat, és erőteljes, mégis könnyed mozdulatokkal tartva a vonót belekezd Bach egyik csellósztijébe. Suli után, a zeneiskolában volt mindig órája nála, kedd délutánonként. Az volt a hét egyik fénypontja, amikor a nyíló ajtón keresztül megláthatta a fiatal férfi izmos, egyenes hátát és hátul copfba kötött szőke haját. Verovszki soha se bátorította szavakkal, de mindig olyan

mélyen és borzongatóan szépen tudott ránézni, ha hiba nélkül játszotta el neki a feladott darabot. Juli minden idejét a gyakorlásra szentelte, és másra se vágyott jobban, mint erre a pillantásra és talán többre is. Erre akkor jött rá, amikor hetekkel a baleset előtt véletlenül találkoztak egy buszmegállóban, és sokáig elbeszélgettek. Verovszki rajongva mesélte, hogy mennyire szereti a barokk zene szenvedélyességét, és hogy a legszívesebben mindig Vivaldit játszana. Mély fájdalommal nyilallt Juliba a gondolat, lehet, hogy soha nem fogja látni már, ahogy a férfi átöleli a csellót.

A lányok nem fogadták el a felajánlott teát és sütit, hanem gyorsan felállították kottatartójukat a félretolt bútorok között. Juli is kivette a tokból a hangszert, és leült az odakészített székre. A vonósnégyes készen állt. Az idősebb nő ekkor kinyitotta a másik szobába nyíló ajtót, hogy a nagybeteg jobban hallja a szomszédból a koncertet. A négy lány összenézett, és elkezdtek játszani.

Juli kívülről tudta az összes barokk darabot, nem volt szüksége kottára. Az utolsó zeneműért külön harcolnia kellett, mert a lányoknak nem nagyon volt kedvük hozzá. Ő azonban már akkor eldöntötte, hogy ezt mindenképpen el akarja majd játszani a férfinak, amikor azon a kegyetlen, hóeséses téli napon meglátogatta a kórházban. Persze nem engedték be hozzá, csak a folyosó ablaküvegén át leshetett be hosszú könnyörgés után a szobájába. Ott feküdt az ágyon, keze és lába be volt gipszelve, szőke haja csapzott glóriaként világ-

lott feje körül a párnán. A száján és orrán át befutó csövek tartották életben. Mesterséges kóma, nagyon lassú a javulási folyamat, mondta Julinak a mellette álló nővér, de ahogy meglátta a lány könnyeit, hozzátette, hogy na, na, kislány, ne aggódjon, azért fel fog ébredni.

A vonó Juli kezében kecses lendülettel járt a húrokon. A koncert végénél tartottak. Vivaldi *Tavasza* kör-

bezsibongta a szobát, az újjászületés, a madárdal, a fenyegető vihar utáni felszabadult ébredés himnusza imaként futott szerteszét. A lány tekintete a nyitott ajtó mögötti szoba félhomályát kutatta. Tudta, hogy a fiatal férfit nem fogja hidegen hagyni az, amit most hall. Mélyen hitt abban, hogy az, amit most játszanak, el fogja őt érni, meg fogja érinteni, és akkor, akkor talán történik egy csoda.

Életkép lovaskocsival

Balázs F. Attila

A rúgás

*ma Vian a cigány fuvaros lova jutott eszembe
reggeltől estig egyedül húzta a rönkökkel
megrakott szekeret az állomás és a tűzifát
vásárló kuncaftok lakcíme között
a korbácsütések nyomai mint zebracsíkok
futottak végig a ló combjain és hasalján
csipás véreres szeme folyton mozgásban volt
készen állt mindig az ütéssel jelzett indulásra
bőre és izmai állandó remegésben voltak
a legyeket úzta így vagy csak a félelem
a folytonos stressz ingerei voltak
gyermekként ezt nem tudtam megítélni
hetek óta esett az utakon térdig ért a sár
akkor még csak a főút volt aszfaltozva
a traktorok és teherautók mély árkokat
ástak az út közepébe néhol meggyűlt a víz
amit a járművek a járókelőkre fröcsköltek
a bükkfával megrakott szekér el-el akadt
a kerekek küllői nem látszottak
csak csöpögő sárkerekek mozogtak
hol gyorsabban hol lassabban
majd belesüllyedtek tengelyig az iszapba
Vian ijesztő fejhangon biztatta
a megfeszült izmokkal iparkodó lovat
a korbács megállás nélkül hasította az állat bőrét
a kiserkenő vértől piros lett a korbács
orrán és száján csorgó nyálát mohón itta a ragadós föld
fújtatva és fájdalmas nyerítéssel tiltakozott
a sárba ragadt szekér nem akart mozdulni
hiába feszült neki minden erejével
a korbács egyre szaporábban csapott le
a szidalmazás egyre durvább lett
Vian megfogta a kantárt és húzta csak húzta
a zabla elszorította a ló orrjáratát
levegőt is alig kapott szemei kiguvadtak
szájából és orrából a váladék a gazda
eltorzult arcára fröccsent az elengedte a kantárt*

*és a ló hasát kezdte korbácsolni örült elszántsággal
az ugrott egyet a hám megfeszült
hátsó lábai megcsúsztak az elsők megbicsaklottak
teste csattanva elterült a pocsolnyában
Vian gyűlölete és elkeseredése ekkor tetőzött
a fetrengő állatot káromkodva verte rugdosta
az még megpróbált felállni de ereje elszállt
fújtatása is egyre gyengült feje a sárban
egyik szeme látszott csak
nem tudom már felidézni mi volt abban a tekintetben
csak azt tudom hogy sírni kezdtem
és szégyelltem ezért magam
még láttam ahogy elveszti a fényét az a szem
amit soha nem felejték és akkor
rúgott még egy utolsót a ló
Vian elterült a habos sárban
káromkodott akkor is amikor kihúzták
szikár testét a latyakból*

Visszaszámlálás

*nézem ahogy
az ágakon aszalódott gyümölcsöket
leszakítja a didergető szél*

*arra az évszakomra gondolok,
valóság és ábránd mezsgyéjén
amikor forró érintésem
mint kozmikus szikra
pattintgatta rügyeidet*

*mint játékkockákat
rakosgattad szavaimat
te aki versben születél*

*a ki nem mondott dolgok
kihunynak hulltjukban
mint augusztusi hullócsillagok*

*fürkészve néz a tükörbeli arc
a halál fázisait rendszerezi
az agy bonyolult szoftvere*

*mi marad mögöttünk?
bolygóközi hideg?
vagy lüktető csend?
a hiány algoritmus?*

*a semmi sosem hiányzik
de láthatatlanul duzzad
nő, amíg szétpukkan
szétszórva a hiány milliónyi
sejtjét a rendszerben*

*a visszszámolást gyakorlom
hat évtized hordalékát szemlézve
örök ifjúságot ajándékozok neked
múltunk elsüllyesztett albumában*

Klip

*Elmúlt ez a nyár is
a fecskék szárnyaik alatt
elvitték a meleget
lábad alatt kifröccsen
a lehullt levelek vére
mind kevesebb
a céltalanul bolyongó fiatal
a hervadó rózsák még
csatasorba állnak
az árnyék még utoljára megöleli
az elkedvetlenedett napfényt
de a nappal megadta magát
a hűvös éjszakának*

Szent László, oltárkép, szalacsi r. k. templom

Tóth Ágnes

Kutyabőr

Még alig nyitott ki a kisvárosban a Körös-parti kocsmá, máris teltház volt és óriási ivászat. Ilyen ritkán fordult elő, inkább csak a halász és pár korán kelő tért be ilyen tájt egy-egy deci töményre, aztán ment is a dolgára és csak késő délután tért vissza sörözni az alkalmi munkából szerzett pénzén.

– Sanyi, kérem, jöjjön ide, és segítsen az üres poharakat és sörösüvegeket összeszedni az asztalokról, amíg megérkezik Anka – szólta oda a halásznak Miranda, a pultosnő, aki alig győzte szusszal a kiszolgálást. – Nem tudom, honnan menekült ide ez a népség, de nagy a gyanúm, hogy valami esküvőről jöhettek, mert nagyon puccosan vannak kinyalva. Nézze azt a szőke nőt, milyen ragyogó estélyiben van, az a szakállas fickó meg szmokingban, a mellette ülő fekete csaj meg tele van arany ékszerekkel. Rá nem jövök, mi hozta ide őket, talán elfogyott a pia. No, sebaj, legalább nő a bevételünk. Kérem, a teli hamuzókat is öntse ki, s ha visszajön a söntéshez, kitöltök magának egy deci vodkát.

– Jól van – mondta a halász –, igyekszem.

Közben megérkezett Anka, és azonnal hozzálátott a poharak elmosásához. Bevitte a raktárba az üres üvegekkel teli rekeszeket, és a férfival újabb láda sört hoztak ki a vendégeknek. Aztán bement a mosdóba a felmosórongyért és a vederért, amikor betántorgott a szőke szépség.

– Rosszul van? – kérdezte Anka.

– Nagyon – válaszolta a nő –, muszáj megmosdanom egy kicsit, mert különben mindjárt elhányom magam. Tudja, elmenekültünk a tanácsos úr lányának a lagzijából. Bocss, de muszáj hányanom – mondta a szőke, és Anka magára hagyta.

Már dél felé járt az idő, amikor végre kiürült az ivó. Anka és a halász leültek egy kávé és egy sör mellé megpihenni. Miranda is melléjük telepedett egy pohárka likőrrel, és épp azon tanakodtak, mi történhetett az esküvőn, amikor belépett Jócó, a zenész fiatalember, és leült melléjük. Nagyon fáradt volt, valami eseményről jöhett, mert a fellépő fekete bársonymellényében és a fehér selyemingében volt, ami eléggé át volt izzadva, és igen rossz szag lengte körül.

– Miranda, kérem, hozzon nekem egy deci konyakot és egy jó erős kávé, mert mindjárt eldőlök a fáradságtól – szólta oda a pultosnőnek.

– Tán csak nem a tanácsos úr lányának az esküvőjéről jön? – kérdezte Anka.

– De bizony, onnan jövök, hogy a fene ette volna meg. Ilyen rohadt dolog még nem esett meg velem – nyögte keservesen.

– Mégis, mi a fene történt azon az esküvőn? – érdeklődtek a többiek.

– Jól van, elmondom, mi történt, csak egy kicsit előre kell menjek az időben. Az egész sztori úgy egy héttel az esküvő előtt kezdődött. Épp hazafelé

kerékpároztam az uszodából, amikor rátaláltam a tanácsos úr elszökött kutyájára. Még meg is örültem neki. A szép németjuhász ott pihent az út szélén. Megálltam, szölongattam egy darabig, amíg rá nem jöttem, hogy az eb, akit elüthetett egy autó, már kimúlt. Isten nyugtassa, gondoltam, most már nem kell több rúgást elsenvednie a gazdájától, aki köztudottan folyton az eben töltötte ki a dühét. Első gondolatom az volt, hogy szólok a tanácsosnak, a másik meg az, hogy jó lenne a kutya bőre a dobomra, mert a régi már elkopott. Mivel az ebet úgysem lehetett feltámasztani, a dob mellett döntöttem. Hazavittem Rexit és megnyúztam, a bőrét pedig annak rendje s módja szerint elkezdtem kikészíteni. Tudtam, hogy lesz elég idő rá, hiszen nem volt felkérésünk zenélésre, mert a tanácsos úr helyettünk egy vonós-négyest fogadott fel, hogy azok szolgáltatassanak zenét a lánya lakodalmán, így bizonyítva, hogy ez egy előkelő esküvő. Csakhogy senki nem érezte jól magát a komolyzenétől, a hangulat kornyadozott, egy-két keringőt leszámítva szinte senki nem táncolt, és a fiatalabbak modern zenét követeltek. Felhívott hát a tanácsos úr telefonon, és kért, ha lehet, azonnal lépjünk fel a zenekarommal, és rázzuk fel a vendégeket, mert unják magukat, s ha meggyünk, akkor kétszer nagyobb gázsit ad a szokásosnál. Nos, az utóbbi mondat serkentett arra, hogy elfogadjuk a felkérést, annak ellenére, hogy a dobra feszített kutyabőr még nem volt kellően kiszáradva. Hogy mégis jó hangzása legyen az ütőhangszernek, beletettem

egy kétszáz wattos égőt, hogy szárítsa a bőrt dobolás közben. Igen ám, de ahogy melegedni kezdett a félig nyers kutyabőr, úgy kezdett egyre bűdösebb és bűdösebb lenni a teremben szinte az elviselhetetlenségig, és olyan döglött kutyabűz lett, hogy mindenki menekülni kezdett kifelé, élen a tanácsos úrral, ki az udvarra vagy amerre látott. Még az ifjú pár is megfutamodott, míg végül a 120 vendég közül már csak hat nagyon részeg párnak húztuk a talpalávalót – mondta Jocó, s mert körülötte mindenki nevetett a kocsmában, ő is jobb kedvre derült.

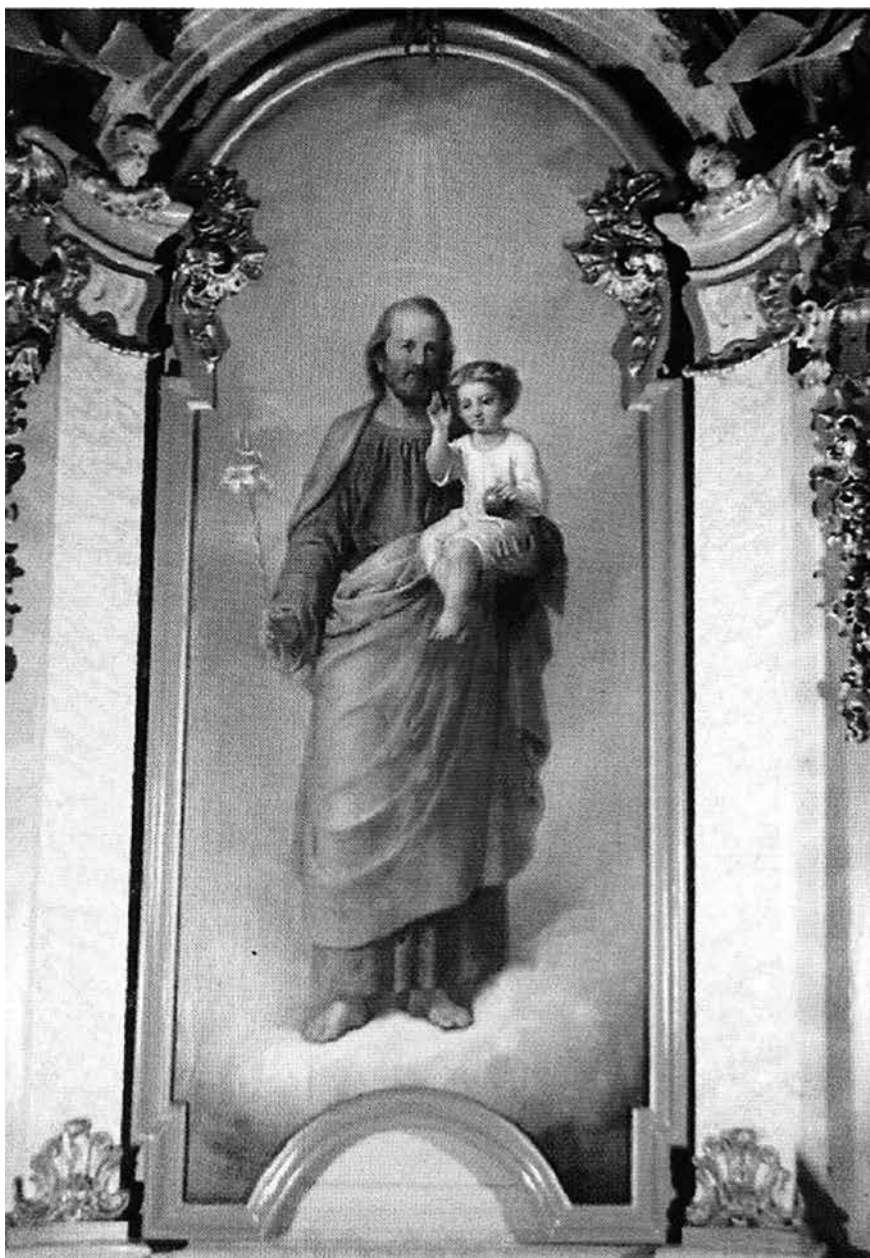
– Le a kalappal szegény Rexi előtt. Legalább halálában megbosszulhatta a gazdáját a sok rúgás miatt – mondta Anka és elégedetten nevetett...

– Azt hiszem, maga az egyetlen kutyabőr-tulajdonos ebben a városban – jegyezte meg a halász. – Azért irathatott volna valami mottót a kutyabőrre a tanácsos úrral, mint az eb egykori tulajdonosával.

– Isten őrizzen, hogy megtudja, milyen bőr van a dobomon – jajdult fel Jocó. – Különben sem találná meg a dobot, mert kivittem a kertünk végébe és bezártam a régi budiba, amit már nem használ senki. Ott van a legjobb helyen, és lassan majd kiszárad – mondta mosolyogva és szedelőzködni kezdett.

– Hát már megy is, kedves kutyabőr-tulajdonos? – kérdezte tőle Miranda.

– Megyek és megfürdök, mert olyan bűdös vagyok, hogy még elszökösnek a maga vendégei is miattam – mondta a fiú, és nevetve távozott.

Szent József, oltárkép, nagyváradai Barátok temploma

Ványai Fehér József

Körkérdés

*Nem lehet panaszom, az örökölt test
Funkcionál, lusta csillagon élek,
Árnyékom, halni jár belém a lélek,
Mint patyolat, úgy állok zsűrim elé.*

*Persze, volt pokol, fogak csikorgása,
És nyakamba szakadt az elvárt közöny,
Így lesajnált, szegény önnönmagamnak
Sem lehetek hát földi, égi mása.*

*Szint nélkül meglesz a szükséges idő,
Az ember kiméri és gazdálkodik
Vele, sorsából, mint parti gyom, kinő.*

*Hiába harcos, a becsület kopik.
A rettenet (rőt mókus) ki-beugrál,
Megszelídül, mielőtt bevadulnál.*

Pompás romon

*Útján romlás távol legyen,
Ólmos füllel, kövér szívvel
Haladjon tévképzet felé –
Te vagy, épp rád gondolt régen*

*Az ős, de ő már nem dönthet
Öröm s iszony felett, rád vár
A véres játék, döntetlen
Eséllyel tart, mi lett, képzelt*

*Végzet, dics nélkül nász felé.
Lehet veszett gyönyör, gyászos
Ünnep, verseny nullpont köré.
Ki lesz győztes pompás romon?*

Zoltay Livia

Kis esti zene

Olyan forróak voltak már az esték, hogy keresztuzatot csináltam. A szoba ablakát teljesen nyitva hagytam, a konyha ablakát csak félig, szemben meg a nyitott bejárati ajtót támasztottam ki az egyik pár cipőmmel. De még így is szenvedtem a hőségtől.

Lefeküdtem a földre, hátha így érzek egy kis szelet, de semmi légmozgás nem volt. Egyre nehezebben viseltem ezeket a fülledt, súlyos nyarakat. Nemcsak a meleg zavart, hanem a pára is. A lakótelep, ahol laktam, tele volt fűvel, fákkal, bokrokkal. Szerettem nagyon, de egy kisebb eső után, főleg nyáron igazi dzsungelben éreztem magam. Most is esett, nemrég állt el, és a párától még jobban izzadtam.

Ahogy feküdtem a földön, és oldalra néztem, a konyha felé, láttam, hogy mindenféle kisebb rovar száll be a nyitott ablakon. Talán a kislámpa fényére jönnek, gondoltam. Először egy légy, aztán egy molylepke, végül egy nagy, zöld szöcske érkezett. A szöcskétől majd frászt kaptam, olyan nagy hévvel ugrándozott. Az ablakpárkányon kezdte a látogatást, onnan átugrott a kredencre, majd a mosogatóba. Akkorát koppant, hogy erre már felkeltem a földről. A mosogatóhoz érve eldöntöttem magamban, hogy nem kívánok a szöcskével közösséget vállalni. Mit mondjak, nem volt valami szép látvány. Zöldebb volt még a zöldnél is, a hosszú csápjai a fején ijesztően mozogtak, a szemei előre meredtek, és megállás

nélkül ciripelt. Végül is az a dolga, gondoltam magamban, de egy ponton úgy éreztem, eleget hallottam. Rádobtam egy konyharuhát és mintha csak porolnék, egyszerűen kiszórtam az ablakon. A konyharuhát persze megtartottam.

Ezek után mint aki jól végezte a dolgát, visszafeküdtem a földre, de egy perc sem telt el, a szöcske megint ott volt. Visszajött. Pontosabban: visszaszökkent az ablakon keresztül. Gondoltam, ezt most már nem hagyom annyiban. Feltápáskodtam a földről és elkezdtem hajkurászni a zöld rovar, de sokkal gyorsabb volt nálam. Hiába hadonásztam a konyharuhával a kezemben összevissza, nem tudtam elkapni, mert mindig elugrott, akarom mondani, elszökkent előlem. Megölni nem akartam, de annak sem örültem, hogy bent van a lakásomban, amikor kint lenne a helye a fák, bokrok között, a zöldben. Oda való.

Egy idő után úgy éreztem, bármit csinállok, nem tudok felülkerekedni rajta. A szöcske sejthetett valamit, mert egyre intenzívebben ugrált, és koppant mindenhol, ahol földet ért. Beláttam, hogy nem érdemes tovább harcolnom vele, majd elmegy, ha megunja. Megint lefeküdtem a földre, gondoltam, kinyújtóztatom a tagjaimat, meg a hátamnak is jót tesz a kemény felület. Talán el is aludtam, mert felébredve mintha hegedűszót hallottam volna, ráadásul egész közelről, a konyha felől. Felkeltem, hogy megnézzem, hon-

nan jön a hang. És akkor megláttam. A konyhapult előtt ült, a székemen. Hatalmas volt, és még zöldebb, mint „apró” korában. A fején egy barna kalap, elülső lábai közt egy hegedű, és csak játszott, és játszott, egy szomorú, nagyon szép dallamot. Az én szöcském volt, akkorára növe, mint egy ember. Először hátrahököltem, úgy megijedtem. Aztán azt gondoltam, hogy ez csak álom. Megcsíptem a jobb karomat, majd a balt is. De az ember nagyságúra nőtt szöcske nem tűnt el, csak hegedült tovább. Gondoltam, talán megőrültem. De annyira valóságosnak tűnt minden. Ahogy ült ott, a széken, a hegedűvel, és a dallam, amit játszott, mélyen a szívemig hatolt. Meg akartam érinteni, érezni, hogy tényleg valódi,

bizonyítékot szerezni, hogy nem csak a képzeletem játszik velem. Hozzáértem, ő meg hagyta. Furcsa, érdes volt a bőre. Nem zavarta, hogy megérintettem, meg se rezdült tőle. Játszott tovább, zölden, óriásira növe, teljesen átadva magát a zenének.

Egyszer aztán abbahagyta, és hátrafordult. Rám nézett az üveggolyószerű szemével és tisztán, érthetően ezt mondta:

– Köszönöm, hogy nem csaptál le. Cserébe játszottam neked valami szépet.

Majd összezsugorodott, és kirepült az ablakomon. Akarom mondani: kiszökkent. A hegedűjét is magával vitte.

Azóta gyakran hallom azt a lágy, különösen szép dallamot a környéken...

Halászok az Alpokban

Domonkos László

Érmelléki capricciók

Érmihályfalva első írásos emléke 1270-ból származik, az akkori imádság háza a Bércen, vagyis a templomdombon állott, amely a mai református templom alapja – azóta már egy másik torony is közvetíti Istennek a helybéli panaszát és mutat utat a hazafelé tartóknak.

A mohácsi vész után Mihályfalva lakossága, mint szinte az egész Érmellék, rövid időn belül áttér az új hitre. A Bércen magasodó templom átépítésére 1892-ben került sor, de északi oldalában ereklyeként megmaradt a régi kegyhely falának egy darabja. Egészen 1818-ig a katolikusoknak nem volt templomuk a helységben. Ekkor építtetett számukra kápolnát a Szláv család, amelyet a 2011-ben történt restaurálás után szenteltek újra. Csakhogy addigra történt egy és más. 1931-ben megkezdik a Szent Antalnak ajánlott neogótikus római katolikus templom hajójának kifestését. A helyi kéményseprő cég vezetőjének, Fekete Jánosnak jóvoltából nem akárikkel: az ekkor már világhírű nagybányai festőiskola művészei – közöttük az ermihályfalvi, máig kellőképpen nem értékelt Fekete Károly – munkájával. (Az 1898-ban született és 1981-ben elhunyt művész a természetelvűség szellemében alkotott, főként ermelléki tájakat festett, Rómában, a Vatikánban és Amerikában volt kiállítása. 1958 és 1964 között az „ermihályfalvi csoport” tagjaként szenvedett börtönbüntetést.) Társaival – Pirk Jánossal és Oraviczai

Szabó Istvánnal – dolgozott a templomban. A sekrestye fölött Páduai Szent Antal történetéből vett életképek elevenedtek meg, a mennyezeten látható lett a négy evangélista, a szentély felőli falon a damaszkuszi úton haladó, Saulusból Paulussá váló egykori keresztényüldöző, az oltár mögött Szent Lőrinc vértanúsága. A freskókon több jellegzetes ermelléki, mihályfalvi táj, a templommal a háttérben – a többalakos kompozíciókban a modellek többnyire ermihályfalviak, például Fekete Károly édesanyja is, aki idős koldusasszonyként jelenik meg. 2010 nyarán egy Nagyváradról érkező héttagú csoport fog hozzá – úgymond – az ermihályfalvi templom freskóinak restaurálásához. Rövid idő alatt helyrehozhatatlan károkat okoznak: a Szent Pál-ábrázolatok például egyszerűen eltűntek, meszelt falak maradtak a helyükön. Szerencsére a Szent Lőrinc- és a Szent Antal-freskókat sikerült megmenteni, ám a tönkretétel mértéke így is jelentős...

Ha volt valami pozitívuma ennek a szomorú-felháborító históriának, hát legfőljebb Érmihályfalva nagyságához képest igen-igen jelentékeny számú kiválóságainak újbóli előtérbe kerülése. Fekete Károly azon ermellékiek – ezen belül ama mihályfalviak – számát szaporítja, akikről valóban el lehet mondani, amit Szilágyi Ferenc Hubart úgy fogalmazott meg, hogy itt „nagyon sok olyan ember látta meg a napvilágot, (...) aki a magyar szellemiség európai

szintre emeléséhez nagymértékben hozzájárult.” Elsőként a rendkívül különleges sorsú Kuthy Lajost kell megemlítenünk. A szülőházának helyén látható emléktábla szerint „városunk szülötte, Kuthy Lajos (1813–1864) a romantika képviselője, ’az irodalom grófja.’ Születésének 195. évfordulóján állította a Határon Túli Magyar Emlékekért Alapítvány, a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaság, Érmihályfalva polgármesteri hivatala, 2008.”

Kuthy Lajost Márai Sándor még úgy idézi meg a *Szindbád hazamegyben*, mint túnt idők excentrikus ködlovagját, különleges egykori színpoltot a magyar irodalmi múltból, akit a kávéházban csak úgy emlegetnek: „Kuthy Lajos, kockás nadrágjaival!”, visszarévedve a valamikori nagy divat-dendi és nőbolondító világfi megjelenésére – holott az érmihályfalvi lelkész fia inkább szomorú és tragikus, leginkább pedig – elsősorban utóéletét tekintve – elgondolkodtatóan lehangoló sorsot mondhatna magáénak, ha valamilyen metafizikai csoda folytán alápillantathatna a huszadik második felének és a huszonegyedik század első harmadának magyar irodalmi világában bizonyos fogadattási készségekre, recepciók ügyletekre és egyáltalán: az utókor több mint göröngyös hazai rejtelseinek útjaira...

„Szép férfias arcz, fekete hajjal, nagy lelkes szemekkel, rokonszenves hanggal, mellyel szellemdús társalgását minden szívbe behízelgél; és emellett tökéletes gavallér” – Jókai jellemzése több, mint egy tehetséges aranyifjú karakterének vázlatja: Kuthy Petőfivel, Lisznai Kálmánnal, Lauka Gusztávval jár azonos baráti társaságba, kirívóan fényűző életvitele miatt nevezték kor-

társai az irodalom grófjának. „Sehol sem láttam én azóta se olyan elegánsul bútorozott szállást, mint amilyenben Kuthy fogadott bennünket Petőfivel”, számol be bámulva Jókai. A félbehagyott debreceni, majd az elvégzett nagyváradi tanulmányok után előbb joggyakornok, majd aljegyző – jó az egzisztenciális biztonság és a monden, nagy élet... Pozsonyba csábítják, az országgyűlés ifjúsági mozgalmába, Kossuth hírlapjánál irodai állása is lesz, további fizetésért. A Magyar Tudós Társaság, vagyis a tudományos akadémia levelező tagjának választják 1834 októberében, a neves Kisfaludy Társaság tagja lesz 1845 elején. Közben ír. Munkáiról Jókai úgy nyilatkozott: „gyönyörűen írt, ragyogó phantasiája volt...” Drámák és novellák után 1846-ban megjelenik a nyugodtan rendkívülinek nevezhető kétkötetes regény, a *Hazai rejtelmek*. Így és ezzel a művel válik Kuthy Lajos Eötvös József és a későbbi Jókai előfutárává, minimum Jósika Miklóssal egyenrangú jeles kortárs prózaíróvá. A regényt Sütő Éva – jól kapisgálva a magyarországi viszonyokat – a következőképpen minősíti: „a magyar nemzeti oldal a próféciák könyvének tartja, a mai magyarországi viszonyokra való tekintettel nem alaptalanul”. A korabeli magyar parasztság ábrázolása és az ekkoriban még ugyan kisszámú, de erősödő gazdasági befolyásra szert tenni igyekvő, a kiegyezés utáni állapotokat mintegy megelőlegező módon viselkedni kezdő alföldi ortodox zsidó pénzarisztokrácia szerepének felmutatása olyan elgondolkodtató – bizonyos fokig valóban profetikus – társadalmi összefüggéseket vetít elénk, amelyek a realista hős-ábrázolás révén csak felerősödni látszanak.

Shakespeare *A velencei kalmárjának* Shylockja Löbl Simon alakjában tűnik fel, aki természetesen tartja az uzso-rakamatot, a kis- és középnemesi családok földönfutóvá tételét, miközben megjövendöli a „hajhászok, váltóhamisítók, vásárolt bírák, zsoldba vett szónokok” magyarországi uralmát...

A *Hazai rejtelmek* utoljára 1906-ban jelent meg. Nem akar ki – Mikszáth Kálmán írt hozzá előszót... Egyetlen röpke idézet: „A *Hazai rejtelmek* körülbelül a legjobb munkája Kuthynak. Nem közönséges tehetség lép ki elének e könyvből. Mély megfigyelője a természetnek és páratlan leíró. A nyelve (...) emlékeztet valamely gazdag österületre, hol buján nő fű, dudva, virág s melyet szinte járhatatlanná fonnak az indák (...) de mekkora erővel és tehetséggel!”

1848-ban Kuthy Batthyány miniszterelnöki irodájának igazgatója, majd Szemere Bertalan mellett tanácsos, 1849-ben követi a kormányt Szegedre és Aradra is. A bukás után Biharban, a Réz-hegységben bujdosik, később Pesten nyomorog – a fényűző élethez szokott férfiú mindezt különösen nehezen (és egyre nehezebben) viseli. Végül nem bírja tovább: 1853-ban elfogadja a felkínált másodosztályú megyei biztosi állást a nagyváradi helytartóságon. Nemsokára Szatmárnémetiben, majd Aradon lesz főbiztos. A kocka elvette. A korábban kényeztetett-sztárolt aranyifjú, a nagymenő irodalmár, az irodalom grófjaként parádézó gavalér közmegvetés tárgya és célpontja lesz, mindenki elfordul tőle, megvetik és kárhoztatják. Megbocsátásról szó sincs, meg-megújuló támadásokról annál inkább. Hol van már a kockás nadrágok divatja, amit ő teremtett?

1860-ra megbetegszik, 1861-ben felmentik hivatalából, 1862-ben lekötözik bihardiószegei birtokára, hogy szőlőskertjében magányos nyugalomra találjon. 1863-ban nyugdíjazták. Házat bérel Nagyváradon – és ott már 1864 augusztusában visszaadja lelkét Teremtőjének. S úgy lehet, máig nem tudni: az utókor mit nem tud néki igazán megbocsátani: a behódolást az elnyomó idegen hatalomnak – vagy netán a *Hazai rejtelmek* egy-két meglátását? (Ez az óriási tehetségű, jobb sorsra érdemes, szerencsétlen ember és igen-igen jelentékeny író mindössze annyi elégtételt kap a sorstól – a már idézett emléktábla mellett és előtt –, hogy a „kis magyar világban”, 1940 és 1944 között van Kuthy Lajos utca is Nagyváradon...)

Érmihályfalva kiváló szülőttei közül, mondhatjuk, van, aki jobban járt. Viszonylag, legalábbis... (Persze mihez képest?) Hiszen a jól ismert, kiváló költő, Zelk Zoltán (1906–1981) nevét iskola viseli a településen, szülőháza a szegény érmihályfalvi zsidók negyedében, a kicsi zsinagóga – ennek kántora volt Zelk apja – mellett állt, s noha kicsi gyermekkorában elköltöztek a helységből, Zelk vállalta és emlegette Érmihályfalvát, a szülőhely pedig – emlékezik. Van is kire, érdemes is kire... Mert Zelk Zoltán a huszadik századi magyar irodalom legeredetibb figurái közé tartozott, még hozzá a talentumosabb fajtából: az érmelléki származás legalább annyira rányomta bélyegét nyelvezetére és habitusára, mint a kültelki-fővárosi lét a zsidó városi karakterrel és a korában egy ideig divatos „baloldalisággal” elegy, sajátságos ötvözete. Hogy mindebből egy hallatlanul eredeti,

Szalma Antal honvédtiszt

tévedéseivel és időnkénti visszásságaival együtt is kifejezetten kedvelhető, kedves és szeretetreméltó ember személyisége áll előttünk, a belőle kibontakozó igazi költő-irodalmárral együtt: Érmihályfalva dicsőségére kortársak értő és fontos vallomásai bizonyítják, Csurka Istvántól Döbrentei Kornélig, Karinthy Ferencről Csukás Istvánig, Réz Páltól Déry Tiborig és Németh Lászlóig. Ő Döbrenteiék és Csurkáék ivócimborája a Hungáriában, és Csurka (egyik) Sancho Panzája a lovin (aki az első adandó alkalommal harcossan és becsületesen kiáll az antiszemitizmussal már a hetvenes években is megvádolt Csurka István érdekében – „zsidó barátai védik meg a zsidózó Csurkát”, zengett a hangzatos siránkozás), ő Karinthy Cini városszerte ismert vicceinek egyik állandó céltáblája és Réz Pál irodalmi anekdotáinak egyik főhőse. Mutatóba az egyik – meg nem állhatja az ember, hogy közzé ne tegye az egyik legklasszikusabb darabot –: a Hungáriában egyszer odajött hozzá egy helyes, csinos fiatal lány (fent ültek a galérián). Zelk, aki minden nőt kedvesnek szólított, mondja, mit parancsol, kedves? A lány udvariasan bemutatkozott, megkérdezte, leülhet-e az asztalukhoz. Hogyne. Leült és elkezdte mondani Zelk talán legismertebb és legszebb versét, a felesége halálára, 1956-os börtönbüntetése utáni szabadulásakor írott *Sirályt*. Zelk nagyon meghatózott, köszönetet dadogott. A lány megrendülten abba hagyta. A költő megkérdezte: hol dolgozik, mit csinál? A lány magától értetődő természetességgel válaszolta: a Rákóczi téren. Zelk fölállt és mélyen meghajolva kezét csókolt. „Azt hiszem, ennél nagyobb boldogság nem érhet egy költőt.” „Nem

olyan az egész, mint egy Verlaine-történet?”, teszi hozzá Réz. A költői kérdést persze nem megválaszolva, annyit megjegyezhetünk: ha olyan, ha nem, Réz Pál ama megállapításával kell egyetértőnünk, hogy Zelk Zoltánnak különleges érzéke volt ahhoz, hogy a fiatalokban észrevegye és holtbiztosan érzékelje az igazi, hamisítatlan tehetséget, a jót és a még jobbat. Talán egyfajta rendkívüli lelki műveltség ez, ugyanaz – fejtegeti Réz –, ami gyakran az egész más háttérrel érkező Veres Péterben is megvolt. Így fedezte fel a magyar költészet olyan tehetségeit, mint Kiss Irén vagy Gergely Ágnes... És bár Nagy Lajos, valahányszor meglátta bejönni a kávéházba, nem állta meg, hogy ne így köszöntse: na, itt a Zelk, hát ez sem egy Dzsingisz kán... És átmeneti kommunista vaksága-elborulása, ostoba hithűsége idején írott, hírhedett sztálinista versére, *A hűség és hála énekére* reflektálva Faludy György úgy dacolt vele, hogy azt írta, már csak az lehetne a mentsége, ha odaáll „a bamba, talmi költőcskékhez, a párthoz hú seregbe, Sztálin seggét nyalni (Zelk azt állítja: jóízű)” – mindezzel együtt és mindezek ellenére: szerették. Mert lehetett. És Érmellék rá is büszke lehet. Már csak eme kétmondatos vallomás miatt is: „A legtöbb barátom fiatalember, sok közöttük olyan, aki nemcsak fiam, lányom, hanem unokám lehetne. Büszke vagyok arra, hogy szeretnek engem, még büszkébb arra, hogy én szeretni tudom őket.” A legfontosabbat azonban, egészen biztos, Csurka István árulja el róla: megírja, hogy volt egy történet, amit Zelk igen-igen sokszor elmesélt. Neki külön is, társaságban is. Ezt: „Váci úti kis panellakásában (...) felkereste Illyés Gyula, aki barátja volt a harmin-

cas évek óta. 1962-t vagy hatvanháromat írunk, Illyés kinéz a Váci úti panelház ablakán, köröskörül hasonlókat, vagy még korábban épített oszlopos szovjetházakat lát, lent csoszog, nyomul a lehajtott fejű nép, s elszorult torokkal mondja hátra Zelknek: 'Nyizsnyij Novgorod, 1934'. És a szeméből patakzik a könny...' Érmellék szólalt meg akkor mindig. Érmellék mondta el mindezt. A származás, a táj vérenek szavával.

Az ősök – írók és költők, nemesek és lelkészek, gazdálkodók és földbirtokosok – nemcsak bizonyos órákban: permanensen kísértenek itt Érmihályfalván. Ez a település azon helységek egyike, ahol a nagy múlt éjjel-nappali, állandó szolgálatosként jelen van, akárcsak Erdélyben Torockón vagy Udvarhelyen, a Partiumban Nagyváradon, itt a közelben Szentjobbon vagy akár Székelyhídon és Köbölkúton is. És mikor milyen megjelenési formában – megújulva-rendbetéve vagy lepusztultan-elhanyagoltan-romosan – egyfolytában jeleznek, szinte okvetetlenkedve, állandóan, figyelmeztetve és akadékoskodva, emlékeztetve és buzdítva.

Jóformán a központban szintén, nagy hármasságú úkereszteződés (Nagyvárad-Szatmárnémeti-Nyírábrány) és nagy autóforgalom kellős közepén óriási zöldövezet. Nagy park. Kastély-park. Arborétum. Ez az 1790-ben épült, úgynevezett Bernáth-Bujanovics-kastély. A Bernáthok ősi fészkéhez – birtokaikhoz és kúriájukhoz – a família gazdasági csődje miatt a horvát származású nemesi Bujanovics család jutott hozzá. A csödhöz némi mesterséges „rásegítés” is hozzájárult: mivel Bernáthék aktívan részt vettek az 1848–49-es szá-

badságharcban, ezért kegyvesztettek lettek. (A közhiedelem szerint Jókai a szintén rebellis Bujanovics-testvérekről mintázta *A köszívű ember fia* című regény szereplőit.) A Bujanovicsok úgynevezett zálogvisszaváltási perrel megszerezték a mihályfalvi birtok tekintélyes részét. Az államosítás után a kúriát a katonaság – a közeli határőrség – vette birtokba, a kisajátítás után emeleti részt építettek rá, 1968-ban orvosi rendelővé, illetve kórházzá alakították át, azután idestova két évtizede az is megszűnt létezni. Csodás – 2,7 hektáros – angolparkja azóta kipusztult. Csak néhány famatuzsálem hirdeti dicsőségesebb múltját. Ami a jelenlegi tulajdonviszonyokat illeti: még 2000-ben, tehát idestova negyedszázada a bíróság a kastélyt és az előtte levő parkrészt megítélte Bujanovicséknak, de az angolparkot már nem – ezért többször fellebbezett a tulajdonos, sikertelenül. Ugyanígy nem adták vissza az épület emeleti részét sem, de végül is mostanra már mindegy: az enyészet szele ugyanúgy játszik az emeleti felfeszített nyílászárókkal, mint a lentiekkel, a kerítés összedőlt, a hajdani bejárati park is teljesen elvadult, az ingatlan a szó szoros értelmében mállik, az eresz is omladozik-szakadozik, akárcsak a falak – szinte minden itt köröskörül. Tobzódó elfeledettség, elhanyagoltság a köbön, az n-edik hatványon, csúcsra járva. Ráadásul a tulajdonos Bujanovics Ede nemrégiben megtért őseihez, örökös azóta sem jelentkezett az érmihályfalvi önkormányzatnál – az idő múlik, az enyészet halad, az életnek vége. A pusztulás, miként Juhász Gyulánknál Anna, örök.

Állunk, álldogálunk, föl-alá járkálunk, aztán tanácstalanul meg-meg-

állunk itt és megint a parkban, aztán az épületmaradvány, majdnem rom előtt, a gazban, a még élő gyönyörű fatutuzsálemek között. Érmihályfalván vagyunk egyáltalán? Idővel már nincs miről beszélni. Nézzük egymást meg a környéket egyforma szemekkel.

Egészen addig, míg váratlanul idősebb, nagydarab, feltűnően durva arcú férfi kerül elő, akárha az enyészet dzsinnje mászott volna elő valami koszos, elhanyagolt, ócska és óriási palackból. Célirányosan, egyenesen felénk, nekünk tart, már kérdi is, kik vagyunk, mit akarunk, miért vagyunk itt. És ami innentől kezdve történt: lehetne megtörtént rossz álomnak, az érmelléki ideálból kijózanító, durva valóság-ízeltőnek, netán többszörösen jelképes történésnek (is) nevezni. Javallom: ne tegyük.

A dzsinn nagyjából olyan volt, mint *A bagdadi tolvajban*: önhitten nagyképű, ki-ha-én-nem módra erőszakos és vérbeli ávós-szekus stílusban gyanakvó és hatalmaskodó. Kezdetben még a kérdésre (kik vagyunk?) adott válasszal (hát nem ismert föl?), csak annyi derült ki, hogy humora kb. annyi van, mint egy vécékagylónak, node ezt amúgy is sejteni lehetett, ezek meg a humor, enyhén szólva nincsenek túlságosan meghitt, bensőséges viszonyban egymással – node az ezután következők már mindinkább a klasszikus karhatalmi-rendőri gátlástalanság és arcátlan erőszak manapság legföljebb csak ha olykor szupermarketbéli biztonságiőr-vadbarmoknál tapasztalható fellépésével egyeztek, egyre aggasztóbban, egyre rámenősebben, egyre nekivadultabban. Azután rájött, hogy az ősökkel együtt velünk van a jelenkori eszelősök, az érmihályfalvi szent

emberek egyike, a már többször idézett és idézendő Szilágyi Ferenc Hubart, aki fogtechnikus létére nemcsak jól ismert, kiváló helytörténész, hanem költő is, aki ráadásul – nem akartam hinni a fülemnek-szememnek – újra lefordította Shakespeare szonettjeit (!), melyekről azok tán legavatottabb magyar fordítója, Szabó Lőrinc azt írja, rendkívüli „varázsuk a szív, melyet kinyitnak, a nagy lélek, melynek kulcsai (...) az első pillantásra konvencionálisnak ható stílust azonban a léleklátás páratlan ereje világítja át (...) szinte az olvasótól is külön érettséget kívánnak, hogy maradék nélkül hathassanak”. Ilyen társasággal – velünk van még Laskovics István, az Érmelléki Gazdák Egyesületének kiválósága is – úgy látszik, először nemigen tud mit kezdeni, így hát, ősi reflexszel, az idegenek, a nem ismertek ellen fordul és nyaggatni kezd, mind „ávósabban-szekusabban.” Csoda-e, ha a türelem fogytán, a hangereő és a hangnem fokozódik, szegény jó vendéglátóink mind tanácstalanabbak, de rájuk hősünk csak legyint és – igen – már Orbán Viktort szedi elő és kezdi szidni fröcsögve, erre, ki-ki gondoljon, amit akar, elönt a forróság, a dzsinn, láss csodát, hirtelen a mélyből – no lám – román szavakat ránt elő, egyikét káromkodást, trágár szót töredékesen értek is. A hangulat már tényleg pattanásig feszült, egyre fenyegetőbb. Külvárosi neveltetésem és Rejtő Jenő jótékony olvasnivalóinak hatására már azon gondolkodom, mindig az nevet utoljára, aki először üt, továbbá hogy nagydarab, nehézkesnek tűnő ellenféllel szemben a nagyon érzékeny pontjára mért, váratlan ütés a leghatásosabb – hirtelen visszavonulót fúj, megfordul, visszafelé kiabál. Mellém lépnek

a mihályfalviak, nem mozdulunk. Itt, ezen a lankás dombok közé zárt, nem is oly régen még oly mocsaras, magyar lelkű területen olyan otthonosság-érzet rohan meg, hogy komoly erőfeszítésbe kerül leküzdeni megindultságomat.

Egyszerre feldúltan és meghatottan fordulunk egy itatra a szonett-fordító házának irányába, közben az érmelléki betyárokról olvasottak zötykölődnek a fejekben. (Egy nyugdíjas magyartanár, Boros József itt Érmihályfalván vette a fáradságot és regénnyé, igazi mai betyárregény-fikcióvá gyúrta össze az Érmelléken foszlányokban még mindig szanaszét heverő szóbeli betyártörténeteket. A *Lidércfény a lápon* alcíme: *Képzelt epizódok az Érmellék betyárvilágából* – a szerző azt vallja, végső soron Arany János is ilyen töredékekből rakta össze a *Toldit*... A főhőssel meg egészen fatális véletlen hozta össze: az egykori lópvidék egyik elhagyatott kunyhójának roskatag mestergerendájára írva talált a felíratra, mely felvésve azt adta az utókor tudtára, hogy itt járt Dobos Gábor, a környék rettegett betyárja... A többi – megértjük – aztán jött magától...) „Aki nem az Érmelléken született, az nem ismeri a tájegység erős varázsát, amely bármelyik földrészről hazahozza elszármazottait. A mocsári ember nem tud messzire szakadni a nádastól, a déli harangszótól. A lópok nyáresti muzsikája, az eső verte föld illata határokat szab a világgá menőknek is. Amit az egykori betyárok legendája tovább erősít. (...) A betyárok számára az érmelléki mocsárvilág jelentette a menedéket (...) miért is ne énekelhetnénk meg az Érmellék betyárját? Úgy vélem, Dobos Gábor élete és cselekedetei nem sokban térhettek el

az eddig ismert betyárok történeteitől (...) Ő is kénytelen volt úgy élni, mint Rózsa Sándor, Zöld Marci, Vidróczki, Sisa Pista, Angyal Bandi és társaik.” Úgy lehet, ők kellenének most is ide... (Mondjuk a Bujanovics-kastély környékére is.)

Elég az ábrándozásból, üzeni a helytörténész-házigazda otthona. Shakespeare-rel és saját verseskötetekkel, étellel-itallal – és legfőképpen: megnyugvással. Mondjuk itt egy Szilágyi Ferenc Hubart-vers, mutatóba, *Érmelléki capriccio* a címe.

„A domb e tájat lágý karéjba zárja.
Ledér esők eróziója ás
mély árkokat. Ma pásztorok tanyája
e holt vidék, alig tapodja más.
A völgyön át lapály talál teret,
mocsárvilág, ahol az Ér ered.

Elindulunk a sorskanyart követve.
Remélem, ott az bút talán simább,
és hív tölgyfalomb a zöld szövetbe,
el is maradt a csalfa délibáb.
Az árny poétahomlokon babér,
de szikkadó a domb alatt az Ér.

(...)

Bolyonghatunk, de Kölcseyt keresve
a szív ma is nyugat felé vezet,
szemünk a vátesz otthonába les be
– legott a pópa nyújt segédkezet.
Hiszed, hogy egyszer újra visszatér,
mit egykor elsodort a lusta Ér...”

Hát igen. Voltaképpen erről van szó.
Nagyjából.

(Részlet a szerző Az Ér mellékén –
Lassú víz, mosott part címmel
megjelenés előtt álló szociográfiájából)

Szereday Ignácné

Mezey András

Egy élet a piktúra és a fotográfia jegyében

Mezey Lajos festőművész „önéletírása”

1880. július 28-a, késő este van. Nem tudok aludni. Egy éve súlyos betegség kínoz. Megtámadta a gyomromat a rák. Szörnyű fájdalmaim vannak. Grósz doktor próbál segíteni rajtam, nem sok sikerrel. Ő küldött el Püspökfürdőbe is, de attól sem lettem jobban. Már feladtam a reményt.

Rendezgetem az irataimat, festményeimet, fényképeimet. Itt vannak az apró cédulák és a levelek is, melyeket hőn szeretett Mancimnak, oly korán elhunyt feleségemnek írtam szerelmünk hajnalán. Megtaláltam a festménymegrendeléseimet is, az egyházi szerződéseket az oltárképekre, az útlevelemet, mikor Bécsbe utaztam másolni a nagy mesterek vásznait, Közép utcai házam építésének iratait, Apám és anyám végrendeletét, a Szinyei Merse családdal folytatott levelezést, tanári kinevezésemet és a dalárda iratait.

Megpróbálom ezekből a mozaikokból összerakosgatni életem folyását, amíg testi és lelki állapotom ezt megengedi.

1820. október 3-án születtem Nagyváradon. Ami akkor még négy önálló városból állt: Újváros, Olaszi, Váralja és Velence. Mintegy tizenötezer lakosa volt akkoriban a négy városrésznek.

Lakói túlnyomó többségben magyarok, valamennyi román és német lakossal. Vallásilag a legnagyobb részük katolikus, ezen kívül reformátusok, görögkeletiek, görögkatolikusok és izraeliták voltak.

Várad Bihar vármegye székhelye, az egész vidék központja. Ősi város, Szent László alapította, aki ide helyezte a Bihari Püspökséget. Szent László király és Luxemburgi Zsigmond királyunk is ebben a városban lettek végső nyugalomra. Sokat szenvedett a város a török uralom alatt, gazdát is cserélt, ostromolták a várost is és a várat is. A Sebes-Körös két partján terül el; az olaszi két oldalt a Páris-patak, az újvárosi és váraljai oldalt pedig a Pecze-patak szeli át. Északról félkörben szőlőhegyek körítik, itt kezdődik a Bihar-hegység, keleti része a Körös-völgyre nyúlik, dél és nyugat felé pedig az alföldi rónaságra néz.

Legjelesebb épületei a püspöki székesegyház és palota, a Kanonok sor, a Szent László téren a Szent László plébániatemplom, a görögkatolikus templom és püspökség, az ortodox holdas templom, a Fekete Sas fogadó és az ódon bástyás vár voltak.

Apám, Mezey Mihály jómódú kalvinista polgár volt. Debrecenből került

Váradra. Debreceni református cívis család sarja volt.

Egy másik családi legenda szerint kiscsászi családból származott, melynek a predikátuma – nemesi előneve – egyházas-bágyoni. A XV. század végén és a XVI. század elején Nógrádban élt a Mezey família. Mezey Lőrinc a legkorábbi ismert ő. 1515-ben II. Ulászló király megerősíti egy birtokügyletét. A XVII. században Szatmárba költöztek, és az egyik lehetséges elődöm, Mezey Gáspár szatmári alkaptány ősi nemességét vitéségére tekintettel Miksa király megújította és címeres levelet – armálist, másképp kutyabórt – adományozott neki. Ha igaz, akkor ezen család költözött a XVIII. század végén Biharba.

Hogy melyik verzió igaz, azt én már kikutakodni nem tudom, apám sírba vitte a titkot. Mindenesetre én ipszilonnal írom a nevemet, de atyám pontos i-vel írta. Bátyám, Miska debreceni kollégiumi érettségi bizonyítványán atyánk társadalmi állása cívisként került meghatározásra. Hogy ezt Miska bátyám sugallta vagy apám, ezt én már nem tudom kibogozni.

Apám kocsmáros, vendéglős volt Váradon, a Fekete Sas fogadót bérelte és működtette. Az első magyar nyelvű színelőadást 1798-ban ennek a báltermében tartották. Kótsi Patkó János kolozsvári társulata *A süketnéma* vagy *a passionátus pipás* című darabot adta elő.

Atyánk a fogadó mellett épített emeletes családi házat, a Sas utca 3-ban. A ház hátulsó frontja közvetlenül a Kőrös partjára épült. Ezenkívül nagy területű szőlője volt a közeli dombokon.

Anyám, Török Klára Poklostelekről származott. Ő is református magyar

család sarja. Egész életét a családjának szentelte, 16 gyermeket szült, de azok közül tizenháromat eltemetett. Nem tudom, miért, de tény az, hogy lánykorában nem járt iskolába, egész életében írástudatlan maradt. Poklostelek egy Berettyó-völgyi, észak-bihari falu. Mint mondtam, 15 testvérem közül tíz csecsemő-, illetve gyermekkorban meghalt. Nővéreim közül Mária csokalyi Fényes László birtokoshoz, Ágnes posztupici Kosztka János érmihályfalvi gyógyszerészhez, Margit ippi és érkeserői Fráter László ügyvédhez ment feleségül.

Mihály bátyám ügyvéd lett és városi tűzoltóparancsnok, valamint a Lövész Egylet elnöke. Kazsui Sughó Vilmát vette feleségül.

Károly öcsém 22 éves korában kereskedő gyakornokként Velencében halt meg, hol jó barátságban volt Telepy Károly és Szamosy Elek festőkkel.

Akár cívis – polgár –, akár nemesi származású a Mezey család, megbecsültségét az is mutatja, hogy a hat felnőttkort megélt gyermek közül ötnem nemesi származású házastársa lett.

Apám fekete hajú, nagy fekete bajuszos igazi magyar ember volt. Megjelenésre kissé köpcös, testes, de azért arányos alkatú. Szigorú volt, nem ismerte a nevetést és a tréfát. Egész életében az volt a legfőbb törekvése, hogy eltartsa a családját.

Anyám a sok szülésben és a ház körüli munkában megfáradt, csendes, galamblelkű, szelíd asszony, hála Istennek még ma is él, jó egészségnek örvend, 92 éves.

Elemi és középiskolai tanulmányaimat Nagyváradon végeztem. Heldwein Károly volt a rajztanárom. Zsenge munkáimat megismerve ő buzdított

arra, hogy behatóbban foglalkozzam a festészettel. Segített is, irányt mutatott, neki köszönhetem, hogy a festőművészi pályát választottam. 17 éves fejjel elefántcsontra, akvarellal készítettem egy női miniatúr portrét és egy olajfestésű önarcképet. Ezek voltak első munkáim.

1837-ben ismerkedtem meg Thuolt Mária Magdolnával, egy előkelő nagyváradi ügyvéd, ludrovai és nagyselmeczi Thuolt József 14 éves gyönyörű leányával. Rögtön szerelmesek lettünk egymásba. Érzelmeket titokban kellett tartanunk, túl fiatalok voltunk. Ráadásul vagyoni helyzetemet tekintve nem voltam partiképes. Ugyan apám módos ember volt, de közismert volt a városban, hogy engem nem támogattott, és az is, hogy én festőnek készülök. Szerelmem apja nem ilyen vót képzelt el magának...

Mária – azaz Mancsi – édesanyja az ősi Draveczy család tagjaként hatalmas földbirtok tulajdonosa volt Monostorpályiban. Korai halála miatt húga Erzsébet – Liza néni – nevelte unokahúgát.

Apám tehetős ember volt, de engem nem támogattott pályaválasztásom miatt. Azt szerette volna, hogy én vegyem át tőle a fogadót, mert Mihály bátyám ügyvéd lett, Károly öcsém pedig túl fiatal volt.

Én már ekkor a festőművészetet választottam hivatásomnak, ami akkoriban sem jelentett biztos megélhetést, hanem inkább szerény, vándorló életet, sok-sok nélkülözéssel. A gimnázium befejeztével útra keltem, hogy elsajátítsam a mesterség alapjait, és hogy a vándorfestés révén némi pénzt is keressek. 1839. június 28-án, 19 évesen már Balatonfüreden voltam, onnan írtam

kedvesemnek: „Mit tűrjük-tagadjuk, az utunkba szekeresetül együtt a vízbe dűltünk, s onnan egy paraszt 12 órára éjjel egy csárdába vezetett lóháton bennünket, mindenütt a határtalan vizeken keresztül, végre Pestre is megérkeztünk. Mindent megvásároltam, s úgy ide jöttünk, s 26-án estve megérkeztünk. Tegnap pedig az egész falut bejártam szobáért, végre kaptam. Kinézéseim igen jók, már dolgaim vagynak.”

Szeptember 12-én Pestről írtam: „Goldner úrnál lakom, aki Váradra szokott járni vásárokra. Nejével lefestettem, többeket is, úgyhogy hála istennek nem panaszkodhatok semmire, csakhogy az eledel igen drága és a kvártély.”

A következő évben, 1840-ben vizszatértem Váradra. Lefestettem szüleimet és testvéreimet. Apám egy kicsit megenyhült irányomban, látva, hogy nem akármilyen tehetség vagyok, de továbbra sem volt hajlandó anyagilag támogatni, így rászorultam az arcképfestéssel járó szerény jövedelemre.

1841-ben a váradi premontrei – egykor pálos – templom részére megfestettem egy nagyméretű oltárképen a Mater Dolorosát. Ez a megbízatás volt első komoly elismerése a munkásságomnak. Maga a rendház apátja bízott meg személyesen. Sokat dolgoztam az oltárképen, de szerénységgel nélkül állíthatom, hogy igen jól sikerült munkám lett. A halott Jézus Krisztust a kereszten és a fájdalmas Szűz Mária alakját is sikerült hűen eltalálnom.

Ebben az évben készültem el a *Pihenő ló* és a *Bihar megyei főispáni huszár* című képekkel is. Készítettem két tájképet rommal és egy női portrét. Egyre jobban el tudtam sajátítani mesterségem fortélyait.

Id. Mezey Mihályné,
a festő anyja

Id. Mezey Mihály,
a festő apja

1843 kora tavaszán megérkezett Váradra Nifont de Rarke osztrák festő. Panoráma vagy másképp kozmoráma nevű nagyméretű dobozokkal járta a világot. Ezekbe a dobozokba festményeket helyezett el. A doboznak csak az egyik oldala volt üveges, és azon egy nagyító lencse volt, melyen keresztül lehetett a mesterséges fényvel megvilágított festményeket szemlélni. Ezek a képek híres jeleneteket, csatákat, fontos személyeket és látványos épületeket ábrázoltak. Kisebb összeg ellenében bárki megtekinthette a látványosságot. Tódultak is a népek.

Márciusban csatlakoztam az idős vándormutatványoshoz, és vele jártam az országot. Az én feladatom az volt, hogy újabb és újabb panorámafestményeket készítsék, melyeknek témáit mindig ő adta meg.

Először Pestre utaztunk. 1843. április 4-én onnan írtam jegyesemnek: „Egy nagy képet éppen tegnap előtt, azaz szombaton végeztem, s miután az öreg nagy dicséretekkel, s örömmel helybenhagyta, kértem, hogy szándékomat egész türelemmel hallgassa meg. Roppant sok beszéd után, íme, ezt határoztuk, s a régi írást, mert kötelezvénynek nem nevezhetem, megsemmisítve, ily kötelezvény-formát hoztunk létre egymás közt: Hozzám szabad jönni akárkinek reggel 9 óráig, fél 12-től 12-ig, s öttől akármeddig, a többi órákba neki tartozom dolgozni, kivéven az ünnep s vasárnapokat, s ha egy napot elmulasztok, tartozom utána pótolni. Kinyíltott a mutatvány, minden ember bámulja a műcsarnokot, s halld, mi az ítélet róla, míg személyesen olvashatnád a *Honderű* utolsó, vagy előtte való számjába. Íme röviden tudósítom veled, a foglalatja ez: »Alig lehet a

természetet hívebben utánozni, mint a csarnokba van, s mindenek koronájául szolgál az 1813-ban Kulm-nál elhullott vitézek emléke, holdfénynél.« Helyes a bírálat; mondhatom, mert a természetnek hűbb párja festve nem lehet, mint ez. Valóban, ha betekint az ember az üvegen, éjjel holdvilágnál találja magát. E bírálat kijövén, olvastam, a lellem jobban reszketett, mint a kezem, egy akaratlan lopódzott öröm könnyecsepp remegett szempilláimon, és ez az öntudaton épült öröm könnye volt, de a dicsőség nem egészen lepte el keblemet, maradt még egy hátra, a nép nem tudja, ki nyerte el a díj-koszorút, mert nevem nem volt kitéve a *Honderű*-be. Semmi! Segítettem a dolgon. Medve Imre bemutatott egy pár újságíróknak, kik igen bő együtt szeszeltetés után, nem képzelhetvén bennem ifjú létemre a talált művészetet, nyilvánították, miszerint különösen örvendenek, velem tett ösmeretségükön, s biztosítanak adott szavakkal, hogy a jövő kiállításra hozott bírálatukra palétámat égbe emelik.”

1844. június 15-én már Székesfehérváron voltunk. Itt összetévesztettek Mezei Józseffel, a későbbi festővel, aki ekkor még Petőfivel együtt vándorszínészkedett. Ezután is még sokszor összetévesztettek nagyrabecsült kollégámmal. „Legényünk az inggel együtt még azon üzenetet is hozta, hogy már egy hete, hogy megérkezett, de itt a színháznál s alatt a kávéházba azt mondták, hogy Mezey Pozsonyba ment. Tudnod kell, ez abból eredt, 3 vagy 4 nappal, mielőtt mi megérkeztünk, utaztak Posonyba a színészek” – írtam Mancimnak Váradra.

Augusztus 2-án visszautaztunk Pestre, s a Váci utcában az úgynevezett

Vastuskó mellett, a Jüttner-féle házban szálltunk meg. Innen írtam augusztus 17-én szerelmemnek Váradra: „Én Rarke úrnál semmire sem vagyok lekötelezve, nála maradhatok, tőle válhatok, mikor kedvem van. Ő van lekötve, mint tudod, nekem külön szobát, kosztot, s minden képért négy aranyat, azaz 45 váltó forintokat adni. Míg vászon használható akadt, más munkát vállaltam, s munkát pedig tanulnom kellett, evvel nem csak az időt vesztettem, de még erszényem is ürült, mivel a képek csak egy rőfnyiek voltak, négyet csináltam, de hányat rontottam? Nem is csuda, én ez ágát a művészetnek nem láttam soha, s négyet... Így két holnapig készítettem. Én a négy képre négy aranyat kaptam, s rájuk pedig egy pengő forint híján 5 aranyat költöttem csupán festékre. Ez nem a legkellemesebb volt nekem, s mégis, minden szó nélkül tűrtem, megelégedtem az öntudattal, hogy legalább oly ágát ösmerem a művészetnek, mit bármely világrészben, s bármily jeles művészek bámulni fognak. Majd meglássuk! Vasárnap, augusztus 20-án akarja kinyitni a műkiállítás, itt neve Panoráma... Sokat szenved az ember, hogy csak egy kis jót is élvezhessen, én is, amint mostani levelemből magad is látod, nem pénzvágytól, csupán tanulás miatt szenvedek, s ha hír, név s becsület szerzését nem tűztem volna ki magamnak, mit gondolsz, úrból lettem volna e rab?”

20-án megnyílt a kiállítás, melyről a *Világ* szeptember 6-i száma így számolt be: „A napokban megtekintők Nifont de Rarke panorámáit, melyek a Váczi utcában, az un. Vastuskó melletti ház emeletén állítvák fel. Az ablakok egyikéből esténként átvilágító nagy labda hirdeti a panorámái látványokat. Az

első kiállítás 12 darabja közt mind ki-dolgozásra, mind hatásra nézve három, úgymint Culmi emlék, a Themze tunnel, s Napóleon temetése, melyeket fiatal hazánkfia, Mezey Lajos festett, ki Nifont de Rarke úrral Nagyváradról ide utazott, hogy művészi ecsetét tökéletesítse.”

A kiállítás szeptember 17-ig volt nyitva, akkor új darabokból álló sorozatot nyitottunk meg. Október 5-én még mindig Pestről írtam: „Az arckép eránt légy még egy kevés türelemmel. A gyorskocsin meg fog érkezni egy kis láda, benne lesz két kis rajzkönyv, melyekből kérlek, szorgalmasan rajzolgass, mert nem tudod, mikor leplek meg, és pedig tudod, arra kértelek, az általuk nagy részét fogod előttem szerelmednek bizonyítani. Most két hét olta ismét másba működtem, transparenset tanultam festeni, s bizony hidd el kedves, egész ma estve tette fel az öreg mind a három ablakra, az utca felől, s úgy bámulták, sokan arra határoztak – nevezetesen két üveges mester –, hogy nem homályosra köszörült üveg, hanem az egész ablak gyöngyház. Ekkor már nagyon nevettem... Senki sem tudja még, hogy van készülve.”

A kényszerű távollét volt szerelmünk igazi próbaköve, de a próbát kiállottuk, mint az október 29-én írt levelemben is olvasható: „Legyek én bárhány éveig tőled távol, legyek bármely ország, vagy világ szélén: szerelmem mindég hű, mindég forró, igen, a legforróbb lánggal fog érted égni, s a halál is csak testemet rabolhatja el tőled, de nem lelkemet, szerelmemet. Én a pénzt soha nem imádtam, a pénz soha istenem nem vala, én nagyság, s gazdagságra soha se vágytam, és ha szerelmedet bírom: megelégszem két

ép egészséges karjaimmal, ezekkel meg tudom én keresni halálom órájáig való kenyeremet.”

1844 őszén, 24 évesen megváltam idős mesteremtől, és visszatértem szülővárosomba. Bár még komolyabb akadémiai tanulmányokat nem végeztem, munkáim alapján mégis hozzáértő szakembernek tekintettek Váradon.

1845 júniusában Böhm Pál mérnökkel és cégfestővel – a későbbi híres festő: ifjabb Böhm Pál apjával – együtt szakértői feladatot kaptunk egy perben, melyet a pocsaji görögkatolikus eklézsia indított Kis András oltárkép-festő ellen, ki a templom ikonosztázát festette. Megállapítottuk, hogy „az aranyozás rossz, de helyrehozható, a festés pereg, az olajfestmények meglehetősek, de művészet nélküliek”.

Sajnos nagyon sok tehetségtelen, botcsinálta piktör főstőget szerte az országban, a megrendelők csak akkor jönnek rá, hogy értéktelen a mű, amikor már elkészült és kifizették.

1845 júniusában még itthon voltam, ekkor festettem le Mezőhegyesen jegyesem nagynénjét és nevelőanyját: Draveczy Erzsébetet.

Ezután rövid pesti tartózkodás közbeiktatásával Bécsbe mentem, hogy végre alaposabb stúdiumok alá vessem magamat. Sajnos, atyám továbbra sem támogatta elhatározásomat, így pénz híján nem tudtam a festőakadémia rendes hallgatói közé beiratkozni, csak megtúrt külsőként hallgattam az előadásokat, és a Belvederébe jártam a nagyok képeit másolni.

Erről az útról szeptember 9-én így számoltam be Mancinak: „Pesten már sokszor voltam, de csak most tudom, hogy soha semmit nem láttam, ott igen sok nézni való van, s ki csak szobájá-

ban ül, s dolgozik, az Pest szépségeiről nem is álmodik – homály oldalát nem akarom tudni.

Először is az idei műkiállítás minden múltiakat fölülhaladott. Én csak itt harmadfél napot töltöttem – a rossz út miatt csak vasárnap 10 órakor érkezhettém meg –, egész délutánt, hétfőt és keddet, s mondhatom, mintegy harminc kép egészen elragadott, mindjárt műegyesület tagja lettem, szabad belépti jeggyel bírtam, és így műlapot kapok, s még azon képekre játszom, melyeket a műegyesület mint legjobbakat megvett, s ilyek vannak 18-an, s ha az Isten egyet nekem juttatna! bezzeg!...

Szerdán Szt. István napját ünnepelni jókor reggel Budára mentem, mert ott tartják. Borzasztó tolongás után éppen oda jutottam, hol Szt. István jobb keze-feje, mint valamely darab fekete föld egy kis üveg borítékba arannyal felcizfázva egy kis arany párnán nyugszik, s ezen felül még egy nagyobb borítékba van, s egy mellékoltár előtt félkörívbe 12 gránátos őrzi.

A templomba' voltak az ország legnagyobb papjai s katonái, nevezetesen a budai várcommissárius, ki is mise után az egész rendes és polgárőr-katonaságot maga előtt elsetáltatta, pedig a polgárság igen sok, vannak könnyű lovasok, huszárok, jágerek, gyalogok, mint budai, mint pestiek, s mindegyiknek önmagából bandája, ezek közt igen kitüntette magát a pesti gyalogságé, magyar nótát húztak a generálisok előtt, s az egész katonai karnak, bárha többnyire németek voltak, ez mégis tetszett.

Így telt el a délelőtt s délután, a fegyvertárba nem mehettünk, ide ugyan senkinek nem volt szabad, mert kü-

lönös javítások miatt zárva tartatott, hanem én mégis addig környeztem a helyet, míg végre egy pattantyús bevitt az udvarra, s az ágyúkat, golyókat, kovács, lakatos, kerékgyártó-műhelyeket megmutogatta, s ezek után egy másik kapun kivezetett. Ennyi volt Pesten a multság.

Miután tehát én a műkiállítástól nagy nehezen búcsút vevék, a gőzhajón egy és 2/3 rész nap alatt Bécsbe feljutottam, legelőször szobát kerestem...

Mínthogy semmi pártfogóm nem volt, nem eszközölhettem ki az engedelmet – hogy a Belvederébe dolgozhassam – igen soká, mikor a Director megunta, hogy annyit jártam hozzá – ki nem szidhatott, mert magamvisellete által meg nem érdemelhettem –, munkát kívánt látni tőlem, én tüstént festettem, s tegnap elvégezvén, ma reggel bemutattam. Kérdésre, melyik Akadémiában tanultam, s a többi, én mindenre nyíltan feleltem, tüstént jött velem a Belvederebe, s mivel a nagy mesterek arcképeit lemásolni már csak azért sem engedheti, mivel azok a császári képtárnak mintegy kincsei, tehát egy híres mester művét adta ide.

Oh édes Mancim! Csak így, ha tudja az ember, hogy egyedül maga tetszésére dolgozik, függetlenül, csak így, s csak ekkor érzi az ember, mi a festészet! Egy nagy terembe öten dolgoztunk, egyhez sem szólottam, munka közben széjjelnéztem, s akaratlanul könnyeztem. Gondold el, mily boldogító egy festőre nézve, ha oly sok remekművek közt, gondolja, talán, talán, valaha az ő műve is nem leend valamely képtárnak gyalázatára!”

1846 tavaszáig maradtam Bécsben. Sokat másoltam a Belvederében, mivel később mégiscsak kaptam rá engedélyt.

Így többek közt Rubens, Rembrandt, az ifjabbik David Teniers és Molitor József önarcképeit.

Ekkor festettem második önarcképemet, és egy gouache technikával készült vedutát.

Sok hazánkfiával ismerkedtem meg a császárvárosban, és némelyik oly szerencsés volt, hogy be tudott iratkozni az Akadémiára.

1846 őszén tovább vándoroltam. Eljutottam Münchenbe, Párizsba, Velencébe és Rómába. Mindenhol megcsodáltam a nagy elődök vásznait.

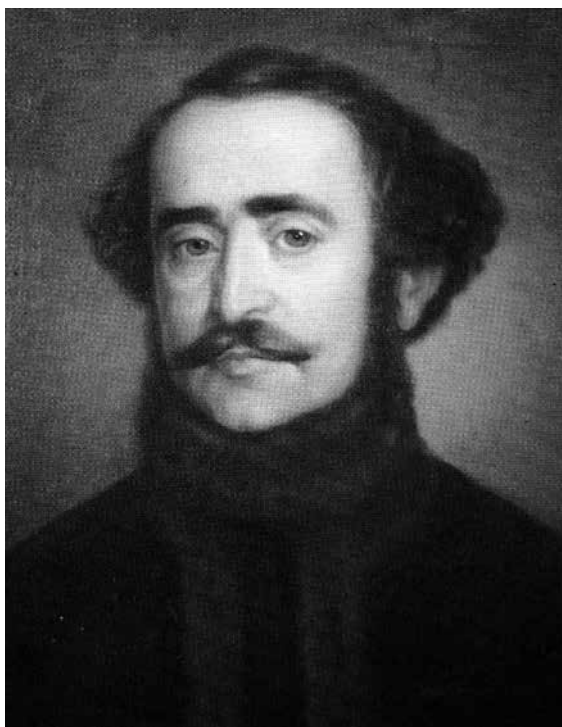
Ekkoriban festettem a *Tájkép pásttorral* című képemet.

1847-ben végleg visszatértem Váradra. Egy férfitrétával kezdtem meg itthoni működésemet.

Közel tíz évi tanulás állt mögöttem, úgy éreztem, elsajátítottam azokat az alapokat, melyeknek birtokában már hivatásomnak s abból élhetek.

Jegyesemmel elhatároztuk, hogy összeházasodunk. Ő ekkor 24, én 27 éves voltam. Tervünk azonban, mint várható volt, komoly nehézségekbe ütközött.

Leendő apósom 1848. január 27-én így írt lányának: „Leányom! Meglepetésemre mai leveledben röviden tudatod vélem, kinek meréd, mint írod, kezedet ígérni, s kivel kívánod az élet röggös útján napjaidat leélni? ... Tehát választottál magadnak, némely sejdítések következtében, akaratom ellen, kedvest – s miután bátran képesnek vallod magad az előtted álló pályára lépni, s rajta ingatlanul haladni, a több éveken át hűn ragaszkodása által érdemessé lett férfival, én is röviden írom néked, itt többé atyai meg egyezésnek sem helye, sem ideje nem lehetvén, szabad tetszéseden múló s

Széchenyi István

Thuolt Mária

alapuló határozásod, ha ahhoz többet más egyebet is nem látsz megfontolandó kelléknek, kövessed, ha úgy tetszik, ám adja Isten, nehogy az általad is rögsönnek eselmért úton könnyen történhet megbotlásod egész életedre keserű napokat hozzon.”

1848 áprilisában így írtam Mancinak: „A nemzeti őrsereg hangászati egyesület felállítására tekintetéből Beöthy Ödön javaslatára igen jó szerepem van. Tegnap már fel is olvastuk, s ebéd előtt lesz a próba.”

A Nemzetőrség tagja lettem, Mihály bátyám 1848-ban a Nagyváradi Forradalmi Törvényszék jegyzője lett, valamint a bihari 1. sz. nemzetőri század századosa. 1848. december 6-án a nagyváradi polgárság nevében ő üdvözölte Bemet. 1849-ben Kossuth meglátogatta a házában, és ez alkalommal egy szivart ajándékozott neki.

Ez alkalommal Kossuth és Bem a görögkatolikus püspökség erkélyén fogadta a város lakóinak az üdvözlését, akik fáklyás menettel ünnepelték a két férfit. Kossuth beszéde alatt a hatalmas tömeg némán hallgatta a nagy államférfi szavait. Mihály bátyám tartott a város nevében nagyhatású üdvözlő beszédet.

Sógoraim, Thuolt István és Thuolt Ignácz századosként harcolták végig a szabadságharcot Bem tábornok mellett Erdélyben.

A házasságot azonban a szülői ellenkezések dacára is, 1848. május 18-án megkötöttük. Az esküvő és a lakodalmom szűkkörű volt, csak néhány rokon és barát vett részt rajta. A Közép utca 3. szám alatti, földszintes, kertes házban rendezkedtünk be.

Ekkoriban festettem meg önarcképemet és Mancsi portréját, továbbá

Szereday Ignácné, Kállay Ilona és Szalmi Antal honvédszázados arcképeit, valamint 1849-ben egy férfiportrét díszmagyarban.

A szabadságharc bukása nem kedvezett a művészeteknek sem. Ez súlyosan érintette helyzetemet, hiszen épp ekkor kezdtem a pályám, és most már a családomról is gondoskodnom kellett.

Sógoraim Bem seregét követve elhagyták a hazát, félve a megtorlástól, a Török Birodalom területére léptek, és megkezdték enni az emigráció keserű kenyerét.

Hat gyermekünk született. Közülük az elsőt, Lajuskát már csecsemő korában el kellett temetnünk. Jolánt 18 évesen temettem el.

1852. július-augusztusában barátimmal, Szláv Józseffel, a későbbi miniszterelnökkel és Miskolczy Lajossal, a későbbi bihari alispánnal festői kirándulást tettünk a Király-hágón, melyről így számoltam be feleségemnek: „Kevés ember volt szerencsés a Király-hágót oly pompájában látni, mint én. Nagy köd szállott fel és le, a völgyek el voltak általuk takarva, és csak akkor bontakoztak ki, ha vagy közel, vagy már benne voltunk. A hegyek úgy változtak a vonuló köd vagy felhők alól, mint ködfátyolkép, csak annyi különbséggel, mint Isten és ember közt van. Láttam Döbler ködfátyolának működését, de az nem is említhető, miután a természet maga ily játékkal gyönyörködtetett. Ezen felyül nem elég volt a színek ezer változékonyságai, hanem ezekhez még a hegyek rajzai, festői formájai – oly felségesek voltak, hogy igazán megérdemlette volna, hogy egy világhírű tájfestő, ki rögtön felfogási erővel bírna, örökítette volna.

Hét órakeres annyi szépek után Feketetőra megérkeztünk. Itt egy ösmerősnél vagyunk szállva, két ízbe is lefestettem, de különben Szlávnak komája. Hangyász János postahivatalnok, és még nem tudom, mi. Itt kávéztunk, s mentünk szekéren Csucsára, keresztül gyönyörű hegyek közt, az üveghutába.

Nem készítettek semmit, éppen ünnep volt, vagyis az anyagot készítették holnapra, egy nagy kemenczébe. Sok fazékba olvadt, de szerencsére éppen már felolvadásba lévén, a hutás parancsára egy 1/2 itczés pálinkás üveget fújtak, de nem lévén kész az anyag, a hűtőbe elpattant. Nagyon szerettem volna, ha dolog napja lett volna, no de így tudom már, miből áll az üveg-huta. Voltunk egy gerstl malomba is, de a gazda nem lévén hon, a működést nem láthattuk.”

Majd újabb levélben: „Az éjjel egy órakeres érkeztem Telegdre, utazásunk alatt olyan idő volt mindig, amilyent csak óhajtottunk. Szombaton reggel Feketetőről felmentünk a sebesi várba, le is rajzoltam. Papír-malmot is megnéztük, nagyon meglepett a keverés egyszerűsége, úgyszintén Feketetón a fűrészmalom is képzeletem felett egyszerű, s annál inkább tetszett, mivel én Isten tudja, mily temérdek gépezetet gondoltam, s az egész műszer a nevetésig egyszerű.

Vasárnap, azaz tegnap tutajon 1/2 11-re indultunk el Feketetőről. A táj oly nagyszerű, hogy a Körösnek ily tájait nem tudtam elképzelni. Egyik meglepőbb volt a másiknál, mindenütt irtóztató sziklák, melyek közt némelyek úgy állottak, mintha minden alatta járókat egyszerre, egy zuhanással akarnák szétzúzni, némelyek pedig oly formájúak, mintha alattuk kellene keresztül hajózni.

Kezdtém rajzolgatni, de nem elég azt csak futtába lekapogatni! Oda édes fiam egész készüléssel kellene menni, s órákig egy helyen állani, s nyugodtan festeni, de nem csak egy-két részét, hanem majd az egész út megérdemli az örökítést.”

Sajnos ritkán utazhattam a tájban gyönyörködni, a legtöbbször arcképfestés és restaurálás miatt voltam távol hazulról. 1855 júliusában Kecskésről írtam Mancinak: „Szlávy képeit kitesztítettem, az igazításról lemondott. A képeim itt mind határtalanul tetszenek, bizonyos már, hogy vesznek, csak nem még, melyiket. Holnap már dolgozom valahára.”

Feleségem postafordultával válaszolt:

„Én ígéretem szerint írtam pénteken és hétfőn, remélem azolta megkaptad, sőt a másodikba Haán-tól és a műtőkártól is vót levél, gondoltam válaszolni fogsz rá nekik. Egy forslág is jött Pestről, kép van benne, levél nem jött vele. Édes fiam csak igyekezz, hogy mentül hamarább kész legyen a nagy kép.”

Károly öcsém 1856-ban tüdőbaját gyógyíttatni előbb Bécsbe, majd Velencébe utazott. Bécsből írta nekem: „Köszönöm a 2 pengőt, ha egészséges lettem volna, a Lajosokért nagyot ittam volna, de így nem tettem azt, hanem vettem rajta egy képet, még pedig amit te festél Miskának is, Gauermann-tól, a *Két sas a szarvasnál*, egész csinos litograph. Az Esterházy képtár zárva van, s marad vagy hat hónapig. A Kunstverein is zárva volt, a múlt napokban egyikbe sem mehettem.”

1857. március 8-án Velencéből írta: „Ha rábírhatsz Édesatyámat, kérlek, nagyon szépen, küldjél pénzt, hogy

Maylandba mehessek. Szamosy Elek ápril. 15-én megyen okvetlenül, s ő is nagyon szeretné, ha együtt mehetnénk. Kiszállnánk Veronában, s megnéznénk a nagyszerű arénát, s a Garda tót, azután Maylandból felmennénk Comóba, a Comó tót, s a Lago Maggiorét megtekinteni. Két hétig maradnék Maylandba. A fiatal Telepy Károllyal is megösmerttem, de Szamosy jobb és gondolkozóbb festő. Ha ágyban nem, úgy mindig nála vagyok, s ha jobban leszek, magam is fogok szorgalmasan rajzolni, s ő oktatni fog. Ő senki társaságát nem keresi, egy ösmerősét sem látogatja meg. Egész nap szorgalommal dolgozik, kívülem senkivel sem társalog, csak akkor megy ki járkálni, ha én is kimehetek, s ha nappal nem megyek hozzá, estve bizonyosan meglátogat. Jóságaitok eladásához szerencsét, és rövid időt kívánok.”

Sajnos, öcsém tervezett kirándulásából, mint akkori feljegyzésemből is kiderül, semmi sem lett: „1857-ben május 16-ra várta Nagyvárad Ferenc Józsefet és nejét, s engem kért s küldött el Bécsbe, saját tervem s eszméim szerint, ő felségüknek átadandó ajándékot teljhatalommal felruházva készíteni, s éppen Bécsbe érkeztemkor táviratilag megtudtam, hogy éppen 22 éves Károly öcsém Velenczében haldoklik, s odasiettem.”

Már csak eltemettetni tudtam öcsémet, s hazahozni azt az olajfestésű önarcképét, mely velencei festőtanulmányainak egyetlen fennmaradt emléke.

Az uralkodó párnak a város címerét és Szt. László arcképét rajzoltam meg, és hímeztettem ki egy imazsámoly-terítőre. Ugyanez alkalomra terveztem meg a város díszkivilágítását és a diadalívek felállítását.

Ekkorra már kezdett beérni munkásságom gyümölcse, és egyre több megrendelést kaptam. Így írt hozzám 1857 áprilisában Bécsbe a feleségem: „Édes lelkem, ha lehet igyekezz haza, mert nagyon félek, hogy elkésel, és valami kellemetlenség érne. A püspöktől is keresett Fiele mérnök, akarnak valamit csináltatni, a megyébe szinte kerestek.”

Elsősorban arcképfestő voltam, de gyümölcsös, dinnyés, konyhai és zöldséges csendéleteket, életképeket (szivarra gyújtó olasz, lányka macskával, fiatal pár szekérrel, hazatérő halászok), bibliai témájú vásznakot és szentképeket (*Madonna, Szt. Péter, Isten galambbal, Angyali üdvözet, Szűz Mária látogatása, Mária a kiseddel, Keresztelő Szt. János, Szt. László*) is készítettem.

Festettem ezen kívül egy *Didót* és egy *Esmeraldát* is. Számos tájképet készítettem (tóparti tájkép, tájkép tehennel, tájkép alpesi házzal) Friedrich Gauermann litographiái alapján.

1858. október 27-én nagy csapás ért: rajongva szeretett feleségem tüdővészben meghalt. Gyönyörű, szép arcvonásait pár évvel halála előtt örökítettem meg.

Nem tudtam egyedül ellátni öt gyermekemet, így 1860-ban feleségül vettem Mancsi megözvegyült nővérét, Emíliát.

A hatvanas évek elején egy ideig Váradon tartózkodott Haán Antal, jóba lettünk, és megfestette arcképemet. Arra kértem, hogy ugyanakkorára fesse meg a portrémát, mint drága Mancsim arcképe, és így a két kép, mintegy pandant alkotva, egymás mellé akasztható a falra. Most is vannak fölöttem, együtt vagyunk, mintha mi sem történt volna.

1861 őszén az akkor 16 éves ifjú: Szinyei Merse Pál Nagyváradra került, az itteni gimnáziumba. Már addig, odahaza, Jernyén is rajzolgatott, és most itt keresett és talált bennem mestert, aki majd kibontakoztatja tehetségét. Nagyon megszerettem Palit, kedves, csendes, halkszavú fiú volt. Láttam rajta az elszántságot, hogy mindenáron festő lesz, ugyanúgy, ahogyan fiatalon én is annak idején. És láttam benne az istenadta tehetséget. A legjobb tudásommal tanítottam, elsősorban a színeket kívántam megszerettetni vele.

1862 júniusában már mellettem festett olajképeit, másolatait küldte haza. 1862. július 4-én így írt apjának: „Festőnek kell lennem. Erre most legszebb alkalmam nyílt, mert Mezey úrban feltaláltam azon egyént, ki bennem a hajlamot leginkább képes kifejleszteni, s alig hiszem, hogy valahol találnék ily mestert, akinek így szívén feküdnének tanítványai, s ezért én is igen üdvösnek tartanám, ha jövőre is nála tanulhatnék. Ő igen tiszteltet és nagyon örült, hogy fáradsága elismerésre és hálára talált.”

Az iskolaév befejeztével Pali édesapja, a Sáros megyei alispán, Szinyei Merse Félix jött el fiáért, hogy hazavigye. Ekkor személyesen is megismerkedtünk, és úgy éreztem, hogy igen jó benyomást keltem benne.

Szeptember 24-én levélben kért, hogy fiát az új tanévben is tanítsam: „Nem ismételhetem eléggé, mennyi hálával tartozom Kegyednek, azon sok örömeért s élvezetért, melyet Palim nekem szerez, s kérem, kegyeskedjék ötet ez évben is a megkezdett pályán ugyanazon szíves atyáskodó indulattal előbbre vezérelni.”

Még a nyáron, nem kis részben az én buzdításomnak a hatására, engedtek fiuk kérésének, és elhatározták, hogy az érettségi után festőakadémiára küldik, csak még nem tudták, hová.

Ebben is én adtam nekik tanácsot, ahogy Pali 1862 októberében írja apjának: „Mezey Lajossal értekezvén, elmondtam neki, hogy Te engem jövőre festői akadémiába akarsz adni, ő annak igen örült, és mondta, hogy akkor sokkal alaposabban kell a tanításhoz hozzá fogni, és mind olvasás, mind pedig szemmértékgyakorlás által, melyet rajzolással lehet kifejteni, ismereteimnek több alaposágot szerezni. A helyiség megválasztására nézve pedig ő Münchent sokkal jobbnak találja, mint Düsseldorfot.”

Pali, bátyámnál, Mihálynál szállt meg, ki szintén a Közép utcában lakott, közvetlenül a szomszédomban. Így a fiatalember szinte minden idejét műtermemben töltötte, még tanulmányait is hanyagolta. November 9-én levélben kérte apját: „Ha nem esnék terhedre, igen kérnélek valamire, ugyanis arra, hogy azon két képet, melyet otthon festettem, elküldenéd, úgymint azt, melyen a boros palack, kenyér stb. van lefestve és a cigánycsaládot, a harmadikra nincs szükségem, mert annak eredetijét látta Mezey, és ez meglehetősen hasonló az eredetihez. Erre azért kérlek, mivel Mezey úr igen kívánná látni, mert ő azt mondja, hogy az reám nézve nagyon hasznos volna, ha ő ezeket megtekinthetné, mind hibái, mind jó részei felett felvilágosítást és magyarázatot adna.”

Pali édesapja elégedett volt velem, s 1863 tavaszán így írt fiának: „Én Mezey Lajos úr iránt már múlt nyári találkozásom alkalmával különös vonzódással

viseltetem, s iránta való tiszteletem és hajlamom csak növekedhetett, minél inkább győződöm meg irántad való szívélyes jóindulatáról, s gyöngéd, valóban atyáskodó gondoskodásáról. Isteni áldásnak tekintem, hogy te fiam az ő kezébe kerültél. Meleg hálaérzet ömlött keblemen el a derék Lajos Bácsi iránt, kinek ezen élvezetet köszönhetem, mert ő tudta a módját eltalálni, hogy benned a művészet iránti hajlamot kifejtse, és az ő érdeme, hogy olyan rövid idő alatt ily szembetűnő haladást tettél, s neki fogod köszönhetni, ha idővel tökélyre bírandod vinni eme magasztos művészetet.”

Pali eredeti elképzelése az volt, hogy az érettségi után egész nyáron Váradon marad, mellettem, hogy felkészüljön az akadémiai felvételire, de édesapja más-képp határozott: „Kívánom, hogy az oskolai év végével haza jöjj pár hónapra, s leginkább örvendenek, ha Lajos Bácsi, amint te őt nevezed, fel akarna téged kísérni, s pár hetet házamnál, családi körömben tölteni.”

Pali szerette volna, hogy lefesse szüleit: „Mellképet igen gyorsan és legjobban találva készít el, úgysem bírjuk mi, gyermekeitek, jól talált arcképeiteket, s élethívebben, tudom, nem festene le benneteket senki sem úgy, mint Lajos Bácsi, mivel látom, hogy arcképeinek csak a megszólamlás hiányzik.”

Két éves tanításomat Pali édesapjához írt levelemben így foglaltam össze: „Palinak két új képét, a még otthon festettekkel együtt, ma pakoltuk be, annál fogva jelen soraimmal egy alkalmilag érkezendnek haza. A két elsőről bírálatot mondanom szükségtelen, de szabad megjegyznem, miként rajtuk ismét haladás látszik, amennyiben a harmóniát most már könnyebben hoz-

za létre Pali, mint eddig. A két otthon készültek, bárha gyengébbek is, szintoly becsúek, mivel azokat önállólag festé, s örömmel láttam bennük s találtam nyomait oktatásaimnak. Szép emléke lesz a múltnak a jövőben, s Pali tudni fogja a csekélységekéből is kiismerni, volt mesterének némi alapos ismereteit. Ha így haladna iskolai tanulmányaiban is, nem lenne legkisebb aggodalmunk az érettségi iránt, ámbár örömmel írhatom, hogy a képek előbb haza küldethettek volna, mint azelőtt, de mostanság rendesen azt szokta mondani: Megyek, mert tanulnom is kell! – s ez jó jel.

Ezután még csak egy pár elkezdett képet fog festeni, azon túl csak a stúdiomokra kell szánnunk a hátralevő kevés időt, hogy annál tisztultabb nézetekkel bírjon majdan Münchenben, s az akadémiai kezdet se legyen előtte ismeretlen. Meg vagyok győződve, hogy ő minden évben könnyen fog haladni, mert társalgás útján igen sok fogalmakat oltottam belé, melyek nézetem szerint dúsan és gyorsan fognak oly művészi városban fejlődni, sőt, ha Pali szorgalma nem lankadand, s a végtelen, előtte nem is gyanítható nehézségek el nem csüggesztendik, hanem inkább buzdítandják, lehetetlen, hogy csak közepszerű festész váljék belőle, s oly jól esik azon meggyőződése, hogy talán szülőinél is nyugodtabban nézek jövője elé.

No de mint dicsérgezem én Palit? Azaz miért ne? Midőn oly örömmel telik benne. S ki fogná dicséretemet forróban lelkébe szívni, mint szülői? Azért képes volnék róla a fárasztóságig írni, de hogy hosszas ne legyek, csak még magamról tartom kötelességemnek köszönetem egyszerűen kife-

Női arckép

Szinyei Merse
Ninon

jezni, azon megtiszteltetésért, mely a Jernyérei meghívás által reám árand.”

Az érettségi vizsga sikeres letétele után Pali még két hétig Váradon maradt, s így írt szüleinek: „Van időm elég a festésre, miután Lajos Bácsi szíves volt megengedni, hogy mindennap nála festhetek, evvel foglalkozom most mindig.”

Augusztus 5-én aztán nagybátyjával, Lászlóval és Zsiga öccsével négyesben indultunk el Jernyére, a családi birtokra, ahol két hónapot – életem egyik legszebb időszakát – töltöttem.

Lefestettem Pali szüleit, testvérét, Ninont, és „Laci” nagybátyját.

Tanítási módszeremre az volt a jellemző, hogy már egyből az oktatás kezdetén a rajzzal szemben előtérbe helyeztem az olajfestés technikai fortélyainak elsajátítását. Saját csendéleteimet és tájképeimet másoltattam tanítványommal a régi festőműhelyek hagyományainak megfelelően.

Jernyéről való távozásom után Valentiny János festőművész kollégám intrikákat szőtt ellenem a Szinyei családnál, mint azt december 1-én Palinak küldött levelemben is írom: „Kedves Palim! Nagyon leverő hatást tett reám azon tudósítás, miként még Münchenbe el nem utazhatott, pedig nem volt ezen kedvezőtlen hír váratlan, mert régen csodáltam, miként lehessen Apádnak annyi nagy és annyira szétágazó költségeket fedezni. Képeimet várom, tudtam előre sorsukat. Fáj nekem rendkívül, hogy mamácska nyugalmát általuk zavartam, az ő végtelen jósága megbocsájt. Ami pedig Valentiny rágalmaival illeti, azok rólam lepattannak – alios ego, vidi ventos. Kár, hogy ő is a pimaszokkal tart; ösmeretlent bántani – semmi. Így volt, van s leszen, míg

ember leend. Önök előtt megmarad érdemem minden korra, hisz mamácskáék bennem az okos barátját fiuknak – nyájas mesterét – és szelíd embert feltaláltak – más tegyen felettem, mint saját javára, nyomorult lelkének kielégítésére, vagy haszonlesésből jónak lát. Én tudom, róla rosszat nem mondanék nyilvánosan soha, bizalmas körben pedig véleményezni – nem rágalom.”

Nem a rágalom és nem a hálátlan-ság miatt lazult meg fiatal tanítványom kapcsolata velem. Ő ekkor már a jövőbe nézett. 1864-ben végre kijutott a müncheni akadémiára, de ígéretével ellentétben nem számolt be nekem az ottani viszonyokról.

Ezt novemberben szomorú hangú levélben vettem a szemére. „Édes Palim! Szomorú érzelmek közt kezdem soraimat, mert Önnek nem Münchenbe írom azokat, mivel azt kell hinnem, hogy Ön visszajövén onnan, többé nem tartotta mellőzhetőnek a visszamenetet, s most talán ez volna fő oka, miért engem az én kedves Palim, ígérete, sőt érzületei dacára, mellőz. Mert, hogy Ön engem elfeledett volna, azt nem tudnám elhinni. Igaz ugyan, hogy Münchenben átlátta azt könnyen, mily csekély a művészet nálunk, de különösen nálam, vagy talán még tanítási modorom is másoké által meg lón cáfolva; ez mind, s ezeknél több sem, sőt semmi sem lehet elegendő ok arra, mert tagadhatatlanná vált az, hogy akartam tanítani, s kétségbevonhatatlanná ön iránti rokonszenvem.”

Ugyanebben a levelemben tudósítottam egykori tanítványomat arról, hogy a gyengén jövedelmező arcképfestés mellett fényképészeti műtermet is nyitottam: „Én sok fontolás után elhatároztam fotográfírozásra adni fe-

jemet, s ezért februárban Bécsbe mentem, bővebb ismereteket szerezvén a tárgyban magamnak. Saját tervem után az ócska házat az utcáról a konyháig lebontattam, s annak a helyén van most Miska bátyám felőli oldalon a réginél nagyobb kisszoba, errébb a nagyszoba, még errébb egy nagy szoba, mely most enyim, úgy Bakats felől száraz kapu, s ezek tetején az emelet négy szobából, az udvar felőli kis festő szobám, és üveges tornác teteje szintén emeletes, itt van az üveg szalon éjszakai világítással, a szükséges sötét kis szobák, az utcára pedig fogadó termék és laboratórium, minden értelemmel és ízléssel, mint tőlem várták, rendezve. December 1.-sőjén akarom megnyitni, s hiszem, hogy a közönség szavát a pártolásban nem csak beváltja, de fölül is múlja.”

Már az ötvenes évek eleje óta foglalkoztam a fényképészettel. 1852-ben készíttettem egy dagerrotípórral felvételeket a családomról. A hatvanas években gyakran készíttettem magamról és családom tagjairól felvételeket, melyeket aztán kiszíneztem. 1864-ben fogtam össze Körössy József barátommal – aki már régóta működött vándorfényképészként –, hogy megnyissam fotografiai műtermemet. Bécsbe utaztam a szükséges apparátus beszerzése végett, az ott működő Székely József fényképészhez, akitől tanácsokat is kértem. Székely ekkor le is fényképezett festőállvány előtt, kezemben palettával.

Nagyváradon ekkor már több fényképészeti stúdió is működött, melyek közül a Lojanek János féle volt a leg híresebb. Újonnan nyitott műtermem azonban – legalábbis az első években – jól állta a konkurenciaharcot.

Ezt annak idején megírták a váradi

lapok is: „A nagyváradai jogászbál. A rendezőség nagy fáradozással és titokban beszerezte majd minden, a teremben jelen lévő táncosnő fényképét, és azt Mezey Lajos és Lojanek János fényképész urak szíves közreműködésével en miniature állíttatván ki.”

„A napokban jutott tudomásunkra, hogy megyénk 1848-i főispánjának, Beöthy Ödönnek jól sikerült fényképmásolata van Mezey Lajos polgártársunknál. Az eredeti képet a nagy hazafi száműzetése alatt Jerseyben Victor Hugo saját kezeivel készítette üvegre, s egy ilyen példány jutott Mezey Lajos úr birtokába. Hányan vannak városunkban, kik a nagy hazafi arcképét bírni óhajtanák, ezért nevezett polgártársunkat felkérjük, hogy ama képről másolatokat készíttetni s azokat elárusíttatni szíveskedjék.”

„Mezey Lajos fényképészeti műhelyéből olyan gyönyörű csoportkép került ki, mely minden dicséretnél fennebben hirdeti a szakbani jelességét. A csoport fő személye a nemrég városunkban időzött Ábrányi Kornél, ki körül helybeli barátai és tisztelői mint egy füzér csoportosulnak.”

„Mezey Lajos derék polgártársunk fényképészeti műhelyéből legközelebb egy kitűnően sikerült csoportkép fog kikerülni, mely a megtekintésre valóban érdemes. A helybeli községi tanítótestület összes tagjai vannak azon hűn találva, és ügyesen csoportosítva.”

„Mezey Mihály elhunyt polgártársunk igen élethű s kitűnően talált arcképeit láttuk. Mezey Lajos úr, az elhunyt fivére készítette pár évvel ez előtt.”

Több száz portrét készíttettem a város polgáraitól. Magam festettem műtermembe kulissza hátteret.

Gyermekeimről is készítettem néhány sztereoó képet, mulatságos beállításokban. Számos önarcképet csináltam, az egyik legérdekesebb közülük egy duplaexpozíciós, szellemképes önarckép. Családom minden tagját lefotóztam. Felesémem emlékére készítettem egy beállított képet, melyen festőállványomat fekete csipkével mintegy ravatallá alakítva, hitvesemről és annak szüleiről készült festményeimet egy koponya alá helyeztem. Felcipeltem masinámat a szomszédos görögkatolikus templom tornyába, és onnan készítettem felvételeket a városról.

1867-ben megalakult a Nagyváradi Dalárda egyesület, melynek 1877-ig alelnöke, buzgó tagja és tenoristája voltam. Ez alatt a tíz év alatt számtalan rendezvényen, előadáson léptem fel, melyekről néhány kritika is megjelent: „Az énekes részeket a dalárda tagjai zengék el a chórusról, élükön Mezey Lajos alelnök úrral, ki mint szólísta szerepelt, és kinek kellemesen csengő s teljesen gyakorlott hangja valóban áhítatra keltő vala.”

„Az utolsó perczben Mezey Lajos vállalkozott egy magánydal előadására. A *Kunokból* énekelt egy románcot, kedves szimpatikus hangjával, érzellemmel s a nála megszokott kitűnő kivittel. Ezen kívül egy igen sikerült alkalmi költeményt szavalt Elemértől: *A dal eredete*, melyért harsány éljenekkel jutalmaztatott a közönségtől.”

Egyleti tevékenységemet összekötöttem képzőművészeti munkásságommal. Készítettem a dalárda részére díszoklevelet, én terveztem az egyesület zászlóját, és jelentősebb egyleti ünnepek alkalmával saját olajfestményeimet vagy olajnyomatokat ajándékoztam a dalárdának kisorsolásra.

Az éneklésen és szavaláson kívül alkalmanként színészi szerepekre is vállalkoztam: „Fénypontját azonban az előadásnak Mezey Lajos úr játéka képezé, ki a közhuszár szerepét oly eredetiséggel, oly hajszálíg élethű alakítással adta, hogy nincs az a vén huszár, aki reá nem ismerne magára, látva Mezey úr játékát.”

1872-ben az Országos Daláregyesület központi választmányába is beválasztottak, és több ízben részt vettem Pesten az Erkel Ferenc vezetése mellett tartott zenedei tanácskozásokon.

1873-ban azonban ellentéteim merültek fel a dalárdával, és így megalakítottam a Nagyváradi Zenekedvelők Társaságát, melyről a *Zenészet*i Lapok is beszámolt, de a kísérletem fél év múlva sajnos kudarcot vallott.

Még 1870 őszén elnyertem a községi elemi iskolai rajztanári állást, mely legalább most már némi biztos megélhetést nyújtott.

A nagyváradi lapok évente beszámoltak arról a kiállításról, melyet növendékeim rajzaiból rendeztem.

1872-ben városi törvényhatósági bizottsági taggá választottak. Jól esett az a köztisztelő, ami ebben az időben övezett, azonban a politikai intrikákat nem szívleltem, így később fölhagytam a közszerepléssel.

1872. szeptember 1-én ért második családi tragédiám: 18 évesen tüdőbajban meghalt Jolán lányom.

Az ekkor már három éve Kolozsvárott gyógyszerészhallgató Lajos fiamat ekképp tudósítottam a szomorú eseményről: „Jolánka szeptember 1.-én, vasárnap 8 órakor meghalt. Oly csendesesen, mint elhal a levegőben a hang, arczának legkisebb vonaglása nélkül, ajka meg sem mozdula,

ily elmúlását minden erőlködés nélkül az életnek képzelni sem tudtam.”

Még azon év decemberében nagyszabású múzeumi kiállítást rendeztek Váradon, melyen a képzőművészeti anyag rendezését rám bízta. Ekkor még az én tulajdonomban is volt két Raffaellónak tulajdonított kép, melyeket kiállítottam.

Második házasságom nem sikerült, 1873 márciusában elváltam Emíliától. Erről így írtam Lajos fiamnak: „Mostohátok pár év óta megfoghatatlanná lőn, minek az lett vége, hogy én ajánlom, miszerint bármit kívánjon tőlem, teljesítendem, csak hogy tőle s elviselhetetlen modorú leányától megszabadulhassak, s gyermekeimet, – ha még lehet – az életnek s a társadalomnak visszaadhassam. Ő beidézette Monostorpályiból Pista Bácsit, Berettyóújfaluból Sándor Bácsit, s folyó hó 7.-én délután öt órakor eljöttek, én pedig Keresztatyádat s főtörvényszéki elnök Gyalokay Lajos barátomat kértem föl, s előttük kinyilvánítottam, hogy határozatom nem rögtönzött, s nem szenvedély által idéztetett elő, hanem belátva végre is több évi küzdelmek megghiúsulása után az együtt maradhatás lehetetlenségét, minden beavatkozást egyenesen megtiltva, s minden békebírásgot kikérve, az egyszer mindenkorai, mind az ő, mind leánya részéről eshető követelés meggátolására, végkielégítésül egyességünk szerint meghatározott összegről, 500 Ft.-ról kötvényt vagy nyugtát írnak meg 4-en előttemezve. Mi megtörténvén két példányban kicseréltük, egyik nálam, másik nála van, az 500, azaz ötszáz forintot pedig a tanúk előtt lefizettem, minden szóváltás nélkül. Ezek után esti 8 órakor ők négyen, Mili, Ela, Sándor,

Pista vasúton elmentek, alig mondva ki csak azt is, Isten áldjon meg benneteket.”

Négyen maradtunk a családi háznál: én, Ilka, Kálmán és Károly, akik már nagyobbak voltak, így többször utazhattam Bécsbe tanulmányútra, és azért, hogy megrendelésre képeket másoljak a Belvederében, ahol munkásságomat annak idején megkezdtem.

1874 szeptemberében meghívtam a műtermembe Szamosy Elek festőművészt, Munkácsy Mihály első mesterét, aki mintegy fél évig dolgozott nálam. Így került sor arra, hogy Munkácsy el látogatott műtermembe. Az eseményről a *Bihar* számolt be: „Nem hagyhatjuk itt említés nélkül, azon kedvező nyilatkozatot, melyet a művész Mezey Lajos festő collegájának házában látott festményei felett mondott. Különösen kiemelve azon gyönyörű Krisztus képet, melyet mi e helyen egyszer már megemlégtünk. Mezey Lajos úr, ki szerencsés volt Munkácsy urat nejjével tovább egy óránál festő termében vendégül láthatni – büszke lehet az elismerésre, valamint mi is, kik ily derék festéssel bírnak.”

1874 decemberében Nagyváradra jött Décsey Ede fővárosi fotográfus, és bérbe adtam neki nem jól jövedelmező fényképészeti műtermemet. Décseynek nagyobb szerencséje volt, mert a csak néhány hónapra tervezett látogatásából végleges letelepedés lett. Később meg is vette hitelbe a műtermemet. Ilka lányom, aki korábban nekem segített a műteremben, most Décsey alkalmazottja lett.

Megrendelésem ellenére egyre rosszabb lett az anyagi helyzetem. Fiaim taníttatása minden pénzt felemésztett. A végén anyagi csődbe kerültem.

Kénytelen voltam eladni a házamat is, a pénzből épp csak az adósságok kifizetésére futotta, és az Ūri utcában már csak bérelni tudtam egy lakást.

Az anyagi romlásban csupán szaporodó megbízatásaim, és az azokat követő elismerések nyújtottak vigaszt. A *Bihar*, a *Nagyvárad* és a *Szabadság* című lapok szinte havonta számoltak be egy-egy újabb alkotásomról.

Ekkoriban festettem meg a Városháza részére Szent Lászlót, Deák Ferencet és Beöthy Ödönt; a Tűzoltó Egyletnek testvérem – az alapító parancsnok –, Mezey Mihály arcképét; a Bihari Nemzeti Casino megrendelésére a királyi pár; a gimnáziumnak volt igazgatója, Szentpétery Thoma Károly portréit, a könyvtárnak a Vezúv kitörését, a szalacsi templomnak Szt. László oltárképét, a nagyváradi Barátok templomába pedig Szt. Józsefet és Szt. Ferencet.

Megfestettem ezenkívül számos helybéli tehetős család tagjainak arcképét, így többek között Krausz G. Lászlót, Des Escherolles-Kruspér Sándort, Bölöny Sándornét, Grósz orvosprofesszort, Román József ügyvéd nejét, valamint a Lederer, Rothmann, Bárdossy és báró Radivojevich család tagjait.

Váradon ekkoriban rajtam kívül Szamossy Elek festőművész dolgozott, így elkerülhetetlen volt közöttünk a konkurenciaharc.

Mivel állandó kiállítóterem nem volt a városban, gyakorlattá vált, hogy egy-egy jelentősebb belvárosi üzlet kirakatában, így könyvkereskedésekben, lapkiadóknál, fényképészeti műtermekben állítottuk ki a frissen elkészült képeinket.

Ezeknek a műkítételeknek minden alkalommal megvolt a maga vissz-

hangja, és a város műértő közönsége büszke öntudattal állapította meg, hogy Nagyvárad a szépművészetek tanyája lett. Meg is jelent ezzel a címmel egy vezércikk a *Nagyváradban*, mely kiállt mindkettőnk mellett, és ostorozta a fővárosi klikkszellemet: „Városunkban szép csomó évek óta két kitűnő festész lakik, az egyik Szamossy Elek, a másik Mezey Lajos. Amaz, egy most már külföldön is jó hírnévnek örvendő festész hazánkfiának egykori tanára; ez utóbbi leghíresebb művészeknek egyik legméltóbb, legjelesebb tanítványa. Mindkét művésznak igen érdekes, sok műélvezetet nyújtó műterme van, mely bármikor nyitva áll a műpártoló közönség számára. Mindketten elég erős lelki elhatározással ellent állottak ama csábító kilátásoknak, melyekkel a szerencsés viszonyoknak örvendő külföldön való letelepedés kecsegtette, mert nem akartak sem a hazától elszakadni, sem azon várostól megválni, melyhez őket számos gyöngéd kötelék fűzte. Föltették magukban mindketten ama végzetes kérdést, melyen mint a tengerből kiálló szirten már annyi jeles hazai tehetség reményei vigasztalanul megtörték, azt a kérdést tudni illik, csakugyan nem lehet-e a magyar művésznak másképpen boldogulnia, mint hazájától való elszakadása által? Lehetetlennek tartották, hogy az emberi szívet és elmét egyaránt nemesítő művészet ne találjon itt bent a hazában fogékony kebelre; annak ápolója és fejlesztője oly mérvű pártolásra, mely, ha nem is fényes existenciát biztosít számára, legalább oly társadalmi állást nyújt neki, hogy kizárólag az ő művészetének szentelhesse életét. Pedig, tagadjuk-e – csalódtak ők is. Nemes öntudatukon kívül alig látták egyéb

jutalmát törekvésüknek. Csalódásuk annál keserűbb lehetett, mert még onnan sem részesültek kellő elismerésben, ahonnan azt leginkább és jogosan várhatták volna. A fővárosi művészkörök, melyekben dúsan burjánzik a klikkszellem, nemhogy buzdították volna, de sőt, szándékos agyonhallgatásban, mellőzésben, főúri lenézésben részesítették őket.”

Többször előfordult, hogy mind a ketten egyszerre kaptunk megrendelést ugyanolyan vagy hasonló munkára, így Deákot, Beöthyt, a királyi párt rajtam kívül Szamossy is megfestette, és a Barátok templomába ő is készített két oltárképet. Ezeket a műveinket aztán közösen állítottuk ki, ami a végén valóságos művészi háborúhoz vezetett Nagyváradon, mint azt a *Bihar* is megírta. A városi közönség, és így a sajtó is két pártra szakadt ízlésének megfelelően: „Mezey Lajos és Szamossy Elek helybeli festészek között tört ki a háború. Mind a két művész lefestette ő felségeik arcképeit, az egyik a Bihari Nemzeti Casino, a másik pedig a Nagyváradai Polgári Kör részére, s mind a ketten jóval az ünnepélyes nap előtt kiállították képeiket közszemlére. Egy ’műértő’ fitymáló lenézéssel tudatlannak, pajtáskodónak nevezi azt, ki Mezey Lajost művésznek tartja. Nehogy azonban a *Szabadság* műértője engem is, mint csizmadiát, kaptafához utasítson, Mezey Lajos úr képeiről egyetlen dicsérő szót sem szólok, hanem az igazság érdekében azt indítványozom, hogy úgy Mezey Lajos, mint Szamossy úr küldjék fel képeiket a művészeti csarnokba, és kérjenek föl néhány elsőrangú festőt, kik a versenyzők műveit szakértelemmel megbírálva összehasonlítás után

az elsőbbség felett ítéletet hozzanak. Győzzön a jobbik!”

Atelier-művész voltam, műtermem állandóan nyitva állt az érdeklődők számára: „Mezey Lajos festőművész műtermében annyian nézték a múlt héten ama gyönyörű festményt, melyről röviden már megemlékeztünk [Bölöny Sándorné portréja], hogy tágas lakása nem fogadhatta be a látogatók nagy számát. Akárhányan a mellékszobában vártak, míg a kép szemléletéhez juthattak. Talán említenünk sem kell, hogy a város közönségének elitje jelent meg élvezni egy remekművet, s elismerését kifejezni a jeles művésznek. Ott láttuk báró Döry József urat, a Des Escherolles családot, Rómer Flóris, Bubics és Zajnay kanonok urakat, idősb. Gyalokay Lajos, Novotny Károly és Platthy urakat, kik mint ismert műértők is teljes elismeréssel és elragadtatással nyilatkoztak a remek festményről. Különösen a nagy számmal megjelent hölgyközönség nem győzte eleget csudálni a ruha, ékszer, legyező és keleti gyöngyök pompás színezetét, a violaszín selyemruha és csipkedísz felséges természetességét, a plasztikus módon kidomborodó kezek és arc puhaságát; szóval városunk közönségének széles köreiben most e képről s annak derék alkotójáról beszélnek, ki e közelismerésben édes öntudattal érzi a művészet valódi jutalmát” – írta a *Bihar*.

Az erkölcsi siker mellett néha egy-egy mecénás megfelelő anyagi jutalmazással is elismert, amint az olvasható egy tudósításban: „Egyszer hírért vette Nogáll János nagyváradai püspök, hogy Mezey Lajos, Nagyvárad jeles festőművésze sanyarú viszonyokkal küzd. Nyomban fölkereste a művészt, s meg-

bízta, hogy a szalacsi templom számára fessen egy oltárképet. Mikor a kép árát kérdezte, a festő, aki hozzá volt szokva a vidéki árakhoz, nyolczvan forintot mondott. Nogáll megütközve nézett Mezeyre, amit az arra magyarázott, hogy sokallja a summát. Mint afféle megszorult ember, sietett magát oda korrigálni ki, hogy tekintettel a szent célra, kész megfesteni a képet akár negyven forintért. Ekkor Nogáll így szólt: Művészekkel nem szoktam alkudni. A művészi dolgokra pedig csak fölfelé szoktam liczitálni. Fesse meg kérem azt az oltárképet, és bízsa rám a honorálást. És megadta Mezeynek a kért summa hatszorosát.”

Egy alkalommal rövidebb tanulmányt is írtam a magyarországi képzőművészet helyzetéről, amit a *Nagyvárad* két részletben le is közölt. Ebben üdvözöltem azt az erjedést, ami a fővárosban elindult művészeti téren, és buzdítottam a vidéket is – így főként szülővárosomat –, hogy kapcsolódjon be a mozgalomba, főképp pedig hozzon anyagi áldozatot is annak érdekében, hogy nívós művészeti élet alakulhasson ki: „Módot, alkalmat kell adni arra, hogy művészeink bent maradjanak, kört teremtsenek maguknak, ők vonzzanak ide másokat, és ne ők menjenek a külföldre. Ezt csak úgy érjük el, ha alkalmat, lehetőséget nyújtunk nekik a megélhetésre, itt a hazában, ha nem törekszünk e tekintetben is a külföldi után, hanem megelégszünk a hazával. Ha főuraink és tehetőseink a helyett, hogy idegen mesterektől vett képekkel, szobrokkal, műtárgyakkal népesítik meg szobáikat, lakóházaikat, mellőzik ezeket, és csak magyar festőnél, szobrásznál tesznek megrendeléseket. A magyar művekkel bizonyára

nem fognak szégyent vallani. De nem csak a tehetősektől, hanem a középosztály tagjaitól is elvárhatjuk itt a vidéken is, hogy utánozzák, kövessék a példát, melyet a főváros polgárai adtak, alakítsanak műpártoló egyesületeket, hol összetett erővel eredményt tudnak elérni, mely képzőművészetünk felvirágzására fog vezetni. A vidéki olvasó körök, kaszinók, kiknek feladatuk, hogy a társadalomnak irányt mutassanak, hogy abban vezérszerepet játsszanak, tegyék meg az első lépést. Lépjenek föl kezdeményezőleg, alakítsanak szövetkezeteket a képzőművészet emelésére. És mit lehetne egy esztendő alatt is elérni, ha az ország minden nagyobb vidéki városa alakítana kebelében a képzőművészetek támogatására ilyen szövetkezeteket? Minő anyagi és erkölcsi hatása lenne ennek művészetünk felvirágoztatására? Ha a közönség minden rétegében felélesztve a műszerető hajlam; neves művészeink nem lennének arra utalva, hogy anyagi megélhetésük miatt a külföldre vándoroljanak, s világraszóló műveiknek csak halvány karczolatait bírjuk itt a hazában. Nem kételkedünk azon, hogy városunkban is rövid időn egybe lehetne hozni egy szövetkezetet, mely a kitűzött kulturális fontosságú cél érdekében áldásos működését megkezdje.”

1879-ben súlyos betegség támadta meg szervezetemet. Erről Lajos fi-amhoz így írtam Biharnagybajomba, ahol patikus lett: „Én beteg lettem! Pedig Pestre kellene már mennem, kötelezve vagyok a Casino számára Király és né mellképét festeni, haszon nélkül, s pénzem nincs! a te 50 forintodat ekkorig meg tudtam tartani, de mostani bajaim közt nemhogy kiegyesítettem volna, de még a Casinótól

kapott 50 forintot is megettük. Most a föld alul kell ásnom, hogy Pestre mehessek, mintát másutt nem szerezhettek! Már kamatot sem tudok fizetni. Most egy hitelezőm, aki minden áron csődöt kért ellenem, végajánlatot tett, a 170 ft. adósságomat perköltségekkel, minden iratokkal együtt ideadja 100 ft.-ért. Ezen ajánlat nyakamat szegi, mert már egy hónapja s nem tudok pénzt teremteni! Most már megbízta ügyvédjét, hogy nyúzzon meg, mert most már látszik, hogy nem akar fizetni – a látszat megvan!”

„Nagyon köszönöm a részvétedet, fájdalom, hogy annak is meg kellett történni! Február 17-én már annyira megjavult betegsémem, hogy csaknem feljogosított minden aggály nélkül élnem, mint éltem ép koromban, s íme másnap reggel jelentkezett, s estig annyira fejlődött, hogy a másnap reggelt megélni nem hittem.”

„Pihenés idő alatt csekélységet festettem, de mindig megbosszulta magát, mert a hátam, derekam, karjaim képzelhetetlenül kifáradtak, összetörtek, s fel kellett hagynom, s tétlenségre lettem kárhozható, ami nagyon gyilkolt! Sokat kellett kiadnom, és az orvosnak egy arcképfestés. Grosz orvos betegséget határozottan felismerte, s azt mondta, hogy a gyomor baj nálam régi. Erőről szó sincs. Még a rajziskola is messze van, hát még a lépcső milyen magas!”

„Dolgozni nem tudok, nincs annyi erőm, maholnap már járnok sem lehet. Elasztam, az utcán sokan nem ismernek, sokan elhaladnak, sokan megmondják! Ezeregyszáz forint áru festés lenne, de elkezdni sem tudom. A megyeterem számára Deák, Beöthy arcképei életnagyságban – futs! Vizsgám 28-kán lesz, de már hétfőn reggel óta nem járhatok tanítani. S mindezt bírni kell, s mindenben megnyugodni.”

„A fürdő nem használt, ártott, végtelenül gyengített, úgyhogy már járnai is alig tudtam, tehát azzal fel kellett hagyni, úgy szintén a meleg vízivással is, az meg felpuffasztott annyira, hogy a hasam kipukkadását lestem, s mint-hogy eszerint Püspökfürdőben semmi dolgom, se kilátásom, haza jöttem. Már most egy pár apró munkát elkészítetek, átadom, s hozzátok kirándulok.”

Sajnos nem használt sem Grósz doktor terápiája, sem a gyógyfürdő, sem a diéta, sem a gyógyvizek.

De azért még levizsgáztattam iskolai rajznövendékeimet, néhány munkámat befejeztem, dolgaimat rendeztem.

Most 1880. július 29-én hajnali 4 óra van, és érzem, hogy közeledik a vég.

Meg akartam látogatni Lajos fiamat is Bajomban, de erre már nem lesz erőm.

Jó lenne gyermekeimet biztonságban tudni.

Szerettem volna még néhány képet megfesteni...

Szenvedélyes lázálom Új-Mexikóban

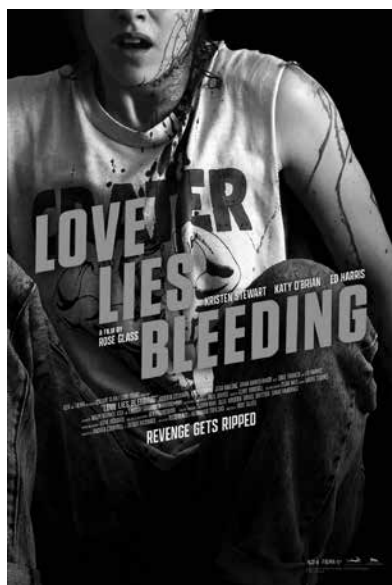
Az mindig imponáló, mikor a multiplexbe egy olyan film érkezik, ami nem a plázák látogatóinak készült, és a helyi forgalmazó sincs tisztában azzal, milyen gyöngyszemet hozott a moziba. Az még felemelőbb, mikor ezt a fű alatt érkező alkotást az emberfia megnézheti, és fülig érő szájjal, hahotázva hagyja el a termet, mert olyat látott, amit még addig soha.

A *Kivérző szerelem* (*Love Lies Bleeding*) egy erősen eredeti, kompromiszsumkerülő, örült és szenvedélyes lázálom. Készítője az a **Rose Glass**, aki már első munkájával, a *Saint Maud*-dal sem szeretett volna megfelelni a filmes elvárásoknak.

Glass nem talált fel semmi újat, csak saját képére formált egy olyan szubzsánert, amit már több formában láthatunk a filmtörténelem folyamán. Van a gengszterfilmeknek egy alműfaja, ami a menekülő szerelmesekre fókuszál. A *Bonnie és Clyde*, a *Tiszta románc*, a *Született gyilkosok*, valamint az Oscar-díjas *Thelma és Louise* is a zsáner abszolút klasszikusai. Ezen filmek sorában szeretne helyet kapni a *Kivérző szerelem* is.

A film másik fontos alkotóeleme a '80-as évek feelingje, aminek nosztalgája bő egy évtizede uralja a popkultúrát, a rendezőnő ezt is valahogy mégis nagyon egyedi módon prezentálja alkotásában.

A neonfénytől bevilágított '89-ben járunk, mégpedig egy új-mexikói por-

fészekben, ahol Lou (**Kristen Stewart**) és a testépítő Jackie (**Katy O'Brian**) mindent felforgató szerelme elkezdődik és majdnem mindent letarol.

Lou, aki a város izzadságszagú és eres muszkliktól duzzadó edzőtermének mindenese, erősen manipulatív családja miatt soha nem hagyta el a poros városkát, Jackie pedig csupán átmeneti időre érkezik ide, az Isten háta mögé, ugyanis egy Las Vegas-i testépítő versenyre igyekszik lelkesen, nagy tervekkel.

Egy végzetes éjszaka után azonban a Las Vegas-i body building verseny megnyerése vagy a páros kapcsolati összezördülései sokadrangúvá válnak, mivel a Bundesliga-frizurás csajoknak

menekülniük kell Lou sátánian gonosz apjának (**Ed Harris**) haragja, illetve a fél-felbukkanó FBI-ügynökök elől.

A film előzetesei, illetve a főszereplők nyilatkozatai alapján lehetett attól tartani, hogy a *Kivérző szerelem* egy újabb feminista töltetű lesbikus melodráma lesz, amelyben a láthatóan gonosz fehér, heteroszexuális férfi két lábbal tiporja a főhősnők románcát. Rose Glass nemcsak a kortárs LMBTQ-filmek, hanem a műfaj kliséit is ügyesen megcsavarja, ennek köszönhetően ez a romantikus drámanak induló sztori egyszer csak thrillerbe fordul.

A *Kivérző szerelem* valóban meg tudja lepni nézőjét, aminek oka talán az, hogy több zsánerrel és filmtípussal próbálkozik, így folyamatosan felülírja a nézői elvárásokat. Glass, akárcsak első filmjében, most is mértéket tud tartani, a mágikus realizmusba hajló jelenetek abszurditásuk ellenére ezúttal is meglepő természetességgel siklanak a hétköznapi ocsmányságot újfent

gyönyörűen megfestő operatőr, **Ben Fordesman** képeibe.

A filmben a legszórakoztatóbb, hogy hajszálvékony határvonalon táncol a halálkomoly thriller és a frappáns műfajparódia között, amellyel a film bevallottan, mégis elegánsan tisztelig olyan óriások munkássága előtt, mint a Coen fivérek, Quentin Tarantino vagy David Lynch.

Az *hommage* tetten érhető a kevés üresjáratot tartalmazó cselekményben, illetve a különféle formanyelvi megoldásokban: kezdve a mágikus realista világépítéstől a nyolcvanas évek emblemikus zenéiből összeválogatott sound tracken át (ami tökéletesen keveredik Clint Mansell szokásos, bőr alá bújó minimalista zenéjével) a hipnotikus hatású színhasználatig. Glass legfőbb erénye, hogy pontosan tudja, mit akar elérni ezekkel az utalásokkal. Nem divatból, hanem a saját víziója szolgálatába állítva idézi a fent említett példaképek stílusát.

Lencar Péter

A fekete bojtár emlékezete

Sinka István 1897. szeptember 24-én született Nagyszalontán. Onnan indult, ahonnan Arany János, Zilahy Lajos.

1987-ben vettem először Sinka István-kötetet a kezembe, a *Megzendül az erdőt*. Vésztőn kaptam Komáromi Gábortól, aki tanácselnökként megálmodta a település határában a népi írók szoborparkját. Ez a könyv azóta saláta lett, és több vers is dallá formálódott bennem, mint a *Dús András*, az *Ábrányka alszik* vagy a *Semminek hájója*. Kő Pál szobrászművész a pusztai pásztor költő emlékének több alkotást is szentelt, és ő volt a megálmodója is Sinka István egész alakos szobrának Vésztő központjában, ahol minden esztendőben megemlékeznek születésének évfordulójáról. Jelképes helyen áll a „fekete bojtár” szobra, a művelődési ház és az iskola között. Fekete bojtár. Ezt a nevet Kistrábépusztán kapta a gányó lányoktól. Ez szerepel önéletrajzában címében is.

Nagyrabén 2007-ben kopjafát állítottak az emlékére, és kőtábla hirdeti *Alkonyatkor* című szonettjét, amelyben van három sor, amit mi is kérdezhetnénk: „S mondd el én Biharom: volt-e már fiad, / ki annyi könnyel ment itt át a lejtőn, / bölcsődalt dalolva felejtőn?”

Nemcsak róla emlékeznek meg ilyenkor születése napján, hanem arról a közösségről is, amelyikhez tartozott, a népi írókról. Sinka Istvánról két könyvtár van elnevezve Magyarországon, az

A *Kelet Népe* nyomdájának emléktáblája Berettyóújfaluban

egyik a Budapest melletti Csömörön, a másik Berettyóújfaluban. Az előző település azért érdekes, mert itt vásárolt a Magyar Irodalompartoló Társaság házat és három és fél hold földet 1944-ben a bihari költőnek. Berettyóújfaluban pedig 2005 óta tábla hirdeti a könyvtár falán, hogy itt nyomtatták a *Kelet Népe* első számait, a népi írók jeles orgánumát, amelynek alapító szerkesztője volt. Itt a költő születésének századik évfordulóján vette fel a könyvtár a Sinka István nevet, és ebből az alkalmából tartott itt emlékeztető műsort Galánfi András előadóművész, amelyet

A Magyar Nemzeti Írószövetség képviselői koszorút helyeznek el a vésztoi szobor talapzatán 2024. szeptember 24-én

ötször láttam. Egykori tanára, Simon László ajándékozta meg a neves költő *Vád* című kötetével, amelyik sokáig ott pihent a könyvespolcon. Mikor kézbe vette, azon kapta magát, hogy nem tudja letenni. Ebből született a *Bölcsőtől a sírig* című műsora, amellyel több mint harminc éve járja az országot. Galánfi András Csömörön emlékezett meg a fekete bojtárról, én a vésztoiekkal ünnepelem.

Sinkát ötvenöt éve már, hogy karjára vette az idő. Sokszor megpendül bennem egy-egy sora, mint a citera húrja: „Fogyok én, fogy a csillagom, / rossz volt az élet – itthagynom. / Kiket szerettem, lehulltak. / Hattyúvá lett minden emlék. / Sírok. Hattyúim elúsztak. / Szárnyuk soha meg se lebben, / úgy úsznak a végtelenben.”

Kocsis Csaba

Szombati-Gille Tamás

Falra fújt generáció

Váradi graffitisek az ezredfordulón

A '90-es évek végén a kábeltévé és az internet elterjedése katalizátorként hat a nyugatról beáramló „hiphop kultúra” ismertté válására, mely a nagyváradi fiatalok lelkében befogadó közegre talál. A közös érdeklődési kör különböző nemzetiségű és háttérű tizenéveseket kovácsol össze a közparkokban. Ezek a társaságok kezdik el művelni a Sebes-Körös-parti városban a négy szubkultúrát, ami a hiphop alappilléreit jelenti: a graffiti mint leírt szó, a rap mint kimondott szó, a breaktánc mint testbeszéddel kifejezett szó, valamint a beatbox és a lemezlovasság mint az alapritmus, amely az egész mozgalmat összeköti.

Kudelász „Kudi” Balázs

Alighogy meghaladjuk az ezredfordulót, az épületek falain megjelennek az első tegek (angol eredeti: tag), ezek a filctollal vagy hibajavítóval felkent, stilizált aláírások, amikkel a különböző bandák és graffitisek jelölik meg területük határait a városban. Az új médiumot egyesek művészetnek, mások vandalizmusnak tekintik, de mindenképpen lázadásban gyökerező önkifejezési forma. Erről a forrongó időszakról beszélgettünk a jelenség két meghatározó váradi alakjával, **Kudelász „Kudi” Balázssal** és **Kucsera „Kuka” Norberttel**.

Amikor a tag még nem volt „hash”

„Számomra a tegezés csak mellékhatás volt. Az egész azzal kezdődött, hogy megjelent az internet. Onnan vettük át az új trendeket. Például 2001-ben alapítottunk egy breaktáncsapatot Madhouse néven. Akkoriban még egy se volt a környéken, így nem volt kitől eltanulnunk. Az egyetlen forrásunk az internet volt. De ezt olyan kezdetlegesen kell elképzelni, hogy még nem volt se YouTube, se videók. Semmi ilyesmi. Szöveges fájlokat töltöttünk le a netről, amiben valaki szavakkal írta le a táncmozdulatokat angolul, és az alapján próbáltuk megcsinálni a való életben. Volt, amikor

napokat töltöttünk azzal nyáron, hogy az MTV-ről felvegyük videókazettára az összes gagy zenei klipet, amit egyébként utáltunk, de volt bennük öt menő breaktáncmozdulat, amit eltanulhattunk. Körülbelül ez volt a helyzet a graffitizéssel is: fogalmunk nem volt, hogyan működnek a dolgok, ám találtunk pár vagány képet a neten és azokat próbáltuk meg reprodukálni. Eleinte papírra rajzoltam sokat, meg pólókra, nadrágokra. Órák alatt, az iskolában telefirkáltam a jegyzetombómet” – meséli **Kudelász Balázs**, aki a nagyváradai Ady Endre Líceumban végzett 2003-ban, majd egy közel tízéves budapesti kitérőt követően az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le, ahol az IT-szektorban felnőttképzéssel foglalkozik. Jelenleg Pittsburghben él feleségével, két gyermekével és három kutyájával.

Akkoriban a telefondrótos, ún. dial-up internet olyan lassú volt, hogy órákba telt letölteni egy alig néhány megabájtos zenefájlt, ez idő alatt pedig bőven volt alkalmuk a fiataloknak a legmenőbb grafikákat böngészni, másolgatni, amiből később ihletet merítettek a saját tegjeik elkészítéséhez. Előfutára és ihletője volt ez a trend a mai online hashtageknek. De míg a diez-jel kettőskeresztjéről „hash”-nek nevezett digitális teggek a katalógizálásra, beskatulyázásra szolgálnak, addig a '90-es években felnőtt fiatalok falra firkált tegjei ennek épp az ellenkezőjéről, az egyéniségről és önkifejezésről szóltak.

„A csel az volt, hogy a teg olvasható legyen, de ne könnyen. Vagyis ha valaki ránézett, hirtelen nem tudta, hogy az micsoda. Időt kellett szánni rá, hogy az ember kibogarássza betűről betűre”

– mondja Balázs, akinek „BCD” vagy „Kudi” volt a tegneve.

A huligánság kezdetei

„Nyolcadikos voltam, amikor elterjedt Váradon a kábeltévé, és onnantól kezdve tudtunk külföldi csatornákat nézni, ilyen volt például a német Viva TV vagy az amerikai MTV, ahonnan lehetett inspirálódni a különböző szubkultúrákról. Egy éven belül jelent meg a korszakot meghatározó két ikonikus zenei videó, a Bomfunk MC *Freestyler* című száma, valamint a legendás román breakdance-együttes, a *Simplu Provocarea* című klipje. Onnantól kezdve minden iskolai szünetet azzal töltöttünk, hogy arrább toltuk a katedrát, és próbáltunk kézen állni meg a hátunkon pörögni az osztályterem padlóján. Kilencediktől esti tagozatra kerültem, ezért napközben rengeteg szabadidőm lett, és elkezdtem a múzeumkertbe járni breakelni, míg mások bicikliztek, gördeszkáztak. Akkor még

Kucsera „Kuka” Norbert

Kuka alkotás közben

fogalmunk sem volt arról, hogy ezek mind a nagy hiphop kultúra ágazatai, de egyik a másikhoz vezetett, sok új baráttra tettem szert, és végül megismerkedtem a graffitizéssel is. Eleinte csak a gördeszkák aljára és cipőkre firkáltunk. Később a breaktánccon keresztül megismerkedtem egy román hiphopos sráccal, akit szintén érdekelt a graffiti, és egy másik margittai grafferrel, aki nagyon szépen rajzolt, és összeverődtünk egy bandává. Ehhez az időszakhoz tudom kötni a huligánkodás kezdetét az életemben” – meséli **Kucsera Norbert**, akinél a kamaszkori csínytevés végül hivatássá nőtte ki magát, hiszen a korai graffitis tapasztalatokból merítkezve 2005-ben reklámgrafika szakra jelentkezett a Partiumi Keresztény Egyetemen, amit sikeresen el is végzett, és jelenleg egy felhasználói élmény optimalizálásával

foglalkozó, ún. UX design cégnél dolgozik Nagyváradon.

Attitűdök

Mint mondja, az ezredfordulón a csapatszellem adott hajtóerőt az igazi graffitizéshez. Heti rendszerességgel szerveztek hiphop témájú találkozót a rogéiuszi játszótéren, a Petőfi parkban és a barokk palota kertjében, ahol a fiatalok beatboxoltak vagy freestyle-oztak. Sokakat foglalkoztatott a graffiti is, de a legtöbben megmaradtak annál, hogy papírra rajzoljanak.

„Mi viszont egyarány nagy bátorsággal elmentünk és összemocskoltunk mindent. Néha nem lett olyan szép, mint azoké a srácoké, akik otthon, füzetbe rajzoltak, de nálunk megvolt az attitűd. Nekik meg esetleg több rajz-tehetségük volt, csak nem volt annyira

attitűdjük, hogy azt gyakorlatba is ültessék” – fogalmaz Norbert.

Egy graffitizés forgatókönyve

Mint meséli, minden egy ötlettel kezdődött. Valaki kiszemelt egy megfelelő helyet a városban, egy másik meg kitalált hozzá valami menő grafikát. Megbeszélték, hogy hánykor és hol találkozni, majd mindenki izgatottan várta az akciót, ami többnyire sötétedés után kezdődött, de nem túl „meredek” órában, mivel mindannyian tinédzserek voltak, és reális időben kellett hazaérni, hogy otthon az „ősök ne panaszkodjanak”. Ezért a tevékenység főként este 21 és éjjeli 1 óra közé korlátozódott.

Míg a grafferek alkottak, egy-két társuk az utcákon állt, figyelve, nem téved-e arra egy járőr. Ha gáz volt, jeleztek egymásnak és mindenki lelécelt, amerre tudott. A futással és rendőri igazoltatásokkal járó adrenalin a szórakozás része volt, mint ahogy az is,

hogy kis idő múltán visszatérjenek a helyszínre, ha valaki korábban megzavarta őket, és nem sikerült befejezni a művet.

Egy időszakban trenddé vált a városi grafferek körében az is, hogy minél magasabb helyekre fújjanak, így gyakran testi épségüket kockáztatva mászták meg a kerítéseket vagy a könynyebben elérhető emeleti erkélyeket. Az sem számított, ha a lehetetlen helyre fújt művet nem láthatta senki. Elég volt az, ha a többi graffer tudott róla. A szemükben ez presztízsnak számított.

Íratlan szabályok

A betyárbeccsület mellett ennek a világnak is volt egy belső etikettje, amit a jelenkori graffitisekkel ellentétben az akkoriak még komolyan vettek. „Egyértelmű volt, hogy nem festünk templomra, múzeumra vagy műemlékre. Próbáltuk kerülni a magánházakat is – helyettük tömbházakra és olyan közterületekre koncentráltunk,

Munkaeszközök a '90-es évek miliójében

Illusztráció készül egy nagyváradai gyermekotthon elrozsdásodott kerítésére

amiket elhanyagolt az önkormányzat. Nem festettünk rá mások graffitijére sem. Ez különösen a nagyváradai közösségre volt jellemző, mivel bőven voltak szabad falak a városban, nem kellett rivalizálnunk” – meséli Kucsera Norbert, majd gyorsan hozzáteszi: nem festettek politikai tartalmakat és nem is kampányoltak senki mellett.

Ha tehát a tárgyalt időszakban mégis megjelentek politikai töltetű stencilek a váradai falakon, azok csupán a megvalósítási eszközükben voltak hasonlatosak, de markánsan elkülönültek a valódi grafferek világától. „Nem láttuk értelmét annak sem, hogy trágár szavakat firkáljunk a falra, és nem festettünk »Szeretlek, Mari!« stílusú feliratokat sem. Ezek nem voltak a szubkultúra részei” – teszi hozzá.

Forró helyzet a váradai állomáson

„Nem vagy igazi graffer, amíg nem fújtál vonatra” – szögezi le Norbert, aki egy kalandos történetet is meg-

oszt bandája törekvéseiről. „Egyszer a váradai vasútállomásra mentünk festeni. Teggeltünk ott már korábban is, de ezúttal fújni akartunk. Magunkkal vittünk egy külföldi arcot is, akivel interneten ismerkedtünk meg, és kifejezetten ezért jött Váradra. Először besétáltunk felmérni a terepet. Használton kívüli vagonok nem érdekelték bennünket. Aktív szerelvényekre pályáztunk, amik elvitték a hírünket más városokba. Tapasztalatból tudtuk, hogy körülbelül mennyi időt lehetett eltölteni nyugodtan, mielőtt valaki kiszúrt volna, úgyhogy elkezdtünk fújni. De a külföldi srác művészebb volt, és kicsit többet pepecselt a kellesténél. Észrevettük, hogy a távolból megindult felénk néhány vasúti ellenőr, úgyhogy leléptünk, de nem mentünk messzire, csak megbújtunk a régi épületnél, hogy később visszamehessünk és a srác befejezhesse a művét. Kis idő után arra jött egy ellenőr egy csendőrrel, és még kutya is volt velük. Nem volt mit tenni, rögtönöznünk kellett. Amikor meg-

Az Ady Endre Líceum sportpályáját díszítő versenyművek egyike, Kudi '99-es alkotása

szóltottak, előadtuk, hogy csak vizelni mentünk a vágányok közé, és nem tudtunk semmit a vandálokról, akiket kerestek. Eleinte azzal fenyegettek, hogy bevisznek a rendőrségre, de mi tartottuk magunkat a történetünkhöz, így végül megúsztuk annyival, hogy kikísértek minket az állomásra. Mindezt úgy, hogy nekem közben egy egyliteres kanná volt a pulcsim ujjába dugva, a srácnak meg négy, a mellényében és a zsebeiben. Az öröknek valószínűleg nem lehetett sok tapasztalatuk, mert nem ismerték fel a jellegzetes glük-glük hangot, ahogy minden lépésünknel meglötytyent a ruhánkba rejtett festékes palack” – meséli Norbert.

Utcától az iskolafalig

Vele ellentétben Kudelász Balázs többnyire egyénileg dolgozott. 2000-ben „követte el” első utcai graffitijét. A

Limp Bizkit együttes *Significant Other* című albumának borítójáról reprodukálta a stilizált feliratot az egykori Voința sportpálya hátsó falánál. „Egyik nap felrajzoltam a körvonalakat krétával, alig kivehetőn, aztán másnap este visszamentem sötétedés után és megcsináltam spray-festékekkel. Nagyon büszke voltam rá. Mindig arrafelé sétáltam haza a suliból, hogy lássam, megvan-e még” – meséli.

A graffitizésnek ugyanis általános jellemzője a tűnékenység. Az utcai művészek mindig annak tudatában készítik el alkotásaikat, hogy akár már másnap lemoshatják vagy lefesthetik azokat, sőt idővel az egész falat lebonthatják, amire fújták. Ritkák és különlegesek az évekig fennmaradó falfirkák.

Mivel az utcai graffitizésnél a lebukás veszélye miatt szűkös időkerettel kellett dolgozni, Balázs és társai más utakat

is kerestek ahhoz, hogy igényesebben kidolgozott műveket alkothassanak.

A váradi pedagógusok szellemi nyitottságát jelzi, hogy nem gátolták, hanem bölcs előrelátással támogatták a fiatalok szárnypróbálgatásait az új önkifejezési formákban. Így történt, hogy a Debreczeni Sándor vezette diáktanács engedélyt kapott rapbulik és graffitiversenyek megszervezésére az Ady Endre Líceumban Jankó-Szép Sándor igazgatósága alatt.

Graffitizésre az intézmény futballpályáját, a szomszédos kisegítő iskolától elválasztó hátsó falat jelölték ki, amit erre a célra fehérre is festettek. Ezen biztosítottak helyet öt-hat versenyzőnek, bár eleinte nem sokan jelentkeztek, mert annyira új volt az egész. De az adys graffitiverseny hamar népszerűvé vált, évi rendszerességgel megszervezték, és más iskolák is átvették a kezdeményezést, például az Eminescu-líceum, amelynek sportpályáját mindmáig látványos és sokszínű alkotások

Mulandó művészet az Akadémia utcán, régen és most. Az egykori Voința pálya hátsó falát lebontották az új parkolóház építésekor, a város egyik legrégebbi graffiti-falának emlékét így már csak a Google-térkép őrzi

díszítik. „Ezek a versenyek azért voltak jók, mert a szervezők festéket is biztosítottak hozzá, mivel akkoriban a festékszóró nagyon drága volt, magunknak nem tudtuk volna megvásárolni” – meséli Kudelász Balázs.

Az ilyen jellegű kezdeményezések tehát eszközöket és biztonságos közeget biztosítottak a fiataloknak ahhoz, hogy legális keretek között tovább fejleszthessék a készségeiket, amiket korábban csak utcán és sietve próbáltak ki.

Fizetett megrendelések

Ugyanebből az okból vállaltak szívesen fizetett beltéri munkákat is barátaikkal, ahol jobban elmerülhettek egy-egy műben. „Volt, aki megkért minket, hogy fűjjünk valami menő cuccot a hálósobájába. Tiszta jó biznisz volt, mert graffitizhettünk, és a végén megkaptuk a festéket, ami megmaradt” – meséli Kudelász.

Hasonlóan vélekedik Kucsera is, aki saját bandájával szintén dolgozott megrendelésre. Így lett például graffitizés logója egy váradi fitneszteremnek, valamint Dalí-művek által ihletett falfestménye két váradi „köpködős” kocsmának: egy a Kossuth utcán, a Fuchsl-palotával szemben, egy pedig a Sztaroveszky utcán, a jelenlegi Tuning Shop mellett helyezkedett el. „Anyagi szempontból nem volt jó biznisz, de festhettünk, és annyi zsebpénzt csináltunk, amiből kitalt a belépő a Félsgiget Fesztiválra. Már csak szórakozásból is vállaltunk ilyeneket” – mutat rá Norbert.

Egyetem után komolyabb megrendeléseken is dolgozott. Így például évfolyamtársaival a nagyenyedi bör-

tön felkérésére a fegyintézet udvarára készített illusztrációt, ami a fogvartartottak hangulatát volt hivatott javítani. Az általa kitalált falfestmény egy afrofrizurás alakot ábrázolt, aki a bokájához láncolt súly ellenére az égbe száll. „Három nap alatt készültünk el vele. Sötétedés után is dolgoztunk, és belefoglaltunk egy kisebb workshopot is a művészibb hajlamú rabok részére” – meséli.

Graffitis találkozó Váradon

Egy Life nevű független ifjúsági szervezet rendezésében egyébként nemzetközi ifjúsági találkozót is tartottak Nagyváradon a 2000-es évek derekán, amelynek témája az volt, hogyan kommunikálnak graffiti által egymás közt a különböző nemzetek. „Szerencsére mi is részt tudtunk venni az egyhetes rendezvényen, aminek a keretében több váradi középiskolába is elmentünk festeni. Voltak résztve-

vők Spanyolországból, Hollandiából, Belgiumból, Máltáról. Nem volt mindenki graffitis, de a spanyolok és a hollandok nagyon komoly szinten voltak” – idézi fel Norbert.

Egy korszak vége

„Az egészben azt élveztük leginkább, hogy társaságban voltunk, és volt egy közös célunk, ami lefejtett minden nemzetiségi és nyelvi különbséget közöttünk. Mindegy volt, hogy kövér voltál vagy sovány. A lényeg az volt, hogy graffitiztél. Még az sem számított, hogy jól vagy rosszul. Ha érdeklődtél a dolog iránt, és benne voltál a balhében, még ha csak az által is, hogy őrt álltál a többieknek, akkor ugyanolyan teljesjogú tagja voltál a bandának, mint az, aki könyékig festékes lett, miközben fújt a falra” – mondja Kucsera Norbert.

„A graffitis éráma vége azzal kezdődött, hogy megjelentek nagyon szép új tegek a városban, olyan személyek mű-

„Enjoy” – emlékeztet az élet kiélvezésének fontosságára a városban fellelhető egyik legrégebbi buborékbetűs graffiti a Széles utcai piaccal szemben, 1999-ből. Alkotója ismeretlen

Kuka egyik alkotása

vei, akik nem tartoztak a bandánkhoz, és akikkel kalandos úton sikerült megismerkednünk. Mindig is úgy gondoltam, hogy mivel csak egy maroknyian voltunk a városban, kár lett volna rivalizálni, és hosszú távon mindenkinek egészségesebb az összetartás. De volt a társaságban olyan személy, aki azt gondolta magáról, hogy ő az első graffitis Váradon, és azt érezte, mintha az ő jóváhagyása kellene ahhoz, hogy mások is alkothassanak, különös tekintettel az új arcokra. Nekem ez nem tetszett, és ebből a konfliktusból született is egy sablon, amivel akkoriban telefújtam a várost, és sok helyen még most is látható. A másik banda pedig, bár kapcsolatban maradt a mienkkel, mégis külön utakon járt tovább. Nagyon

szépen dolgoztak, szoros kapcsolatban a hiphop más ágazataival – DJ-kkel, rapperekkel – csomagban művelték ezt a szubkultúrát, több iskolában is hivatalosan festettek, és végül országos hírnévre tettek szert” – meséli.

Bár az ezredfordulós boom óta sokat mérséklődött a jelenség, tény, hogy a tegek és graffitik bizony sokak szemében most is zavarók tudnak lenni. Jelenlétük mégis egyértelmű mutatója annak, hogy van ifjúság és van forrongó ifjúsági élet egy adott városban. Váradon ez mostanság egyre kevésbé jellemző, és ez a hiány a kulturális rendezvények egyoldalúságában is megmutatkozik, különös tekintettel arra, hogy milyen mértékben képesek megmozgatni a fiatalokat.

Utazás a Vasfüggöny árnyékában

B. G. emlékére

Már a hidegháború kezdetén ráhullott Európára a Vasfüggöny¹, ugyanakkor a szocialista országok táborán belül az utazás mindenféle akadályokba ütközött. Ilyen körülmények között került sor egy kelet-németországi kirándulásunkra 1973-ban.

Gyorsan terjedt a hír: a Román Autóklub tagjaként lehet a környező szocialista országokba utazni. A párommal, G.-vel kaptunk az alkalmon, hiszen addig alig néhányszor ha sikerült Magyarországra látogatnunk. Az a generáció voltunk, amelyiknek az életéből kimaradt a külföldi utazás élménye. Úgy terveztük, Kelet-Németországba utazunk. Itt kötelező volt szállodát foglalni, a többi országban ezt nem kérték számon: akár sátorban is lehetett éjszákázni. Szeptemberben ezt kibírhatónak tartottuk. Nyelvtudás: kevés orosz és még kevesebb német. Nem kis bátorság kellett belevágni, de az utazás vágya minden kétségünket legyőzte.

Az első napon Magyarországon, Csehszlovákián át akartunk eljutni Lengyelországba, ahol terveink szerint meglátogatjuk Krakkót, és onnan továbbutazunk Kelet-Németországba. Hegyes, erdős vidéken léptük át a csehszlovák–lengyel határt. Lengyelországban gyönyörű fenyőerdőn keresztül folytattuk utunkat. Már sötétedett, de még nem jutottunk ki

az erdőből, ezért elhatároztuk, hogy ott töltjük az éjszakát. Másnap: irány Krakkó. A belváros elbűvölő, a régi épületek középkori hangulatot idéznek. Utcai zenészek korhű ruhában ismert dallamokra énekelnek valamilyen aktuális szöveget, amin az emberek derülnek. Az egyik énekes, jóképű fiatalember, feltekint egy emeleti ablakra. Követem a tekintetét. Gyönyörű, fiatal lány könyököl az ablakban. Szemérmesen visszahúzódik. Mintha századokat repültünk volna vissza az időben! A Wawel², az egyetem³: a középkori hangulat csak fokozódik. A városnézés után még maradt időnk a továbbutazásig.

– Aushchwitz itt van a közelben – vetettem fel.

– Menjünk.

Ahogy haladtunk a táborban, mind kevesebbet beszéltünk, végül szótlannul jöttünk ki. Amit ott láttunk, arra nem voltunk felkészülve, az sokkoló volt. Aggódva figyeltem, hogy G. kezén az ujjai furcsa mozgásba kezdtek, egy filmbeli jelenetre emlékeztetve: a tenger fenekén vonuló, egymásba kapaszkodó languszták csápjainak szakadatlan mozgására. Alig hallhatóan mondta:

– Szomjas vagyok.

A kijárat közelében egy ártézi kút felé indultam, de G. meggyötört hangon, szinte könyörögve szólt utánam:

A Brandenburi Kapu

– Ne, a halottak, a csontok – mondta, majd kétségbeesett, vigasztalan zokogásban tört ki. Arcán mély fájdalom tükröződött. Aggódva néztem meggyötört vonásait, zavaros tekintetét.

– A rengeteg haj, a gyermekruhák.

Próbáltam megnyugtatni, és a gépkocsi felé támogattam. Egy idő múlva G. sírása abbamaradt.

– Fáj a fejem – sóhajtott.

Mivel az idő későre fordult, helyet kellett keresni, ahol felállíthatjuk a sátrat. Krakkóhoz közel, egy szántóföld mellett táboroztunk le. Ahogy lefeküdtünk, G. rögtön elaludt. Én is próbáltam aludni, ám egy különös tekintet nyugtalanított. Egy férfi tekintete a táborban kiállított fényképek egyikéről, egy embertársé, akinek egyetlen lehetősége maradt, hogy üzenjen a külvilágnak: a tekintete. Ezt üzenté:

– Itt iszonyatos dolgok történnek. El vagyunk veszve. Tanúsítsd az embereket! Meg kell tenned!

Nyugtalanul ébredtem. A felkelő nap megvilágította a sátrat, narancs-sárga fényt árasztva. Ránéztem G-re, aki mélyen aludt. Vonásai kisimultak, halvány arcán a beszűrődő fény arany-színűvé szelídült. Miután G. felébredt, sietősen összehajoltunk és elindultunk Kelet-Németország felé. Az előző nappól többé nem beszélünk.

Este érkeztünk Kelet-Berlinbe, az Alexanderplatzon⁴, a modern, elegáns Hotel Stadt Berlinben szálltunk meg. Másnap délelőtt felmentünk az ugyancsak a téren található tévétorony⁵ 207 méter magasságban található kilátójába.

Nagy volt a csalódásunk, ugyanis nem lehetett különbséget tenni Kelet-Berlin és Nyugat-Berlin között, fentről csak az egyforma, szürke háztetők sokaságát láttuk. A toronyból lejövet végigmentünk a híres Unter den Linden sugárúton a Brandenburi kapuig.⁶ Be volt zárva. Végre láthatjuk a berlini falat! Fegyverrel védték, de a csövek befelé irányultak. Ijesztő volt.

A Vasfüggönyön keresztül egyedül a két megszállási övezet⁷, Kelet-Berlin és Nyugat-Berlin között volt szabad átjárás, amelyen át az emberek egy jobb élet reményében tömegesen disszidáltak Nyugat-Berlinbe. A szovjethatalom olyan címen, hogy a nyugat-európai hatóságok megtévesztő propagandával ottmaradásra bírják az odalátogatókat, elrendelte egy fal építését Berlin két részének elválasztására, amit 1961-ben a kelet-német kommunista hatóságok meg is valósítottak. Antifaschistischer Schutzwallnak, azaz Fasisztaellenes Védőfalnak nevezték el hivatalosan.

Már a pusztá gondolat is túlhaladta a képzeletet: a fővárost egy fallal kettéosztották. Egyáltalán, hogyan választották ketté a lakosságot? Ki ment jobbra, ki balra? Persze hogy nem volt válogatás.

A következő szállásunk Erfurtban volt, útba ejtettünk több szép, rende-

A tévétorony és a 37 emeletes Hotel Stadt Berlin

zett várost, mint: Lipcse, Drezda, Karx Marx Stadt (az egykori Chemnitz), Gera, Jéna, Weimar. Erfurtba délután érkeztünk, itt egy elegáns hotelben voltunk elszállásolva. Amint megérkeztünk a szállodába, a hallból be lehetett látni az étterembe. Az asztalokon hófehér abroszok, az egyszerűség, tisztaság csalogató volt. Elhatároztuk, hogy mindenképpen beülünk a vendéglőbe, még akkor is, ha kevés pénzünkből csak egy-egy teát tudunk rendelni. Miután elfoglaltuk a szobánkat, lejöttünk a vendéglőbe, és helyet foglaltunk egy asztalnál. Hamarosan megjelent a pincér, magas férfi frakkban (mi meg ahogy az útról érkeztünk, igaz, hogy más ruhát nem hoztunk magunkkal). Kíváncsian lestük a viselkedését. Illedelmesen köszönt, szemrebbenés nélkül felvette a rendelést: tea cukorral. Rövid időn belül megjött, és elegánsan felszolgált, amit rendeltünk. Kezdeti szorongásunk oldódott: éreztük a vendégnek kijáró tiszteletet. A pincér végezte a szolgálatát tisztességgel, pontossággal. Ezeket a benyomásokat úgy raktároztam el, mint tapasztalatot a németek jó tulajdonságairól: fegyelem, kötelességtudat, a feladat magas fokon való teljesítése. Már visszafelé ismét Weimar. Ha Weimar, akkor Buchenwald.⁸

– Megnézzük?

G. határozott hangon felelt:

– Igen, nézzük meg.

Amint a bejáráshoz közeledtünk, egy diákcsoport jött ki a táborból egyenruhában, fegyelmezett sorokban, az egyikük elöl zászlóval. Ez a látvány vegyes érzelmekkel töltött el. A német hadsereget népükre jellemzőn ugyancsak fegyelmezett emberek

A Berli Fal egy része

alkották. Mégis, voltak köztük, akik szörnyű bűnöket követtek el. Akkor mi változott? Valahol olvastam, hogy vannak időszakok, amikor az emberek gyilkolni akarnak. Ezt nem fogadtam el, hiszen az emberek nem születnek gyilkosnak. Ahhoz, hogy azzá váljanak, beljűk kell sulykolni: joguk, sőt kötelességük a gyilkolás.

A hazafelé vezető úton, Csehszlovákián és Magyarországon keresztül, a benyomásokat már higgadtan éltem meg, az utazás kellemesen telt el.

Majd ötven évvel később újra jártam a már egyesült Berlinben, ahol mélyreható változások történtek. Megalakult Németország a két német köztársaság egyesüléséből, a Brandenburi kaput megnyitották, a falat lebontották, a háborúban megsemmisült épületek helyén jól tervezett és kivitelezett, a környezet stílusához illeszkedő épületeket emeltek. Sok külföldi költözött Berlinbe: szeretnek élni ebben a civilizált városban.

Bán László

Jegyzetek

¹ Válaszfal, amely ideológiailag és fizikailag elszigetelte a Nyugattól a szovjet érdekszférába került közép- és kelet-európai országokat.

² A középkori lengyel királyok palotája.

³ Itt: Jagelló Egyetem, Európa legrégebbi egyetemei közé tartozik.

⁴ Berlin egyik legnevezetesebb tere, II. Sándor orosz cár berlini látogatása alkalmából kapta a nevét.

⁵ Átadásakor 368 méterével a világ negyedik legmagasabb épülete volt.

⁶ 1791-ben épült egykori várkapu, ma Berlin egyik szimbóluma. 30 évig „zárva volt”.

⁷ A győztes nagyhatalmak katonai ellenőrzése alatt álló övezetek.

⁸ Náci haláltábor volt, ma múzeum.

Bölcs gondolat

Szergej Nyikolajevics Lazarev orosz filozófus gondolata olvasható a rejtvényben a **vízszintes 1.** és a **függőleges 34.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. ... reggel, hajnalban. 14. A földről felveszi. 15. Repül (pl. labda). 16. Zeusz pajzsa. 18. Ügyintéző hely. 20. Izomban rejlik. 21. Részben rozoga! 22. Sokaság. 24. Titkon figyel. 26. Régi hosszérték (kb. 1,9 m.). 27. A font 32-ed része. 28. ... kell – nem elegendő.

29. Körülbelül (röv.). 30. Francia zeneszerző (Daniel, 1782–1871). 32. Orosz író, a *Csendes Don* szerzője. 34. Magnetofon. 36. Származott. 37. Török tiszti rang. 38. Egyes órák alkatrésze. 39. Ellentétes kötőszó. 40. Kettőzve: Vincente Minelli Oscar-díjas filmje. 41. Öntözőcső. 42. Pankota centruma! 43. Valaki szavait ismétli. 44. Híres költőnk, Nagyszalonta szülötte. 45. Díszít. 47. Nem megengedett. 49. Jegyzetel. 50. Építmény maradványa. 52. Petrov

1	2	3	4	Ö	5	6	7	8	9	R	10	11	12	E
13					14						15			
16				17		18				19		20		
21				22	23					24	25			B
26			27						28				29	
		30				31		32				33		
34	35					36						37		
38					39			40			41			
42				43						44				
45			46					47	48					U
49			50				51		52				53	
G		54				55		56				57		
58	59			60	61					62	63			
64			65		66				67		68			
D				L						Y				E

orosz író szerzőtársai. **53.** Hitel része. **54.** Kárt tesz. **55.** Lejtős domboldal. **57.** Mesterséges nyelv. **58.** ... Novak, amerikai filmszínész. **60.** A római pápa koronája. **62.** Aleppó örmény neve. **64.** Örömforma. **66.** Csúcs Etiópiában (3438 m.). **68.** Boci betűi.

FÜGGŐLEGES: **1.** Kisfaludy Károly első vígjátéka. **2.** Orosz író (1809–1852). **3.** Szemmel tart. **4.** Magasrész! **5.** Ismételt tiltás. **6.** Mohamedán fejedelem. **7.** Nem rugalmas. **8.** Internetes napló. **9.** Eleid tagjai! **10.** Sír. **11.** Az ... állatok Dél-Amerikában honosak. **12.** Tűzhely sütője. **17.** Blúz dísze. **19.** Lankadt. **23.** Czuczor Gergely álneve. **25.** Latin én. **27.** A Hold latin neve. **28.** Divat (rég.). **29.** Leonyid ... – ukrán hegedűművész (1924–1982). **30.** Nagyon öregek. **31.** Bízik valaminben. **32.** Támogat. **33.** Piaci árus. **35.** Vasmacska. **39.** Férfinév. **41.** Csavar. **43.** ...-kő, csúcs a Kőszegi-hegységben. **44.** Az iszlám Isten. **46.** Érzékszerv. **48.** Részben kiiktat. **51.** Rendező (György, 1925–1985). **53.** ...-óraíg. **54.** A szerelem istene a latin mitológiában. **55.** Francia zeneszerző (Edouard, 1823–1892). **57.** Becézett Ilona. **59.** Elém.

61. Olasz, osztrák és magyar gépkocsijel. **63.** Bukarest része. **65.** Alkotás. **67.** Határrag.

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: *Várad* folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímküket!

Beküldési határidő: **november 30.**

Októberi számunkban megjelent rejtvényünk (*Dan Brown megállapítása*) helyes megfejtése: „A történelem, természeténél fogva mindig egyoldalú beszélő.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A *VÁRAD* előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat poștal) az „Abonament *Várad*” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihar@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

BALÁZS F. ATTILA (1954, Marosvásárhely) író, költő, műfordító, az AB ART Kiadó igazgatója. Ez évben Oroszországban, Dél-Koreában, Németországban, Brazíliában és Üzbegisztánban jelent meg egy-egy verseskötete, románul pedig *Minimal* címmel egy jászvásári kiadónál. A *Szépségvadászat* címűt Zsombori Erzsébet illusztrációival adta ki az AB ART.

BERTHA ZOLTÁN (1955, Szentés) József Attila- és Arany János-díjas magyar irodalomtörténész, kritikus, Debrecenben él, a Károli Gáspár Református Egyetem nyugalmazott docense. Számos tanulmánykötete és monográfiája (többek között Tamási Áronról, Sütő Andrásról, Bálint Tiborról) a határon túli, főként az erdélyi magyar irodalommal foglalkozik. Legutóbbi kötete: *Nemzet a csillagokban* (2016).

DOMONKOS LÁSZLÓ (1951, Szeged) író, újságíró, televíziós szerkesztő. Elsősorban történeti esszéket, szociográfiát és a közelmúlt fehér foltjait feldolgozó dokumentumprózát ír, könyveket szerkeszt, folyóiratokban, lapokban publikál. Háromtucatnyi kötete jelent meg, csak ebben az évben már három.

KOCSIS CSABA (1959, Berettyóújfalu) író, költő, zenész, énekmondó, fotográfus, kulturális menedzser. Alkotópályája négy településhez köthető: Bakonszeg, Berekfürdő, Nagyrábé, Berettyóújfalu. Legutóbb megjelent kötete: Erdőn-mezőn vendégségben, Magyar Napló Kiadó, 2023.

KOVÁCS-SZÉLES ANDREA (1972, Magyarágéres, Szatmár m.) a kolozsvári állami egyetem óvo- és tanítóképző szakán végzett. Szülőfalujában él, ahol 1993 óta tanít. A Szatmárnémetiben megjelenő *Szamos* folyóirat 2019 óta közli írásait. 2022-ben jelent meg első novelláskötete *Vasremény* címmel.

LÁSZLÓ GYÖRGY (1946, Türe, Kolozs m.) költő, író, műfordító. Számos esszét, cikket, riportot, novellát, kisregényt, drámát közölt és közöl napjainkban is. Könyvei

csak a rendszerváltozás után jelenhettek meg. Jelenleg a *Honvilág* irodalmi folyóirat főszerkesztője. Verseskötetei: *Jövő-bűvölő*, *Az Ige felmutat, Istennel táncoló*. Filmregénytrilógiája: *Sikoly a Vércsekő alatt*.

MEZEY ANDRÁS (1952, Budapest) író, ügyvéd, Mezey Lajos festőművész és fotográfus ükunokája. Négy kötete jelent meg eddig: két művészettörténeti monográfia, egy korrajz és egy novellás. Ezenkívül számos írása jelent meg különböző lapokban, portálokon.

OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) Illyés Gyula- és Ratkó József-díjas, Quasimodo-különdíjas költő, író. A *Partium* folyóirat szerkesztője. Mátészalkán él. Legutóbbi kötete: *Fagyponat alatt* (versek, Magyar Napló Kiadó, Bp., 2020).

SZENTPÁLI GAVALLÉR ZSUZSA (1971, Ózd) író, műfordító, egyetemi tanulmányait magyar-német szakon Debrecenben végezte, Németországban él, ahol fordítóként és tolmácként dolgozik. Írásai antológiákban, a *Nyugat Plusz* oldalán és online irodalmi felületeken jelentek meg.

TÓTH ÁGNES (1946, Nagyvárad) író, költő. 1990-től a *Bihari Napló* riportere, szerkesztője. 1994-től 2002-ig a Duna Televízió váradi tudósítója. Több gyermekvers- és prózakötete jelent meg, *Csupabohócok* című bohózatát 1995-ben mutatta be szülővárosa bábszínháza. Legújabb kötete: *Nem kopog senki a vers falán* (2024).

VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF (1959, Dévaványa) költő, író, újságíró. Az 1980-as évek óta publikál magyarországi periodikákban, a rendszerváltás után a Békés megyei sajtóban dolgozott. Több kötet szerzője és szerkesztője, nemrég a *Tésztás szívű, kicsi fiúk* című novelláskötete jelent meg a Napkút Kiadónál.

ZOLTAY LÍVIA (1974, Budapest) a szülővárosában él, jogászként dolgozik. Magyarországi és romániai magyar folyóiratokban, irodalmi lapokban jelennek meg írásai 2010 óta.

Ára 10 lej